

JOURNAL OF AWARENESS

International Peer-Reviewed and
Open Access Electronic Journal

Uluslararası Hakemli ve Açık
Erişimli Elektronik Dergi

E-ISSN : 2149-6544

DOI : 10.26809/JOA

JOURNAL OF AWARENESS

E-ISSN: 2149-6544

DOI: 10.26809/joa

International Peer-Reviewed and Open Access Electronic Journal
Uluslararası Hakemli ve Açık Erişimli Elektronik Dergi

Volume / Cilt: 9

Issue / Sayı: 3

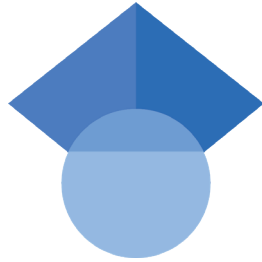
Year / Yıl: 2024

Web: <https://journals.gen.tr/joa>

E-mail: joa.editorial@gmail.com

Address: Sarıcaeli Köyü ÇOMÜ Sarıcaeli Yerleşkesi No:29, D.119 Merkez
Çanakkale / TÜRKİYE

ABSTRACTING & INDEXING DİZİN & İNDEKS

ABOUT THE JOURNAL

Journal of Awareness

(E-ISSN 2149-6544) is an international peer-reviewed journal which started to be published in 2016. The journal aims to include studies in the main titles of social sciences and humanities such as; Anthropology, Public Administration, History, Geography, Theology, Philosophy, Folklore, Psychology, Sociology, International Relations, Architecture, Archeology, Art History, Literature, Linguistics, Communication Sciences, Law et al.

In this framework, high quality theoretical and applied articles are published. The views and works of academicians, researchers and professionals working in all fields of social sciences and humanities are brought together. The articles in the journal is published 4 times a year; WINTER (January), SPRING (April), Summer (July), AUTUMN (October). Journal of Awareness is an electronic and open access journal. The DOI (Doi Prefix: 10.26809/joa) number is assigned to all the articles published in the Journal.

Papers are wellcomed both in English and Turkish.

Submit your papert to the journal at <https://journals.gen.tr/joa/about/submissions>

For more information, please mail to joa.editorial@gmail.com

Owner

HOLISTENCE PUBLICATIONS

Contact

Adress: Sarıcaeli Köyü ÇOMÜ Sarıcaeli Yerleşkesi
No:29, D.119, Merkez-Çanakkale / TÜRKİYE
WEB: [//journals.gen.tr/joa/about/submissions](https://journals.gen.tr/joa/about/submissions)
E-mail: joa.editorial@gmail.com
GSM 1: +90 530 638 7017 / WhatsApp

DERGİ HAKKINDA

Journal of Awareness

(E-ISSN 2149-6544) 2016'da yayın hayatına başlayan uluslararası hakemli ve süreli bir dergidir. Dergi, Antropoloji, Kamu Yönetimi, Tarih, Coğrafya, İlahiyat, Felsefe, Halk Bilimi (Folklör), Psikoloji, Sosyoloji, Uluslararası İlişkiler, Mimarlık, Sanat Tarihi, Arkeoloji, Dilbilim, İletişim Bilimleri, Edebiyat ve Hukuk gibi sosyal ve beşeri bilim dallarındaki özgün, derleme ve çeviri içerikli bilimsel araştırmalar ile uygulama, araştırma, inceleme çalışmalarına yer vermektedir.

Bu çerçevede, yüksek kalitede teorik ve uygulamalı makalelere yer verilmektedir. Sosyal ve beşeri bilim alanlarında çalışan sanatçılar, akademisyenler, araştırmacılar ve profesyonellerin görüş ve çalışmaları bir araya getirilmektedir. Dergideki makaleler; KIŞ (Ocak), BAHAR (Nisan), YAZ (Temmuz) ve GÜZ (Ekim) dönemleri olmak üzere yılda dört kez yayımlanmaktadır. Journal of Awareness, açık erişimli elektronik bir dergidir. Dergide yayımlanan tüm makalelere DOI numarası (Doi Prefix: 10.26809/joa) atanmaktadır.

Derginin yayın dili Türkçe ve İngilizce'dir.

Makalelerinizi, <https://journals.gen.tr/joa/about/submissions> adresinden online olarak yükleyebilirsiniz.

Ayrıntılı bilgi için: joa.editorial@gmail.com adresine mail atabilirsiniz.

Sahibi

HOLISTENCE PUBLICATIONS

İletişim Bilgileri

Adress: Sarıcaeli Köyü ÇOMÜ Sarıcaeli Yerleşkesi
No:29, D.119, Merkez-Çanakkale / TÜRKİYE
WEB: [//journals.gen.tr/joa/about/submissions](https://journals.gen.tr/joa/about/submissions)
E-mail: joa.editorial@gmail.com
GSM 1: +90 530 638 7017 / WhatsApp

EDITORS / EDİTÖRLER

EDITOR-IN CHIEF(S)/BAŞ EDİTÖR(LER)

Turgay BERKSOY

Emeritus Prof. Dr., Marmara University, Faculty of Economics, Department of Public Finance, İstanbul, TÜRKİYE

Filiz Tufan EMİNİ KURTULUŞ

Assoc. Prof. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart University, Biga Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Public Administration, Çanakkale, TÜRKİYE, e-mail: filizemini@hotmail.com

SECTION EDITORS/ALAN EDİTÖRLERİ

Philosophy and Religion/Felsefe ve Din

Hojjatollah JAVANI

Assoc. Prof. Dr., Alzahra University, Faculty of Theology, Department of Religion and Mysticism, Tehran, IRAN, e-mail: hojjatollahj@alzahra.ac.ir

Mehterhan FURKANI

Assoc. Prof. Dr., Aksaray University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Basic Islamic Sciences, Aksaray, TÜRKİYE, e-mail: mehtarkhan@aksaray.edu.tr

Geography/Coğrafya

Abdullah SOYKAN

Prof. Dr., Balıkesir University, Faculty of Science and Letters, Department of Geography, Balıkesir, TÜRKİYE, e-mail: asoykan@balikesir.edu.tr

Political Science & Public Administration & International Relations / Siyaset Bilimi & Kamu Yönetimi & Uluslararası İlişkiler

Erkan ARSLAN

Assist. Prof. Dr., Cumhuriyet University, Yıldızeli Vocational School, Sivas, TÜRKİYE, e-mail: erkana@cumhuriyet.edu.tr

Education/Eğitim

Çiğdem ALDAN KANDEMİR

Assoc. Prof. Dr., Muğla Sıtkı Koçman University, Faculty of Education, Department of Educational Sciences, Muğla, TÜRKİYE, e-mail: cakarademir@mu.edu.tr

Language and Literature/Dil ve Edebiyat

Seniha KRASNIQI

Assist. Prof. Dr., University of Prishtina, Faculty of Philology, Pristina, KOSOVO, e-mail: senihagylderen@yahoo.com

Mustafa ÖZSARI

Prof. Dr., Balıkesir University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Literature, Balıkesir, TÜRKİYE, e-mail: mozsari@balikesir.edu.tr

Media and Communication/Medya ve İletişim

Oğuz Selim KOBAZA

Dr., Cumhuriyet University, Faculty of Communication, Department of Journalism, Sivas, TÜRKİYE, email: selimkobaza@comhuriyet.edu.tr

Psychology and Sociology/Psikoloji ve Sosyoloji

Yılmaz DAŞLI

Assoc.Prof. Dr, Cumhuriyet University, Faculty of Health Sciences, Department of Health Management, Sivas, TÜRKİYE, e-mail: ydasli@cumhuriyet.edu.tr

Administration/Yönetim

Gökben BAYRAMOĞLU

Assoc.Prof. Dr., Hitit University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Business Administration, Çorum, TÜRKİYE, e-mail: gokbenbayramoglu@hitit.edu.tr

Vildan DURMAZ

Assist. Prof. Dr., Eskisehir Technical University, Faculty of Aeronautics and Astronautics, Department of Aviation Management, Eskişehir, TÜRKİYE, vkorul@eskisehir.edu.tr

Law/Hukuk

İrem BERKSOY

Assist. Prof. Dr., Marmara University, Faculty of Economics, Department of Public Finance, Department of Financial Law, İstanbul, TÜRKİYE, e-mail: irem.berksoy@marmara.edu.tr

MANAGING EDITOR/SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

Laura AGOLLI

Oakland University, Masters in Public Administration with specialization in Healthcare Administration, USA, e-mail: lagolli@oakland.edu

LANGUAGE EDITOR(S)/DİL EDİTÖRLERİ

Nesrin YAVAŞ

Assist. Prof. Dr., Ege University, Faculty of Literature, Department of American Culture and Literature, İzmir, TÜRKİYE, e-mail: nesrin.yavas@ege.edu.tr

TECHNICAL EDITOR/TEKNİK EDİTÖR

Cumali YAŞAR

Dr., Çanakkale Onsekiz Mart University, Education Faculty, Department of Computer and Instructional Technology Education, Çanakkale, TÜRKİYE

DESIGNER/TASARIM

İlknur HERSEK SARI

Holistence Academy, TÜRKİYE e-mail: holistence.dizgi@gmail.com

EDITORIAL BOARD / EDİTÖRYAL KURUL

Rahilya Geybullayeva,

Prof. Dr., Baku Slavic University, AZERBAIJAN

Hikmet Asutay,

Prof. Dr., Trakya University, TÜRKİYE

Hasan Kaplan,

Prof. Dr., Ibn Khaldun University, TÜRKİYE

Elizabeta Mitreva,

Prof. Dr., Goce Delcev University, MACEDONIA

Agnieszka Szplit,

Prof. Dr., The Jan Kochanowski University, Kielce, Świętokrzyskie, POLAND

Tuba Korkmaz Batu,

Assoc. Prof. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart University, TÜRKİYE

Goran Ilik,

Assoc. Prof. Dr., University of St. Clement of Ohrid, MACEDONIA

Andreas Yumarma,

Assoc. Prof. Dr., President University, INDONESIA

Engin Çağlak,

Assoc. Prof. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart University, TÜRKİYE

Serpil Bardakçi Tosun,

Assist. Prof. Dr., Alanya Alaaddin Keykubat University, TÜRKİYE

Mustafa Aydın Başar,

Assist. Prof. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart University, TÜRKİYE

Andrea Quintiliani,

Assist. Prof. Dr., Pegaso Telematic University, ITALY

Slobodan Rajko Čerović,

Dr., Singidunum University, SERBIA

Maryna Katran,

Dr., Ukrainian State University of Finance and International Trade, UKRAINE

Jollie Alson,

Dr., University of Perpetual Help System, PHILIPPINES

Gulgaisha Sagidolda,

Dr., L. N. Gumilyov Eurasian National University, KAZAKHSTAN

REFEREES IN THIS ISSUE / BU SAYININ HAKEMLERİ

Mehmet Emin Barış

Prof. Dr., Ankara University, Türkiye

Nilsun Sarıyer

Prof. Dr., Muğla Sıtkı Koçman University, Türkiye

Yasin Dönmez

Assoc. Prof. Dr., Karabük University, Türkiye

Taner Dalgın

Assoc. Prof. Dr., Muğla Sıtkı Koçman University, Türkiye

Şeyda Eraslan Taşpınar

Assoc. Prof. Dr., Atatürk University, Türkiye

Süheyla Koç

Assist. Prof. Dr., Samsun University, Türkiye

Meltem Erbaş Özil

Assist. Prof. Dr., Dicle University, Türkiye

Esin Sayın

Assist. Prof. Dr., Aydın Adnan Menderes University, Türkiye

Yavuz Selim Kaya

Dr., Aydın Adnan Menderes University, Türkiye

“This page is left blank for typesetting”

HOLISTENCE
publications

Bu sayfa dizgiden dolayı boş bırakılmıştır

CONTENTS / İÇİNDEKİLER

Dijital kanaat önderi olarak influencer pazarlama: Dijital annelerin paylaşımlarının incelenmesi

271

Influencer marketing as a dijital opinion leader: Examining the posts of dijital mothers

Hatice Demirdağ

Konya, Çatalhöyük dünya miras alanının peyzaj arkeolojisi kapsamında değerlendirilmesi

283

The evaluation of Konya, Çatalhöyük world heritage area in the frame of landscape archeolog

Hazel Çiçek & Elmas Erdoğan

Rescue excavation at Kurnish al-Bahr Tombs (Latakia city)

313

Sarah Hammoud & Hiyam Madarati

Edebiyatta kent algısı üzerine mimari bir okuma

323

An architectural reading on city image in literature

Gül Şebnem Tatal & Fatma Demet Aykal

“This page is left blank for typesetting”

HOLISTENCE
publications

Bu sayfa dizgiden dolayı boş bırakılmıştır

RESEARCH ARTICLE/ARAŞTIRMA MAKALESİ

Dijital kanaat önderi olarak influencer pazarlama: Dijital annelerin paylaşımlarının incelenmesi

Influencer marketing as a dijital opinion leader: Examining the posts of dijital mothers

Hatice Demirdağ

Yük. Lis. Öğr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İletişim Bilimleri, Anabilim Dalı, Türkiye,
e-mail: haticedemirdag@duzce.edu.tr

Öz

Geleneksel pazarlama anlayışı yerini günümüzde dijital pazarlama anlayışına bırakmıştır. Dijital pazarlamada öne çıkan unsurların en başında influencer pazarlama olarak geçen etkileyici kişilerin pazarlama faaliyetleri yer almaktadır. Influencer pazarlama yönteminde etkileyiciler, markaların mesajlarını takipçilerine iletme görevi görmektedirler. Çalışma kapsamında Dilan Polat, Özden Özdoğan ve Ece Ronay'ın instagram paylaşımları; anne çocuk sağlığı, anne ile çocuğun yeme alışkanlıkları ve annenin kişisel sağlık ve güzelliği kategorileri çerçevesinde detaylı bir şekilde incelenmiştir. Araştırma nitel araştırma yöntemleri kapsamında bulunan içerik analizinin birer türü olan kategorik analiz yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Elde edilen sonuçlar araştırma bağlamında sayfaları incelenen influencer annelerin pazarlama mesajlarına oldukça fazla yer verdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Alan yazısı incelendiğinde benzer çalışmaların olduğu dikkati çekmekte ve bu çalışma ile literatürdeki çalışmaların sonuçlarının benzerliği dikkat çekmektedir. Anne influencerler üzerinden gerçekleştirilen bu çalışma sonrasında baba influencerlar üzerinden gerçekleştirilebilir.

Anahtar kelimeler: Dijital Kanaat Önderi, Influencer Pazarlama, Dijital Anneler, Etkileyici Anneler, Dijital Pazarlama

Citation/Atf: DEMİRDAĞ, H. (2024). Dijital kanaat önderi olarak influencer pazarlama: Dijital annelerin paylaşımlarının incelenmesi. *Journal of Awareness*. 9(3): 271-281, <https://doi.org/10.26809/joa.2399>

Corresponding Author/ Sorumlu Yazar:
Hatice Demirdağ
E-mail: haticedemirdag@duzce.edu.tr

Bu çalışma, Creative Commons Atif 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.
This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Abstract

Today, the traditional marketing approach has been replaced by the digital marketing approach. One of the most prominent elements in digital marketing is the marketing activities of impressive employees, also known as influencer marketing. In the influencer marketing method, influencers serve to convey brands' messages to their followers. Within the scope of the study, Instagram posts of Dilan Polat, Özden Özdoğan and Ece Ronay; The frameworks of maternal and child health, eating with the mother in childhood, and the mother's personal health and beauty categories are included in detail. The research was carried out with the categorical analysis method, which is a type of content analysis within the scope of qualitative research methods. The result is that the marketing messages of the influencer mothers whose research products were examined are presented in many places and have been reached. It is noted that there are similar events in field records, and the similarity between this study and the reports in the literature is noted. After this study is carried out through mother influencers, it can be carried out through father influencers.

Keywords: Digital Opinion Leader, Influencer Marketing, Digital Mothers, Influencer Mothers, Digital Marketing

1. GİRİŞ

Küreselleşme ile beraber internet teknolojisinin yaygınlaşması ve tüketicilerin eğitim düzeylerinin artması pazarlama sektöründe yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Geleneksel pazarlama anlayışı yerine dijital pazarlama anlayışında müşteri odaklı bir iletişim süreci ön plana çıkmıştır. (Güngör 2021). Bu pazarlama şeklinde tüketiciler zaman, mekân ve ulaşım konusunda büyük kolaylıklara sahiptirler. İşletmeler tarafından bakıldığında dijital ortamda müşteriden aldıkları geri bildirimler sayesinde vermiş oldukları hizmetlerde iyileştirme çalışmalarını daha hızlı ve kolay bir şekilde gerçekleştirmektedirler (Odabaşı ve Oyman, 2017).

Gelişen ve değişen teknoloji ile birlikte tüketiciler, akıllı telefon ve cihazlar eşliğinde sistemleri daha etkili ve hızlı bir şekilde kullanmaya başlamışlardır. Bu sayede tüketiciler bilgisayarlara ihtiyaç duymadan ürün ve hizmetler ile ilgili video, içerik ve paylaşımlara kolay şekilde ulaşmaya başlamışlardır (Sheldrake, 2015).

İnternet üzerinde hızla yaygınlaşan sosyal medya veya yeni medya adıyla anılan iletişim şekli, ürün ve hizmetlerin reklam ve tanıtım aşamasına da büyük katkı sağlamıştır. Bu bağlamda geleneksel reklam anlayışında ünlü kişilerin televizyon ve gazete benzeri alanlarda yer alan reklam çalışmaları yerini sosyal medya kanallarında tanınmış kişilerin yaptıkları reklam çalışmalarına bırakmaya başlamıştır (Alabay 2010).

Yeni bir sosyal medya platformu olarak 2010 yılında fotoğraf paylaşımına imkân tanıyan uygulama ilerleyen süreçte influencer eşliğinde takipçilerine hayatlarında kesitler sundukları bir alan haline almıştır. 2013 yılında ise influencer ücretli reklamlar eşliğinde markaların ürün ve hizmetlerini takipçileriyle paylaşmışlardır (Sammis, 2015)

Bu çalışmanın amacı; kızlarsoruyor.com tarafından gerçekleştirilen anket çalışmasında en fazla takipçiye sahip olan üç influencer annenin profillerinin anne-çocuk yeme alışkanlıkları, anne-çocuk sağlığı ve anne kişisel bakım kategorileri bağlamında incelenmesidir.

2. LİTERATÜR TARAMASI

2.1. Sosyal Medya

Hızla gelişim gösteren yeni teknoloji internet kullanım oranının yaygınlaşmasını sağlamış ve akıllı cihazlar (bilgisayar, telefon, tablet vb.) ile kolay ulaşılabilir bir hale gelmiştir. Günümüzde artık kişinin sosyal medya kullanım oranı günlük hayatta sosyalleşme oranı ile bir tutulmaktadır (Güneç Bahçelik 2022).

Sosyal medyanın ilk basamağı olarak karşımıza çıkan Web 1.0 ile kullanıcılar var olan web sayfaları aracılığıyla bilgi alımı ve paylaşımı gerçekleştirmişlerdir (Nath, K., Dhar, S. ve Basishtha, S. (2014).

İkinci basamak olarak karşımıza çıkan Web 2.0 teknolojisi, Web 1.0 ile karşılaştırıldığında en büyük özelliği tüketici odaklı olmasıdır. Web 2.0 kullanıcılarına farklı uygulamalar sunarak onlara bilgi sunarken bir yandan da bilgilendirme sürecine kullanıcılarını da dahil etmiştir (Hsu ve Park, 2011). Web 2.0 teknolojisi ile gelişen sosyal medya kavramı, çoğu internet kullanıcısının içerik üretici haline gelmesini sağlamıştır. Söz konusu teknoloji ile yeni medya ortamında kullanıcılar geleneksel medyadan farklı olarak kitlelere paylaştıkları içerikler ile duygu ve düşüncelerini aktarabilme fırsatı sunmuştur (Haznedar'dan (2019) Akt Akar, 2010).

Web 3.0 teknolojisine gelindiğinde ise artık bu döneme yapay zeka eşlik ederek kullanıcılara göre kişiselleştirme söz konusu olmaktadır (Kılınç'dan (2020) (Akt Aghaei, 2012). Web 3.0'da yoğun bir şekilde internet ortamında bulunan bilginin yönetilmesi gerektiği dikkat çekmektedir. Yapay zekâ eşliğinde internette yer alan sayısız bilginin belirli formüller eşliğinde kullanıcılar tarafından yayınlandığı dönemdir. Yapay zekâ bilgileri analiz eder ve geniş ağlara dağıtma özelliğini kullanarak enformasyonlar oluşturur (Rudman ve Bruwer, 2016).

Sosyal medya üzerine sayısız araştırmaları olan Michael Frunchter, sosyal medyayı 5 C ile ifade etmektedir (Frunchter M. (2009). Frunchter'e göre sosyal medyayı oluşturan bu 5 C; conversation (sohbet), commenting (yorumlamak), contribution (katkı), community (topluluk) ve collaboration (işbirliğidir)'dir. Sohbet, sosyal medyanın esasını karşılıklı iletişimin oluşturduğunu belirtir. Yorumlamak, sosyal medya da paylaşımı gerçekleştirilen tüm yorum ve eleştirilere açık konumda olmayı açıklamaktadır. Katkı kavramı, gerçekleştirilen yorumların yeni fikirlere katkı sağladığını anlatırken, topluluk kavramı da günlük yaşamımızda topluluklara ihtiyaç duyduğumuz gibi sosyal medyada da topluluklara ihtiyaç duyulması anlamına gelir. Son olarak işbirliği kelimesi ise, sosyal medyanın sürekliliğini sağlayabilmesi için gerekli işbirliklerinin olması gerektiğini anlatmaktadır (Çalışkan & Mencik 2015). Kullanıcıların sosyal medyada yer edinmesinin sebepleri arasında fark edilmek ve diğer insanlarla etkileşim halinde olmak sayılabilir.

Çünkü sosyal medya kişilere sesini duyurma ve farklı tarzda içerikler ile öne çıkma imkânı verir (Öztürk 2015). İş adamından, öğrencisine, politikacısından, bilim adamına kadar toplumun her kesiminden insana hitap eden sosyal medya, her yıl artan internet ortamında kendisine yer bulmaktadır. İnternetin en önemli işlevleri arasında yer alan bilginin rahat bir şekilde kendisine yer bulması sayesinde bilgi ve paylaşımlar geniş hedef kitlelere ucuz bir şekilde ulaşım sağlamaktadır (Şahinsoy, K. (2017) Akt Güçdemir, 2008).

Kullanım oranı her geçen gün yaygınlaşan sosyal medya belirli hedef kitlelerin tarafından takip edilen kullanıcıları ortaya çıkarmıştır. influencer olarak adlandırılan bu kişiler kullanıcıları tarafından takip edilerek kullandıkları ürünler hakkında kendilerini takip eden kitleye bilgi verme ve tavsiyede bulunma amacı taşımaktadır (Değer & Sine 2022). Serap ve Koz'un (2018: 448) da çalışmalarında belirttiği gibi reklam verenler sosyal medya üzerinden hedef kitlelerine ulaşabilmek için influencerlar aracılığıyla ürün ve hizmetlerin değerlendirilip yorumlanması ve tavsiye edilmesi şeklinde tüketiciye ulaşmayı hedeflemektedir (Can, S., & Koz, K. A. (2018). Özkan ve Alikılıç'a göre ise (2018: 46) artık tüketiciler geleneksel yöntemlere başvurulduğunda ürün ve hizmete karşı ön yargı ile yaklaşmaktadır. Ancak ürün ve hizmetler kendilerine sosyal ağlar üzerinden sunulduğunda ön yargısız bir şekilde kabul ederek, verilmesi istenilen mesajı daha kolay benimser ve ürüne yönelirler (Alikılıç & Özkan, 2018).

Sosyal medya uygulamaları arasında en çok tercih edilen instagram, kişilere anlık görüntülerini ilgi çekici bir şekilde mobil uygulama üzerinden paylaşma imkânı tanımaktadır. Teknolojinin hızla gelişmesi sonucunda akıllı telefon kullanım oranları artmış ve instagram kullanıcı sayısı da hızla artmıştır (Konuk, 2019) Akt Salamon, 2013)

2.2. Sosyal Medya İletişimi ve Kadın Olgusu

İletişim ve paylaşım kavramlarının büyük öneme sahip olduğu kadın olgusunda, bireylerin o an içerisinde neler hissedip neler düşündüklerini ifade etme ihtiyacı doğmaktadır. Kadınlar için çoğu zaman duygularını paylaşma ihtiyaçları hedef ve başarı olgularının önüne geçerek ma-

nevi zenginlik ifade etmektedir (Gray, 2011). Bu sebeplerden dolayı sosyal medya, kadınlar için de etkili bir iletişim aracı durumuna gelmiştir. İhtiyaç duydukları her an duygu ve düşünce durumları ile ilgili bilgi paylaşımı yapabilmekte ve aynı zaman diliminde takip etmiş oldukları kullanıcıların paylaşımlarını görüp yorum yapabilmektedirler. Kadınların vazgeçilmez alanı olarak karşımıza çıkan sosyal medya da kolay ve hızlı iletişim kurabilmektedirler (Fidan & Şentürk, 2016).

Kadınların en çok tercih ettikleri sosyal medya platformları arasında Facebook, Pinterest ve Instagram yer almaktadır. Sosyal medya da fotoğraf paylaşımı konusunda kadınlar erkeklerle göre daha çok ayırmakta ve çekmiş oldukları fotoğrafları daha çok paylaşmaktadır (Fidan ve Şentürk'den Akt Anderson, 2015) Ayrıca kadınlar fotoğraflarda yüzlerini daha yakından gösteren açılırları profil fotoğrafı olarak seçmektedirler. (Fidan ve Şentürk'den Akt <http://www.ibtimes.com>, 2016).

Sosyal medya üzerine yapılan grup çalışmaların da kadın ve erkek paylaşım ve etkileşimleri arasında farklılıklar olduğu görülmüştür. Bu farklılıklar arasında kadınların duygu ve düşüncelerini yazmaya daha meyilli erkeklerin ise sosyal medya da daha kışkırtıcı ve saldırgan tutumlar sergilediği tespit edilmiştir (Yıldırım, 2014).

Kadınların erkeklerle karşılaştırıldığında interneti, iletişim amaçlı olarak daha fazla kullandıklarını belirtmektedir. Forbes'da yayınlanan bir makaleye göre, kadınlar sosyal medyayı daha çok başkaları ile bağlantı sağlamak ve kişisel yaşamlarına dair paylaşımlarda bulunmak amacıyla kullanmaktadırlar. Kadınlar çevrelerinde iletişim kuracak kişiler aramakta ve bu kişilerle de yine sosyal medya aracılığı ile ulaşmaktadırlar (Fidan & Acar Şentürk, 2016). Sherry Bowen'a göre; kadınlar başka insanlarla bağlantı kurmayı ve ilişkileri başlatıp devam ettirmeyi sosyal bilgi paylaşımı ile öğrenmektedirler. Bunun yanında kadınların normal hayatlarında duygularını daha rahat ve sık olarak paylaşması sosyal medya paylaşımlarına da yansımaktadır (Rothman, 2014).

Topluluğun kendisine atfetmiş olduğu kalıpları

kırarak toplum içerisinde kendisini sosyal medya platformunda paylaşımlarıyla yeniden konumlandıran kadın, fotoğraf ve filtre hilelerine yer vermeden doğal hallerini paylaşmaya başlamıştır. Bu tür paylaşımlar kadınlar arasında sosyal medyada ilgi görerek toplumsal farkındalığı da arttırmıştır. Sosyal medyada yer alan ince, güzel, genç, ve modayı takip eden bakım kadın imajı yerine artık daha standart ve doğal görünümlü kadın temsillerine yer verilmektedir (Karabacak & Sezgin 2016).

2.3. Influencer Tanımı ve Influencer Pazarlama Kavramı

Literatür de "fenomen", "sosyal medya ünlüleri" veya "etkileyici" gibi bir den fazla isimle ifade edilen influencerlar, toplum tarafından kabul görülüp sevilen ve kanaat önderleridir. Sosyal medya da influencer olarak adlandırılan bu kişiler, ürün ve hizmet hakkında güçlü bilgileri sahip olan ve tavsiyeleri ile hedef kitlesini etkileyebilen kişilerdir. Takipçileri tarafından önemsenen influencerlar, sosyal medya da zaman ve enerji harcayarak hedef kitlelerine yönelik yüksek kaliteye sahip olan düzenli içerikler oluşturmaktadır (Kır & Öztürk 2020).

Ürün ve hizmetlerin pazarlama süreçlerinde ünlü kullanımı markaya, olumlu bir imaj sağlayarak tüketicinin bu mesajı eğlenceli bir şekilde algılanmasını sağlamaktadır. Mert'den (2018) (Akt Rodriguez, 2008). Reklam verenler markalarının tanınırlık düzeylerini arttırmak ve kullanıcıların gözünde marka imajı yaratmak için hedef kitlenin yakından takip ettiği kişilere güven duyma eğilimi içerisindeyler. Artık günümüzde sıradan bir birey sosyal medya da yapmış olduğu paylaşımlar ile tanınırlık düzeyini arttırarak belirli bir hedef kitleye hitap edebilmektedir. Markalar bu bireyler ile iletişimlerini kuvvetlendirerek influencer aracılığıyla ürün ve hizmetinin tanıtımını yaptırabilmektedir. Marka sahibi bu yöntem ile geleneksel medyanın aksine hedef kitleye daha kısa sürede ve en etkili bir şekilde ulaşmaktadır (Albayrak'dan (2020) Akt Sammis, Lincoln ve Pomponi, 2015).

Influencer pazarlama da marka sahibi ve sosyal medya kanaat önderi işbirlikleri; ücretli işbirliği, ürün karşılığı işbirliği ve etkinliğe davet işbirliği

olarak üç gruba ayrılır. Ücretli işbirliği, marka sahibinin influencer ile belirli bir paylaşım sayısı ve paylaşım başına ücret karşılığında uzlaşmaya varılmasıdır. Ürün karşılığı işbirliği, reklam kampanyasına yönelik influencera markaya ait ücretsiz ürün gönderilerek influencerin bu ürünlerle ilgili içerik paylaşımı yapması teşvik edilmesini kapsar. Etkinliğe davet işbirliğinde ise, influencer markanın düzenlediği etkinliğe davet edilerek gerek ücret gerekse gönüllü olarak bu davetle ilgili paylaşımında bulunur (Aktaş & Şener 2019).

Influencerlar hesaplarının bulunduğu sosyal medya platformuna ve takipçi sayılarına göre gruplara ayrılmaktadır (Akbayır 2016).

Mikro Influencer: 5000 ile 25.000 takipçi arası

Küçük Influencer: 25.000 ile 100.000 takipçi arası

Orta Influencer: 100.000-250.000 takipçi arası

Geniş Influencer: 250.000 ile 1 milyon takipçi arası

Mega Influencer: 1 milyon ile 7 milyon takipçi arası

Ünlü Influencer: 7 milyon ve üzeri takipçi sayısı

Nano Influencer: 0-10.000 takipçi sayısı

Mikro Influencer: 10.000- 100.000 takipçi sayısı

Makro Influencer: 100.000-1 milyon takipçi sayısı

Mega Influencer: 1 milyon ve üzeri sayısı

Ünlü Influencer: 1 milyon ve üzeri takipçi sayısı (Gedik 2020)

Marka ve influencerların iş birliği yapmasını sağlayan CreatorDen'in 2018 yılında yayınladığı rapora göre; Instagram markalar tarafından en çok tercih edilen sosyal medya platformu olarak %65'lik dilimde ilk alırken youtube ise %30 ile ikinci sırayı almıştır. 2018 yılında Türkiye de firmalar influencer pazarlama için 50 bin – 100 bin TL aralığındaki %31'lik bütçeli kampanyaları birinci sırada seçerken, ikinci sırada %30 ile 100 bin – 250 bin TL oranı ve %6 oranında da 500 bin TL ve daha fazla bütçeli kampanyalar tercih edilmiştir. Günümüzde ise influencer pazarlama dünyada 1,5 milyar doları geçerken, Türkiye ise 30 milyon liralar kadar fiyat kapasitesine ulaş-

mıştır (Canöz, Gülmez ve Eroğlu'den (2020) (Akt webrazzi.com).

2.4. Dijital Kanaat Önderi ve Dijital Annelik Kavramı

Bir ürün veya hizmetin kitlelere ulaşması ve benimsenmesi konularında farklı iletişim kanallarıyla diğer insanların seçim ve belirleyiciliği üzerinde etkili olan dijital kanaat önderleri, tüketicilerin karar verme sürecinde kulaktan kulağa iletişimin temsilcileri olarak karşımıza çıkmaktadır (Peltekoğlu & Tozlu 2018) (Akt Cho, Hwank ve Lee (2012,) Hedef kitleyi ürün ve hizmet konusunda yönlendirmek isteyen marka sahipleri kitleyi aydınlatmak, tutum ve davranışa yönlendirmek amacıyla ürün tanıtımı yöntemine başvururlar. Bu yöntem için ise görsel, işitsel veya yazılı veriler oluşturan “dijital içerik üreticisi” kavramına başvurulur (Seçkin'den (2022) (Akt Nenvar”, t.y.) Üretici ile hedef kitle arasında güvene dayalı ve olumlu bir ilişki kurulmaktadır. Kitlenin ikna edilmesi ile markanın gelirinin artması birbirine bağlı iki olgudur (Akbayır 2016).

Araştırma Yöntemi

Araştırma nitel araştırma yöntemleri kapsamında bulunan içerik analizinin birer türü olan kategorik analiz yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmada ele alınan 3 influencer annenin instagram hesaplarında yapmış oldukları paylaşımlar ve detayları incelenmiştir.

Nitel araştırma, bireyin içinde yaşadığı sosyal ve demografik yapıyı anlamlandırmayı amaçlar. Nitel araştırma yöntemiyle gerçekleştirilen araştırmalarda olay ve olay örgüsü hakkında detaylı bilgiye ulaşma amacı yatar (Morgan, 1980).

Çalışmanın örnekleminin belirlenmesinde kızlarsoruyor.com internet adresi tarafından açıklanan listede yer alan, “Yılın En Favori Influencer Annesi Anketi Adayları” listesinde takipçi oranları 1 M ile 6 M arası orana sahip olan annelerin paylaşımları “Anne - Çocuk Yeme Alışkanlıkları” , “Anne - Çocuk Sağlığı” ve “Anne Kişisel Bakımı” kategorileri bazında incelenmiştir. Araştırma, influencer annelerin instagram platformunda paylaşmış oldukları hikaye, story ve reels videoları dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya dâhil edilen 3 influencer

anneninin hesapları gebelik durumunu öğrendikleri zaman diliminden, 28 Temmuz 2023 tarihine kadar gerçekleştirilen tüm paylaşımları ele almaktadır.

3. BULGULAR VE YORUM

Tablo 1. Influencer Annelerin isim, soy isim, gönderi ve takipçi sayıları

Dilan POLAT	765 Gönderi	6,6 M Takipçi Sayısı
Ece RONAY	133 Gönderi	1,5 M Takipçi Sayısı
Özden ÖZDOĞAN	158 Gönderi	1,1 M Takipçi Sayısı

DİLAN POLAT

Dilan Polat'ın Instagram gönderileri ve hesabında kaydetmiş olduğu hikayelerin kategori bazındaki incelemeleri aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 2. Dilan Polat'a ait Instagram Gönderi ve Hikaye Paylaşımı İncelemesi

Instagram Gönderilerinin Kategori Bazında İnceleme Sonuçları
Anne Çocuk Yeme Alışkanlıkları Kategorisi: 8
Anne Çocuk Sağlığı Kategorisi: 0
Anne Kişisel Bakım Kategorisi: 1
Instagram Hikayelerinin Kategori Bazında İnceleme Sonuçları
Anne Çocuk Yeme Alışkanlıkları Kategorisi: 57
Anne Çocuk Sağlığı Kategorisi: 2
Anne Kişisel Bakım Kategorisi: 143

Dijital kanaat önderi konumunda yer alan Dilan Polat'ın hesabı incelendiğinde eşi Engin Polat'a ait olan Rise&Shine markasına ürün stokları ve yelpazesi konusunda takipçilerini bilgilendirmek amaçlı instagramın hikaye bölümünü daha aktif kullandığı gözlemlenmiştir. "Anne Kişisel Bakım Kategorisi"nde yüksek oranda paylaşım gerçekleştiren Influencer annenin takipçilerinin

satın alma davranışları üzerinde etkili olduğu görülmektedir.

Bu sabunu ben 6 ay kadar kullandım ürettim çünkü aşık oldum sonuna kadar arkasındayım ürünüme bak çiçek gibi olacaksınız inanılmaz güzel bir sabun içeriği muhteşem alın aldırım her banyo yaptığında kullan banyo da dursun olamaz böyle güzel bir şey akenelere çok iyi geliyor lekeye de gözenekli cilde de kuru cilde de bayılacaksınız o kadar net lütfen trendyolda yorum yapmayın unutmayın. (Dilan Polat'ın Hikaye Paylaşımı)

Dilan Polat'ın yukarıda ürüne karşı duyduğu memnuniyeti takipçileriyle paylaşmasının hemen ardından takipçiler ürünleri temin etmiş ve yorumlarını paylaşmışlardır.

Ya abla kötü olması mümkün mü sonuçta sen ürettin Senin yaptığın her şey çok güzeldir.

Çok memnun oldum Dilan ablacığım yüzüm bebek gibi oldu resmen bembeyaz oldu yüzüm.

Çok beğendim abla yüzüm pamuk gibi oldu. İyi ki almışım.

Abla ben sivilceliyim ama resmen hepsi gitti iltihabı sadece leke kaldı oda geçer çok memnunum.

Harika bir sabun ben böylesini görmedim bebek gibi cilt teşekkürler Dilan Polat (Takipçi Yorumları)

Polat tarafından tanıtımı gerçekleştirilen Rise&Shine markalı doğal kabak lifli aloe vera sabunu, katı sabun kategorisinde trendyol satışlarında 1. sırada yer almaktadır. Tanıtılan ürünlere dair bilgilendirme ve etiketlemelerin takipçilere sunulması, kitleyi indirim dönemlerinde markaya yönlendirmektedir. Tanıtılan markaya karşı farkındalık, güven ve sadakat geliştirme çabaları takipçiler üzerinde olumlu sonuçlar vermektedir. Güngör, A. (2021). Kaya'ya göre; Trendyol'da ürün satın alırken yorumlara baktığını belirtenlerin oranı %92,89 (353 kişi) iken, yorumlara bakmadığını belirtenlerin oranı %3,15 (12 kişi)'tir. Kararsız olanların oranı ise %3,94 (15 kişi)'tür. (2020:62).

Instagram gönderilerinde genel olarak eşi, ailesi ve kendisine ait görsellere ve videolara yer veren Polat'ın yaşam tarzını sıklıkla Instagram gönderilerinde paylaştığı saptanmıştır. Profilindeki

çekim ve videoları profesyonel bir şekilde takipçilerine sunan Polat'ın gönderilerinde esprili bir üsluba sahip olduğu görülmektedir. Dilan Polat, kızlarsoruyor.com tarafından, "Yılın En Favori Influencer Annesi" kategorisinde 22.945 oy ile birinci seçilmiştir. Genel oyların %45'ine sahip olan Polat'ın Instagram profilinde farklı markalarla işbirliği gerçekleştirmediği gözlemlenmiştir. Sonuç olarak dijital kanaat önderi olan Dilan Polat, "Anne - Çocuk Yeme Alışkanlıkları" , "Anne - Çocuk Sağlığı" ve "Anne Kişisel Bakımı" kategorileri bazında incelendiğinde, Polat'ın kişisel bakım kategorisinde daha aktif olduğu gözlemlenmiştir.

ÖZDEN ÖZDOĞAN

Özden Özdoğan'ın Instagram gönderileri ve hesabında kaydetmiş olduğu hikayelerin kategori bazındaki incelemeleri aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 3. Özden Özdoğan'a ait Instagram Gönderi ve Hikaye Paylaşımı İncelemesi

Instagram Gönderilerinin Kategori Bazında İnceleme Sonuçları
Anne Çocuk Yeme Alışkanlıkları Kategorisi: 42
Anne Çocuk Sağlığı Kategorisi: 2
Anne Kişisel Bakım Kategorisi: 32
Instagram Hikayelerinin Kategori Bazında İnceleme Sonuçları
Anne Çocuk Yeme Alışkanlıkları Kategorisi: 132
Anne Çocuk Sağlığı Kategorisi: 20
Anne Kişisel Bakım Kategorisi: 97

Özden Özdoğan'ın Instagram hesabı incelendiğinde gönderilerinde genel olarak ev işi rutinleri, çocuk bakımı, ev temizliği vb. konularda ev içi hallerini amatör bir şekilde takipçileriyle paylaştığı görülmektedir. Eş desteğinin önemine sık sık vurgu yapan Özden, annelerin yaşamış oldukları tükenmişlik anında bu durumun üstesinden nasıl gelmesi gerektiğine dair yaşamış olduğu deneyim ve tecrübeleri sık sık takipçileriyle paylaştığı görülmüştür. Anne adaylarına

çocukları ile kaliteli zaman geçirmeleri üzerine sık sık fikir beyanında bulunan influencer anne, çeşitli çocuk etkinliklerini takipçilerinin bilgisine sunmuştur. Ailesi ile gezdiği yerleri ve çocuklarına dair görüntüleri paylaşan etkileyici anne, güncel konular hakkında da anlık paylaşımlar gerçekleştirmiştir. 5 çocuk annesi Özden Özdoğan, eşiyle esprili bir dil ile oluşturmuş olduğu videoları ve kamera arkası çekimlerini takipçileriyle paylaşmıştır. Takipçileriyle soru cevap etkileşimi olan Özdoğan'ın kendisini takip eden annelere motivasyon ve psikolojik yıpranmışlık durumlarının üstesinden gelme, hastane çantası hazırlama ile çocuk kitap önerileri konusunda da destek verdiği görülmüştür.

Marka sahipleri, influencer annelerin alışveriş sitelerinde yer alan ürün koleksiyonu oluşturarak dijital kanaat önderi anneleri koleksiyon yüzü olarak kullanmaktadırlar. Oluşturulan ürün koleksiyonları ile ürün talepleri ve satışlarının artırılması amaçlanmaktadır. (Kaya, 2020). Özdoğan, trendyol üzerinden çeşitli koleksiyonlar oluşturarak, koleksiyonda yer alan ürünlerden memnuniyet seviyesini ve ürünlerin nasıl kullanılmasını gerektiğine dair bilgileri takipçileri ile hikaye bölümünden sık sık paylaştığı gözlemlenmiştir. Özden Özdoğan'ın işbirliği yaptığı markalar arasında; Philips Avent, BabyBjörn, Ella Bonna, PierParis, Stradivarius, beralifearomatikyaglar, stayfitkorse, aridanonline, kehribardunyamm, bebeklikcomtr, Kerastase, Bay Bay Night, Halalles, Lux Touch, Bebeklik, Bbeklik Yayınları, Umaybebek, Papatya Silver, E Bebek, İsteGelsin, Hünnap, Bebem Natural, Swimfoam, stepcomtr, Kiss, Baby&Plus, Magic Water, OtriNatura, Trendyolmilla, Defacto Kıds, Dedcaredermozmetik ve Solo yer almaktadır.

15 Nisan 2023 tarihinde video çekimi ile takipçilerine Philips markasına ait teknolojik bir ürünü tanıtan Özdoğan'ın tanıtım içerikli paylaşım metni aşağıda yer almaktadır.

5 çocuklu bir evde anne dışında sürekli çalışan ve hiç durmayan başka ne olabilir? Tabii ki süpürge. Bizim evimizde her an her şey dökülebilir, saçılabilir. Ama yeni teknolojisi ile Philips Aqua Trio öyle güzel tasarlanmış ki yere dökülen sıvılar ve yiyecekler için annelere inanılmaz kolaylık sağlıyor. Yüksek ısılak çekim performansı ile tüm kir, toz ve sıvıları ko-

layca süpürebiliyorum.

Normal ıslak mod ile sulu boya, vişne suyu gibi sıvıları çekip siliyor. Yoğun ıslak mod ile ise yere dökülen sütlü mısır geveği gibi yiyecekleri süpürüp sülebiliyor. Ayrıca kendi kendini temizleme özelliği en sevdiğim özelliklerinden. Fırçalarına elinizi bile değdirmeden kendi kendini yıkıyor, size de sadece kurutmak kalıyor. Daha önce neden almamışım dedirten bir ürün oldu kesinlikle. (Özden Özdoğan)

Çekmiş olduğu tanıtım videosunda ürünün kullanım ve pratikliğine dikkat çekmek isteyen Özden Özdoğan'ın Instagram gönderisine gelen yorumlar aşağıda yer almaktadır. Bazı kullanıcılar ürünün pahalılığı konusuna değinirken çocuk sahibi olan takipçi annelerin ürünü pratik bulduğu görülmüştür.

Doğru diyorsunuz çocuklu evde her şey olabiliyor benim de istediğim işimi kolaylaştırması için inşallah ben de almak istiyorum.

Güzel ürün.

Süper

Vaaay..! güzelmiş

Offff bu neeee Philips gerçekten efsane.

Resmen hayranıyım bu aletin. (Takipçi Yorumları

Sonuç olarak Influencer anne Özden Özdoğan, "Anne-Çocuk Yeme Alışkanlıkları, Anne-Çocuk Sağlığı ve Anne Kişisel Bakımı" kategorileri bazında incelendiğinde, Özdoğan'ın "Anne-Çocuk Yeme Alışkanlıkları" kategorisinde aktif olduğu gözlemlenmiştir.

ECE RONAY

Ece Ronay'ın Instagram gönderileri ve hesabında kaydetmiş olduğu hikayelerin kategori bazındaki incelemeleri aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 4. Ece Ronay'a ait Instagram Gönderi ve Hikaye Paylaşımı İncelemesi

Instagram Gönderilerinin Kategori Bazında İnceleme Sonuçları
Anne Çocuk Yeme Alışkanlıkları Kategorisi: 0
Anne Çocuk Sağlığı Kategorisi: 0
Anne Kişisel Bakım Kategorisi: 8
Instagram Hikayelerinin Kategori Bazında İnceleme Sonuçları
Anne Çocuk Yeme Alışkanlıkları Kategorisi: 3
Anne Çocuk Sağlığı Kategorisi: 0
Anne Kişisel Bakım Kategorisi: 0

Dijital kanaat önderi annenin profili genel olarak incelendiğinde kendisi ve bebeğine ait fotoğrafların yer aldığı görülmektedir. Ece Ronay Beauty&Kozmetik markasının sahibi olan Ronay, ürünlerine ait bilgilendirici içerikleri Instagram'ın gönderi bölümü aracılığıyla takipçileriyle paylaştığı saptanmıştır. Ayrıca Influencer anne markalarla işbirliği gerçekleştirmediği saptanmıştır.

16 Nisan 2023 tarihinde markasına ait nemlendirici vücut losyonu ürünü aşağıdaki bilgilendirici metin ile paylaşmıştır.

"Ece Ronay Yoğun nemlendirici vücut losyonu satışta! Kokusu, dokusu ve bir sonraki duşa kadar nemlendirici etkisi ile Türkiye'nin en iyi vücut losyonlarından biri olarak karşımızda. Kullanıcı yorumlarını gözlemlemek, bizlere sorularımızı iletmek ve satın almak için Trendyol üzerinden ürünümüzü bulabilirsiniz. Sevgiler."

Trendyol sitesinde vücut losyonu kategorisinde 7. Sırada yer alan ürüne ait takipçi yorumları aşağıda yer almaktadır.

"Arkadaşlar övüldüğü kadar var kokusu dokusu herşeyi mükemmel! Alın aldırın, stok yapın yaptırım! Öğlen 13.00' da işe giderken sürdüm saat 24.00' da eve geldim hala misleeeer gibi kokuyuuuuum. Ece sen bu sporu yapıyorsun aşkooooom!"

"Çok güzeellllll, ben yağlı şeyleri hiç sevmem beni

terkettiğini düşünüyorum ama bu ürün asla yağlı değil hemen kollarıma denedim hem kokusu hem yemin ederim dokusu mükemmel, yumuşacık mis gibi bir ürün indirimde 159 TL aldım aşırı beğendim bir sürüde stok yaparım artık bence herkes alsın kokusu kalıcı çok güzel kokuyor ya aşırı beğendim allahım-mmmmm”

“Kokusu muhteşem sadece kokusu için stok yapabiliyim”

“Her şeyi muhteşem ötesi alıp aldır stok yapmaya başladım bu arada ece teşekkürler aşko”

Sonuç olarak dijital kanaat önderi anne Ece Ronay, “Anne-Çocuk Yeme Alışkanlıkları, Anne-Çocuk Sağlığı ve Anne Kişisel Bakımı” kategorileri bazında incelendiğinde, Ronay’ın “Anne Kişisel Bakımı” kategorisinde daha aktif olduğu gözlemlenmiştir.

4. SONUÇ

İletişim teknolojilerinde yaşanan köklü ve hızlı değişiklikler insanlar üzerinde de etkili olmuştur. Ürün ve hizmet sahipleri, gelişen iletişim teknolojileriyle birlikte potansiyel hedef kitlelerine hızlı ve etkili bir şekilde ulaşma imkânı elde etmişlerdir.

Pazarlama alanında yaşanan gelişmeler ile sektör geleneksel pazarlama anlayışı yerini modern pazarlama anlayışına bırakmıştır.

Modern pazarlama anlayışı çerçevesinde bir araya gelen sosyal medya ve pazarlama kavramı ile marka sahipleri ürünlerini daha kolay ve etkili bir şekilde tüketicilerle paylaşma olanağı yakalamıştır.

Teknoloji ile birlikte insan hayatına hızlı ve kolay bir şekilde entegre olan instagram platformunda kullanıcılar kolay bir şekilde profil oluşturarak paylaşımlarını gerçekleştirebilmektedirler. Dijital kanaat önderi olarak isimlendirilen kullanıcılar ise diğer kullanıcılardan farklı olarak yüksek takipçi sayıları ve profesyonel gerçekleştirmiş oldukları gönderileri dolayısıyla markaların dikkatini çekmiştir. Ürünlerini etkileyiciler vasıtasıyla kitlelerle paylaşan marka sahipleri modern pazarlama anlayışının bir sonucu olarak ürün ve hizmetleriyle ilgili ölçümlerini daha sağlıklı bir şekilde gerçekleştirmiş ve ürünlerine dair iyileş-

tirme, istek ve öneri bilgilerine kolaylık ulaşmaya başlamışlardır.

Çalışmada yer alan 3 dijital kanaat önderi annenin hesabı incelendiğinde profillerinin sadece markalardan gelen mesajları iletmek olmadığı gözlemlenmiştir. Etkileyiciler profilleri aracılığıyla modern annelik kavramı çerçevesinde takipçilerini bilgilendirdikleri görülmüştür. Genellikle çocuklarla kalite vakit geçirme, aktiviteler, kitap önerileri, mekân önerilerinin yer aldığı saptanmıştır. Etkileyici anneler profillerin de sadece öneriler de bulunmamış annelik konusunda korku veya sorunlar yaşayan kişilere de gerek hikâyelerinde gerekse gönderi altında yorumlar bölümünden destek oldukları gözlemlenmiştir.

Geleneksel annelik döneminde anne adayları çevrelerinde bulunan kendilerinden yaşça büyük kişilerden bilgi sahibi olurken modern annelik döneminde ise kişiler sosyal medya ve internet teknolojileri aracılığıyla birçok bilgiye ulaşmaya başlamışlardır.

Araştırmanın kategorileri arasında yer alan “Anne-Çocuk Yeme Alışkanlıkları, Anne-Çocuk Sağlığı ve Anne Kişisel Bakımı” konuları bazında incelendiğinde, influencer annelerin hikaye bölümlerini gönderi bölümlerinden daha aktif kullandıkları belirlenmiştir.

Araştırma kapsamına dâhil olan 3 dijital kanaat önderi annenin, hesapları incelendiğinde kendisine ait markası olan Dilan Polat ve Ece Ronay Bilir’in, ürünlerinin tanıtımına yoğunluk gösterdiği saptanmıştır. Kendisine ait ürün markası bulunmayan Özden Özdoğan’ın ise markalar ile işbirlikleri ve koleksiyon oluşturma konusunda daha çok çalışması bulunduğu gözlemlenmiştir.

KAYNAKÇA

AKBAYIR, Z. (2016). Bana Bir Hikâye Anlat: Marka İletişiminde Hikâyeleştirme ve İnternet. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 3(12), 67-84

AKTAN, E. & KAYIŞ, H. H. (2018). Sosyal Medya Ve Değişim: Bloglar Aracılığıyla Anneliğin Evrimi Üzerine Netnografik Bir Analiz. *Ajit-E: Academic Journal Of Information Technology*, 9 (32), 39-54.

AKTAŞ, A. & ŞENER, G. (2019). Nüfuz Pazarlamasında (Influencer Marketing) Mesaj Stratejileri. *Erciyes İletişim Dergisi*, 6 (1), 399-422

ALABAY, M. N. (2010). Geleneksel pazarlamadan yeni pazarlama yaklaşımlarına geçiş süreci. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(2), 213- 235.

ALBAYRAK, S (2020) Sosyal Etki Pazarlaması (Influencer Marketing) Bağlamında Instagram Ve Youtube Influencerlarının (Fenomenlerinin) Gençlerin Marka Algısına Etkisi, İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi

ALİ KILIÇ, İ. & ÖZKAN, B. (2018). Bir Sosyal Medya Pazarlama Trendi, Hatırlı Pazarlama Ve Etkileyiciler: Instagram Fenomenleri Üzerine Bir Araştırma. *International Journal Of Social Science*, 1(2), 43-57.

ALİKILIÇ, İ. & ÖZKAN, B. (2018). Bir Sosyal Medya Pazarlama Trendi, Hatırlı Pazarlama ve Etkileyiciler: Instagram Fenomenleri Üzerine Bir Araştırma. *International Journal of Social Science*, 1(2), 43-57.

ASLAN, A., & ÜNLÜ, D. G. (2016). Instagram Fenomenleri ve Reklam İlişkisi: Instagram Fenomenlerinin Gözünden Bir Değerlendirme. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 3(2): 41-65.

BAŞOĞLU, R. (2020). Annelerin Sosyal Medya Kullanımı ve Instagramda Olan Popüler Anneler. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 7 (1), 857-873

CAN, S. & KOZ, K. A. (2018). Sosyal Medyada Tüketici Onaylı Pazarlama: Instagram Örneği I. *Kurgu*, 26 (3)

CAN, S., & KOZ, K. A. (2018). Sosyal Medyada Tüketici Onaylı Pazarlama: Instagram Örneği *Kurgu*, 26(3), 444-457.

CANÖZ, K., GÜLMEZ, Ö. & EROĞLU, G. (2020). Pazarlamanın Yükselen Yıldızı Influencer Marketing: Influencer Takipçilerinin Satın Alma Davranışını Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 23 (1), 73-91.

ÇALIŞKAN, M. & MENCİK, Y. (2015). Değişen Dünyanın Yeni Yüzü: Sosyal Medya. *Akademik Bakış Ulus-*

lararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, (50)

DEĞER, B. E. & SİNE NAZLI, R. (2022). Sosyal Medyada Influencer Etkisi Bağlamında Benlik Sunumu. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15 (2), 25-45.

FİDAN, Z. & ACAR ŞENTÜRK, Z. (2016). Sosyal Medyada İletişim ve Kadınlar Üzerine Bir Değerlendirme. *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (İnif E-Dergi)*, 1(2), 64-82.

FİDAN, Z., & ACAR ŞENTÜRK, Z. (2016). Sosyal Medyada İletişim ve Kadınlar Üzerine Bir Değerlendirme. *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (İnif E-Dergi)*, 1(2), 64-82.

FRUCHTER M. (2009). Marketing On The Social Web: A Few Key Ingredients. 12.11.2011, <http://www.mic-haelfruchter.com/blog/2009/02/marketing-on-the-social-web-a-few-key-ingredients/>.

GEDİK, Y. (2020) Sosyal Medyada Yükselen Bir Trend: Influencer Pazarlama Üzerine Kavramsal Bir Değerlendirme, *Pamukkale Üniversitesi İşletme Araştırmaları Dergisi (Pİar)*, 7(2), Ss. 362-385

GRAY, J. (2011). *Erkekler Mars'tan, Kadınlar Venüs'ten*, 16. Basım, (Çev.: G. Şen), İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

GÜNEÇ BAHÇELİK P, (2022) Sosyal Medya Etkileyicilerinin Güvenilirlik, Çekicilik Ve Benzerliğinin Satın Alma Tercihindeki Rolü: Kozmetik Sektöründe Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi

GÜNGÖR, A (2021). Dönüşen Pazarlama ve Influencer Pazarlama Uygulamaları NOSYON: *Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi*,

GÜNGÖR, A. (2021). Dönüşen pazarlama ve Influencer pazarlama Uygulamaları . Nosyon: *Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, (7), 40-51

HAZNEDAR B, (2019) İki Aşamalı Akış Kuramı Bağlamında Sosyal Medya Etkileyicilerinin Etkisi: Instagram'daki Gurme Hesapları Üzerine Bir İnceleme Yüksek Lisans Tezi

HSU, C. L. ve Park, H. W. (2011). Sociology of hyper-link networks of Web 1.0, Web 2.0, and Twitter: A case study of South Korea, *Social Science Computer Review*, 29(3), 354-368.

KARABACAK, Z. İ. & SEZGİN, A. A. (2016). Sosyal Medyada Ve Reklam İçeriğinde Kadın Bedeninin Alternatif Temsili: Fatkini Kampanyası . *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25 (3), 307-322.

KAYA, M (2020). Satın Alma Davranışında Yorumların Rolü: Trendyol Müşterileri Üzerinden Bir Değerlendirme, *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 7 (1), 49-67.

- KILINÇ, M. (2020). Araştırma Şirketlerinin Sosyal Medya Kullanımı . *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, 12 (1),9-20
- KIR, J. & ÖZTÜRK, G. (2020). Türkiye’de Influencer Çalışmalarının Tüketicinin Satın Alma Davranışına Etkisi *Uluslararası Halkla İlişkiler ve Reklam Çalışmaları Dergisi* ,3 (1), 44-66
- KONUK, N. (2019). Bir Sosyal Medya Aracı Olarak Instagram Kullanımı ve Kişisel İletişim Kaygısı Üzerine Üniversite Öğrencileri İle Araştırma . *European Journal Of Managerial Research (Eujmr)*,3 (4),1-26 .
- MERT, Y. L. (2018). Dijital Pazarlama Ekseninde Influencer Marketing Uygulamaları . *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*,6 (2),
- MORGAN, G. & SMİRCİCH, L. (1980). The case for qualitative research. *Academy of management review*, 5(4), 491-500.
- NATH, K., DHAR, S. & BASİSHTHA, S. (2014). “Web 1.0 to Web 3.0-Evolution of the Web and its various challenges”, *In International Conference on Reliability Optimization and Information Technology (ICROIT)*, 86-89
- ODABAŞI, YAVUZ VE OYMAN, MİNE (2017). *Pazarlama İletişimi Yönetimi*, (11. Baskı), Kapital Medya Hizmetleri A.Ş. MediaCat Akademi.
- ÖZTÜRK, Ş. (2015). Sosyal Medyada Etik Sorunlar . *Selçuk İletişim*, 9(1), 287-311 .
- PELTEKOĞLU, F. B. & TOZLU, E. (2018). Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kampanyalarının Dijital Paydaşları; Sosyal Medya Fenomenleri . *Erciyes İletişim Dergisi*, 5 (4) , 285-299
- RUDMAN, R. & BRUWER, R. (2016). “Defining Web 3.0: opportunities and challenges”, *The Electronic Library*, 34(1), 132-154.
- SALTIK YAMAN, E. (2018). Ürün Yerleştirmede Yeni Bir Alan: Influencer Marketing Sosyal Medyada Influencer Annelerin Takipçileri Tarafından Değerlendirilmesine Yönelik Bir Araştırma. 2. *Uluslararası İletişimde Yeni Yönelimler Konferansı: Eğlence Ve Ürün Yerleştirme*, (S. 268-279). İstanbul.
- SAMMIS K., LİNCOLN, C., & POMPO-Nİ, S. (2015). *Influencer marketing for dummies*. John Wiley & Sons.
- SEÇKİN, P. (2022). Dijital Kanaat Önderlerinin Dil Kullanımı . *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24 (1) , 369-386 .
- SHELDRAKE, P. (2015). *Dijital Çağda Pazarlama ve Halkla İlişkiler*, Çev. Ümit Şensoy, İstanbul: Türk Hava Yolları Yayınları.
- ŞAHİNSOY, K. (2017). Kriz Yönetimi Açısından Geleneksel Ve Sosyal Medya. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*,9(4), 1-19
- TAŞKIN, H. & BORAN, T. (2023). Influencer Annelerin Instagram Yaşam Biçimi Sunuşlarının Ev Ve İş Hayatı İlişkisi Bağlamında İncelenmesi . *Ibad Sosyal Bilimler Dergisi*, (14) , 304-326 .
- TUFAN YENİÇIKTI, N. (2016). Hakla İlişkiler Aracı Olarak Instagram: Sosyal Medya Kullanan 50 Şirket Üzerine Bir Araştırma. *Selçuk İletişim*, 9 (2), 92-115 .
- TUTAR, H & ERDEM A.T (2022). *Örnekleriyle Örnekleriyle Bilimsel Araştırma Yöntemleri ve SPSS Uygulamaları*. Seçkin Yayıncılık.
- YILDIRIM, E. (2014). Sosyal Medya Psikolojisi ve Dijital Yerliler. *Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi*, 31, 80-83.

“This page is left blank for typesetting”

HOLISTENCE
publications

Bu sayfa dizgiden dolayı boş bırakılmıştır

RESEARCH ARTICLE/ARAŞTIRMA MAKALESİ

Konya, Çatalhöyük dünya miras alanının peyzaj arkeolojisi kapsamında değerlendirilmesi

The evaluation of Konya, Çatalhöyük world heritage area in the frame of landscape archeology

Hazel Çiçek¹ Elmas Erdoğan²

¹ Peyzaj Yüksek Mimarı, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Türkiye, e-mail: cck.hzl.18@gmail.com

² Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Türkiye, e-mail: eerdogan@ankara.edu.tr

Öz

İnsanın doğal çevre ile olan ilişkisini merkeze koyan bir araştırma yöntemi geliştirmesi ile peyzaj arkeolojisi, arkeolojinin diğer alanlarından ayrılmaktadır. Peyzaj arkeolojisi ile yeryüzüne iz bıraktığı tespit edilen ilk insandan bugüne kadar insanların yaşam alanlarını bilinçli ve bilinçsiz biçimlendirilmesinin yanı sıra çevrelerini nasıl inşa edip düzenledikleri araştırılmaktadır. Araştırmada Unesco Dünya Mirası Listesine 2012 yılında dâhil edilen evrensel ölçekte öneme sahip Dünya'nın ve Anadolu'nun neolitik dönem yerleşim alanlarından biri olan Konya, Çatalhöyük Dünya Miras Alanı'nda iz bırakan tarih öncesi dönem toplumunun sosyal örgütlenmesi, kültürü, ilk tarım faaliyetleri ve yerleşik şehir hayatına geçişleri yer almaktadır. Araştırma alanı ile ilgili olarak bugüne kadar yapılan arkeolojik araştırma verileri ile alanda yapılan etüd, analiz ve sörvey çalışmalarından elde edilen bulgular ve CBS ile gerçekleştirilen analiz çalışmaları doğrultusunda Konya, Çatalhöyük Dünya Miras Alanı peyzaj arkeolojisi kapsamında değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çatalhöyük, Neolitik Dönem, Peyzaj Arkeolojisi, Kültürel Miras Yönetimi, Dünya Kültür Miras Alanları

Abstract

The development of a research methodology that centers on human interaction with the natural environment distinguishes landscape archaeology from other fields within archaeology. Landscape archaeology investigates not only how humans consciously and unconsciously shape their living spaces but also how they construct and organize their surroundings from the earliest identified human traces on Earth to the present day. In this research, the focus is on Çatalhöyük, a Neolithic settlement in Konya, Anatolia, which was included in the UNESCO World

Citation/Atıf: ÇİÇEK, H. & ERDOĞAN, E. (2024). Konya, Çatalhöyük dünya miras alanının peyzaj arkeolojisi kapsamında değerlendirilmesi. *Journal of Awareness*. 9(3): 283-311, <https://doi.org/10.26809/joa.2378>

Corresponding Author/ Sorumlu Yazar:
Hazel Çiçek
E-mail: cck.hzl.18@gmail.com

Bu çalışma, Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.
This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Heritage List in 2012 due to its universal significance. Çatalhöyük provides insights into the social organization, culture, earliest agricultural activities, and transitions to settled urban life of prehistoric societies. The study evaluates Çatalhöyük within the framework of landscape archaeology, incorporating archaeological research data accumulated to date, as well as findings from studies, analyses, and surveys conducted in the area. Additionally, the research employs Geographic Information Systems (GIS) for analysis purposes.

Keywords: Çatalhöyük, Neolithic Period, Landscape Archaeology, Cultural Heritage Management, World Cultural Heritage Areas

1. GİRİŞ

Peyzaj arkeolojisi, geçmiş uygarlıkların bilinçli veya bilinçsiz olarak peyzajı nasıl biçimlendirdiklerini ve peyzajı nasıl kullandıklarını araştıran bir disiplindir. En yalın tanım olarak; insanlar ve çevreleri arasındaki uzun vadeli ilişkinin bölgesel ölçekte incelenmesidir.

Stoddart ve Zubrow tarafından peyzaj arkeolojisi “peyzaj yaklaşımlarının mevcut çeşitliliğinin terimi olarak tek bir tanım veya yaklaşımda kapsanamayacak kadar büyük” olarak ifade edilmektedir (Koru, 2010).

Arkeolojik yerleşim alanları hariç peyzajın geçmişi açısından gerçekleştirilen araştırma doğal peyzajın değişimini anlamamıza olanak sağlamaktadır. Peyzaj üzerindeki izler incelendiğinde değişen bitki örtüsü, yaban hayvanlarının açtığı patika yollar, arazinin gübrenmesi, tarımsal faaliyetler, yanmış odun ve kömür izlerine ulaşılmaktadır. Bu izler ve ele geçen materyaller araştırıldığında iklim değişikliği, jeomorfik, coğrafik ve paleoekolojik verilere ulaşılmaktadır. Bu veriler ile insan faaliyetlerinin peyzaj üzerindeki çevresel etkilerini anlamak üzerine gerçekleştirilen araştırmaların tümü peyzaj arkeolojisi çalışmalarını kapsamaktadır (Barker vd. 1999).

Bütünsel arkeolojik çalışma olarak son otuz yılda popüler hale gelen ve 20. yüzyıl’da Batı Avrupa’da araştırılan peyzaj arkeolojisi, antropojenik veya insan eli ile form verilen peyzajın coğrafi bilgi sistemleri (CBS) ile haritalandırılması çalışmalarını da kapsamaktadır.

Farklı bir ifade ile peyzaj arkeolojisi, geçmiş uygarlıklarda yaşayan dönem insanların şekillendirdiği mikro ve makro ölçekteki peyzaj unsur-

larının tek veya çok katmanlı peyzajda bulunan tüm katmanlar için ayrı ayrı tarla ve bahçe izleri, yol izleri, faaliyet izlerindeki değişiklikler, ulaşım ağları, sirkülasyon alanları, peyzaj alanındaki bağlantı noktaları, bitki örtüsü desenleri, iklimsel değişimler, kara ve deniz etkileşimi, demografik yapı, ekonomi, yaşam ve kutsal alanlar, ritüeller ve kültürel etkinlikler gibi dinamik ilişkilerin bütüncül bir şekilde anlaşılması için tarih, coğrafya, arkeoloji, jeoarkeoloji ve antropoloji dahil farklı anabilim dalları ile multidisipliner olarak gerçekleştirilen teknik araştırma ve analizler bütünü olup, sosyal disiplinlerin ekonomik, kültürel, sosyal ve çevresel faktörler açısından yorumlanması doğrultusunda peyzaj alanlarının gizemini keşfetme sürecini kapsamaktadır.

Peyzaj arkeolojisi, peyzajın zaman içinde nasıl değiştiği ve geliştiği üzerine odaklanmaktadır. Geçmişte olduğu gibi bugün de değişimi etkileyen unsurların aynı olduğunu peyzaj arkeolojisi araştırmaları ortaya çıkartmaktadır. Değişim kültürel bir bakış açısı ile değerlendirildiğinde; kültür ve her şeyden önce sosyal değerlerin kişisel ve toplumsal düzeyde yapılan seçimleri şekillendirdiği ve etkilediği genel gerçek olarak kabul edilmektedir. Bu gerçekten yola çıkarak, peyzaj arkeolojisi ile yaşanan ve çalışılan alanların nasıl değiştirildiği ve düzenlediği, bu süreçte arazi üzerinde bir tür biyografi oluşturulduğu ve faaliyetlerin yanı sıra değerlerin ve tutumların izlerinin bırakıldığı ortaya çıkmaktadır. Bu alanda çalışan araştırmacılar, özellikle insanların geçmişteki bu değişimleri etkileme ve şekillendirme biçimlerini incelemektedir. Araştırmacılar, insanların çevre veya doğal peyzaj üzerindeki etkilerini ve geçmiş insan topluluklarının çevreye bakış açılarını anlamak için çaba sarf etmektedir.

Ayrıca her neslin önceki nesillerden miras kalan somut ve soyut unsurlara nasıl tepki verdiğini ve bu unsurları nasıl şekillendirdiğini anlamak için geçmiş dönemlerin izlerini takip etmektedir. Bu araştırmalar insanlığın çevre ile olan etkileşimini ve bu etkileşimin zaman içindeki evrimini anlamamıza yardımcı olmaktadır (Newman, 2017).

Peyzaj arkeolojisi bileşenleri; *bellek, kimlik, dönüşüm ve toplumsal düzen* olmak üzere dört temel unsur ile temsil edilmektedir.

Bellek; sosyal ve bireysel geçmişin mekânda somut değerlere dönüşmesi olarak kabul edilmektedir.

Toplumun düş gücü etkisi ile zaman ile biçim değiştiren efsaneler, inanışlar ve ahlaki ilkeler peyzaj üzerinde önemli etki bırakmaktadır. Geçmişten günümüze aktarılan hikayeler, mitler ve değerler aracılığı ile peyzajın belleğinde bırakılan derin izler, geçmişteki zaferlerin ve felaketlerin hatırlatıcı izleri ile birleşerek, peyzajın belleğinde var olan verileri ortaya çıkartmaktadır. Bu veriler peyzajın yeniden yorumlanmasına, yeniden yapılanmasına ve yeniden kullanımına olanak tanıyarak peyzajın sürekliliğini sağlamaktadır. Bu şekilde peyzaj üzerinde iskân eden toplulukların kültürel mirası peyzajı biçimlendirmekte ve peyzajın geçmiş dönemler ile bağına güçlendirmekte ve bir bellek oluşturmaktadır.

Kimlik; bir objenin diğer objelerden farklı ve özgün olma, hiçbir şey ile eşit olmama ve tek olma durumudur (Lynch, 1960).

Peyzaj arkeolojisi kapsamında yapılan araştırmalarda tespit edilen izler ile iskân dönemi toplulukların eylem alanları ve algı alanları, toplumsal değişimleri ve topluluğu oluşturan insanların bireysel ve kolektif kimlikleri ile peyzajda gerçekleştirdikleri değişiklikler ve çevre ile olan ilişkileri, ritüel alanı, tören alanı, toplanma merkezleri ve sirkülasyon alanları ilişkisinin kurulması peyzaj arkeolojisi kapsamında araştırılan peyzajın özgün kimliğini oluşturmaktadır.

Dönüşüm; herhangi bir toplumda, bireyler kendilerine özgü nedenler ile farklı yerlere yerleşmektedir. Peyzajın dönüşümü genellikle dögüsel zaman ile toplumsal düzenin devamı ve değişimi ile ilişkilendirilmektedir.

Uygarlığın başlangıcından bugüne tarımsal uygulamalar, ormansızlaştırma, baraj inşaatı, yol yapımı, madencilik, tünel açma gibi faaliyetler ile peyzaj değişmiş ve dönüşmüştür. Avrupa'nın diğer kıtalara emperyal genişlemesi ile bu dönüşümler küresel boyuta ulaşmış, daha büyük ticaretin, ulaşım sistemlerinin ve nüfusun artmasına bu doğrultuda endüstriyel tarımın yayılmasına, teknolojik ilerlemelere ve doğal kaynakların daha fazla kullanılmasına yol açmıştır. Peyzaj üzerindeki bu insan etkisi, özellikle Sanayi Devrimi sırasında ve daha sonraki dönemlerde nükleer teknolojinin gelişimi ve küreselleşen ticaretin hızlanması ile daha da yoğunlaşmıştır. Peyzajlar, birden çok zaman dilimi ve mekân içerdikleri için sadece süreklilik ve düzen değil, bununla birlikte zaman içinde değişim ve dönüşümü de barındırmaktadır. Doğal süreçlerin etkisi altında peyzajlar sürekli olarak evrim geçirirken, insan etkisi de bu değişim ve dönüşümü etkilemektedir. Tarım faaliyetleri, kentsel genişleme, endüstriyel gelişmeler, altyapı projeleri ve iklim değişikliği gibi faktörler peyzajın zaman içinde nasıl şekillendiği, değiştiği ve dönüştüğünü göstermektedir. Bu doğrultuda peyzaj arkeolojisi ile gerçekleştirilen çalışmalar peyzajların analiz ve yönetimi, peyzajdaki dönüşüm süreçlerinin anlaşılması ve gelecekteki değişim ve dönüşümlerin öngörülmesini kapsamaktadır.

Toplumsal düzen; uygarlığın başlangıcından bugüne her toplumun yönetim, ekonomi, yazılı ve yazısız kaynaklar, çevre anlayışı, sosyal sistem, pratikler ve sosyal ilişkiler ile özgün bir ilişkisi bulunmaktadır.

Toplum içinde etkileşim ve organizasyon ile gelişen toplumsal düzen, sadece yasal, kurumsal, faaliyet yapı ve sistemlerinin bulunduğu resmi sosyal kontrol ile değil, aynı zamanda görevler, beklentiler ve uygulamalar ile resmi olmayan sosyal kontrol ile şekillenmektedir. Bunun yanı sıra arkadaşlıklar ve ilişkiler gibi kendiliğinden gelişen dinamikleri kapsayan spontone gelişen yapı ile bireylerin aklından geçiremeyeceği, anlayamayacağı ve planlayamayacağı eylem ve hareketler ile toplumsal düzenin karmaşık ve evrimsel doğası oluşmaktadır (Castelfranchi, 2003).

Peyzaj arkeolojisi alanında uzmanlaşmış araştırmacılar genellikle peyzaj kullanımı, değişimi ve toplumların etkileşimi ile ilgilenmekte olup; arkeolojik buluntu ve verilerden yola çıkarak geçmiş toplumların peyzajı nasıl biçimlendirdiği ve bu peyzajın sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan nasıl etkilendiğini anlama ve yorumlamaya çalışmaktadır. Bu bağlamda farklı disiplinlerden gelen uzman araştırmacılar deneyim ve bilgi birikimleri ile peyzajın tarih boyunca nasıl dönüşüp değiştiğini anlamak için dört farklı yaklaşım izlemektedir. Bu yaklaşımlar; Wilkinson'ın yaklaşımı, Preucel ile Hodder'ın yaklaşımı, entegre yaklaşım, bütüncül yaklaşım'dır.

- **Wilkinson'ın yaklaşımı:** Kültürel-tarihsel, süreçsel, süreç sonrası olmak üzere üç kategoride sınıflandırılmaktadır.

-Kültürel-Tarihsel: Geçmiş toplumların izlerinin araştırılmasında yer isimleri, coğrafi alanlar ve alan örüntüleri, gibi veriler arkeolojik verilere ulaşma ve değerlendirme sürecine yön vermektedir. Bu verilerin analizi arkeolojik buluntuların hangi döneme ait olduğunu ve hangi dönemin kültürel izlerini taşıdığını anlamak için önemlidir. Coğrafi alanların incelenmesi ve yer isimlerinin araştırılması arkeolojik verilerin zaman ve kültürel bağlamını belirlemek için temel bir değerlendirme aracı olarak kullanılmaktadır. Bu yaklaşım geçmiş toplumların yaşam tarzlarını, kullanılan kaynakları ve çevreleri ile olan etkileşimlerini anlamak için geniş çerçeveli bir bakış açısı sağlamaktadır.

-Süreçsel: Kültürü oluşturan sistem, toplumun teknolojik gelişimi, ideolojisi ve organizasyon yapısından meydana gelmektedir. Bu sistem, kültürel değişimleri nesnelerin tipolojik farklılıkları veya kültürel değerlerden ziyade insan davranışlarının çevresel koşullar ve doğanın etkisi ile biçimlendiği bir perspektife odaklanmaktadır. Yani kültürel değişimler, toplumların yaşadığı çevresel koşulların ve doğanın gücünün etkisi ile şekillenen insan davranışlarından kaynaklanmaktadır. Bu yaklaşım kültürün dinamik doğasını anlamak için insan ve çevre ilişkisinin önemini vurgulamaktadır.

-Süreç sonrası: İnsanın yaşadığı çevre sadece yer-yüzü ile sınırlı değildir; aynı zamanda gökyüzü de bu çevrenin önemli bir parçasını oluşturmak-

tadır. Gökyüzü hareketlerinin, özellikle güneş ve ay hareketlerinin sembolik, tarımsal faaliyetler, ritüeller üzerindeki etkileri, yapısal ve eleştirel düşünce yapıları çerçevesinde yorumsal arkeoloji bağlamında incelenmektedir (Tekin, 2021).

Bu değerlendirme insanların yaşadığı çevreyi sadece fiziksel olarak değil, aynı zamanda sembolik olarak da algıladıklarını ve bu algının güneş ve ay gibi gökyüzü unsurlarının hareketleri ile şekillendiğini vurgulamaktadır. Gökyüzü hareketlerinin tarım takvimi, ritüeller ve kültürel pratikler üzerindeki etkileri, insanların çevrelerini algılama biçimlerini ve kültürel davranışlarını derinlemesine anlamak için önemli bir araştırma alanı sunmaktadır. Bu neden ile gökyüzü hareketlerinin sembolik ve yapısal analizi, arkeolojik verilerin yorumlanmasında ve kültürel değişimlerin anlaşılmasında önemli rol oynamaktadır.

- **Preucel ile Hodder'ın yaklaşımı:** Bu yaklaşım, çevre olarak peyzaj, sistem olarak peyzaj, güç olarak peyzaj, deneyim olarak peyzaj olmak üzere dört kategoride sınıflandırılmaktadır.

-Çevre olarak peyzaj: Arkeolojik veriler, uzun vadeli insan-çevre etkileşimleri ve insan etkisinden etkilenen ekosistem örnekleri hakkında doğrudan veri kaynağı sağlamaktadır. Arkeolojik alanlar yerel, bölgesel ve kıta ölçeğinde çevresel temel çizgilerin oluşturulmasına katkı sağlamaktadır. Bu alanlar aynı zamanda insanların karar vermesinin etkilerini, bunun çevre üzerindeki etkilerini ve çevrenin insan kullanımı için sağladığı kaynakları anlamak için kullanılabilir. Bu doğrultuda insan davranışı, çevresel etkenler ve biyolojik sistemler arasındaki ilişki incelenebilmektedir (Hambrecht, 2020).

Bu yaklaşım iskân dönemi insanların davranışsal bakış açılarını, çevresel fırsatlar ile değişim ve dönüşüme karşı aldıkları tutumları göstermektedir. İnsanlar ve çevreleri arasındaki ilişkilerin peyzaj üzerindeki uzun vadeli etkisine odaklanan bu yaklaşım, insanların tarih öncesi ekosistemlerdeki rollerini ve paleoekonomilerini yeniden yapılandırmayı amaçlamaktadır.

-Sistem olarak peyzaj: Arkeolojik araştırmalarda sadece yerleşim alanları değil, aynı zamanda yerleşim alanı dışında gerçekleştirilen aktivitelerde dikkate alınmaktadır. Yerleşim alanı dışında ger-

çerçevesindeki faaliyetler arasında ticari işlemler, takas faaliyetleri, kaynak bulma, ritüel alanları, defin alanları ve diğer yerleşimlerde yaşayanlar ile etkileşim bulunmaktadır.

Bu yaklaşım, sadece yerleşimdeki organizasyon sistemini değil, aynı zamanda peyzajda oluşturulan sistemi de ele almaktadır. Dolayısı ile sistem olarak peyzaj; insanların yaşam alanlarındaki faaliyetlerin ve etkileşimlerin peyzajı nasıl şekillendiğini ve organizasyon sistemlerinin nasıl geliştiğini anlamamıza yardımcı olmaktadır.

-Güç olarak peyzaj: Bu yaklaşım, ideolojik olarak manipüle edilmiş peyzajı ele almaktadır (Koru, 2010).

Bu yaklaşım ile toplumsal düzen oluşturan yönetimlerin geniş toprak parçalarını hâkimiyetlerine katma arzusu ve bu arzuya ulaşmak için harekete geçme girişimleri doğrultusunda peyzaja hâkim olmanın yönetim açısından güç göstergesi olması nedeni ile araştırılan peyzajın güç göstergesi dinamiklerine odaklanmaktadır.

-Deneyim olarak peyzaj: Peyzajın iskân dönemi sakinleri tarafından nasıl algılandığını ve anlam yüklendiğini dikkate alan bu yaklaşım; iskân dönemi sakinlerinin, çevrelerini nasıl gördükleri ve değerlendirdiklerini, yaşam biçimlerini, inançlarını ve kültürel arka planlarını hesaba katmaktadır. Bu neden ile arkeolojik verilerin yorumlanmasında, insanların peyzajı nasıl algıladıklarını anlamak ve onların perspektifinden olayları değerlendirmek önemlidir. Bu yaklaşım, sadece fiziksel kalıntıları değil, aynı zamanda insanların zihinsel ve duygusal ilişkilerini de dikkate alarak, geçmişteki yaşam biçimlerini ve kültürel pratiklerini daha derinlemesine anlamamıza olanak sağlamaktadır. Formun Üstü

• **Entegre yaklaşım:** Süreçsel yaklaşımda peyzaja ait bilimsel olarak verilerin kaydedilmesi önemlidir. Ancak peyzaj arkeolojisinin önemli bir avantajı, hem kültürel hem de fiziksel bileşenleri içermesidir. Dolayısı ile bu yaklaşım insan etkisi altındaki peyzajın tüm yönlerini anlamak için gereklidir. Ancak peyzaj arkeolojisinin mevcut yaklaşımları bu bileşenleri birleştirmek için yetersiz kalmaktadır. Bu nedeni ile peyzajın tam anlamı ile anlaşılması için entegre bir yaklaşım benimsenmelidir. Entegre yaklaşım ile

peyzajın karmaşıklığı daha anlaşılır olabilecektir (Koru, 2010).

• **Bütüncül yaklaşım:** Peyzaj arkeolojisi sadece uzaydaki bir dizi fiziksel noktanın tanımlandığı gibi değil, aynı zamanda tüm yaşanmış boyutlarda deneyimsel, sosyal, duygusal, ontolojik ve epistemolojik bir yer ve yerleşim arkeolojisidir (Binford, 1982).

Bu yaklaşım ile yerleşim alanlarının fiziksel kalıntıları değil, aynı zamanda insanların o mekâna yüklediği anlamlar, duygusal ilişkiler, düşünsel boyutlarında dikkate alınmaktadır. Ontolojik olarak, metafizikte varlığın yanı sıra varoluş, oluş ve gerçeklikle ilgili felsefi kavramlar incelenmektedir. Epistemolojik olarak ise bilgi felsefesi, bilginin doğası, bilginin kaynağı ve kapsamı gibi konular ele alınmaktadır. Ayrıca yer ve yerleşimin sosyal kimliğini içermektedir. Çok boyutlu bütüncül yaklaşım ile bu coğrafi mekânların sadece fiziksel özellikleri değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel bağlamları ile anlaşılması gerektiği vurgulanmaktadır.

Binford'un tanımından yola çıkarak; peyzaj arkeolojisi, zooloji, botanik, jeoloji, astronomi gibi bilimlerin yanı sıra ontolojik ve epistemolojik açıdan felsefi kavramları da kapsamaktadır. Bu yaklaşım ile insanların yaşamlarında ve sosyal pratiklerinde yer alan anlamlı somut ve soyut olguları araştırmanın yanı sıra peyzajın insanlar ile olan ilişkisini ve onların mekâna yüklediği anlamı anlamlandırmak için multidisipliner araştırma ve çıkarımların ortaya konması ile peyzajın gizeminin keşfedileceği öngörülmektedir.

Peyzaj arkeolojisi çalışmaları, peyzajların tarih boyunca sosyal yaşam ile nasıl etkileşime girdiğini araştırmak üzere gelişim göstermektedir. Bu bağlamda yollar, duvarlar, sınırlar, ağaçlar ve arazi bölünmeleri gibi jeo-tarihsel nesnelere peyzaj arkeolojisinin dinamiklerini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda peyzaj araştırmaları genellikle dört ana kategoride sınıflandırılmaktadır. Bunlar: işaret/iz bırakan peyzajlar (imza), palimpsest peyzajlar, peyzaj tafanomisi ve kalıcı peyzajlardır. Bu kategoriler, peyzajın geçmişteki kullanımını ve değişimini anlamak için farklı yöntem ve perspektif sunmaktadır.

-İşaret/iz bırakan peyzajlar (imza): Topografya-

ya fiziksel olarak yerleşmiş belirgin veya belirgin olmayan peyzaj öğeleri ile ifade edilen alanlardır. İmza peyzajların topografya üzerindeki varlığı ve etkileri; kar yağışının peyzajın doğasını değiştirme süreci ile ele alındığında, kar tabakasının kalınlığı ve erime süresine bağlı olarak değişkenlik gösterdiği bu doğrultuda kalın kar tabakalarının daha uzun süre erimezken ince kar tabakalarının daha kısa sürede eridiği görülmektedir. Peyzajı değiştiren olayların, iklim değişikliği, buzullaşma, kütle hareketleri, ormansızlaşma gibi birçok farklı mekânsal ve zamansal değişken ile etkileşime girerek zaman içinde farklı özelliklere sahip imza peyzajlar oluşturduğu görülmektedir. Peyzaj görünümü kısa zaman içinde çok dinamik bir şekilde değişebilirken milyonlarca yıl boyunca neredeyse değişmeden kalabilen imza peyzajlar görülmektedir. Güçlü aşındırıcı kitlesi ile buzullaşma bölgesel ölçekte peyzaj jeomorfolojisini ve peyzajın şekillenmesinde etkin rol oynamaktadır. Buzullar bazı kara yüzeylerini seçici bir şekilde korurken diğerlerini tamamen yok edebilmektedir. Bu durum daha genç buzullaşmış peyzajın içinde daha eski peyzaj öğelerinin korunduğu bir mozaik oluşturabilmektedir. Örneğin dik ayrılmış ana kaya çıkıntıları olan "torlar", buzulların etkilendiği alanlarda yaygın bulunmaktadır. Baskın bir güç torları bulunduğu konumdan kaldırmadığı sürece peyzajda iz bırakmaya ve nesilden nesile arazinin sonraki kullanımına varlığını aktarmaya devam etmektedir. Bu neden ile gelecekteki kullanımlarda imza peyzajlar referans alınmaya devam etmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken önemli husus; baskın bir güç imza peyzajı bulunduğu konumdan kaldırdığında peyzajın o konumdaki tarihlendirmesi ve peyzaj özelliklerinin doğru bir şekilde yorumlanmasıdır.

-Palimpsest peyzajlar: Palimpsest terimi Yunanca 'yeniden' anlamına gelen 'palin' ve 'kazınmış' anlamına gelen 'psestos kelimelerinden türetilmiştir. Antik çağlarda, papirüs bitkisinin gövdesinden yapılan papirüsler pahalı olduğu ve kolay elde edilmediği için tekrar tekrar kullanılmıştır. Parşömen kağıdında mürekkebin silinmesi veya kazınması ve üzerine yeni yazı yazılması ile meydana gelen kitaplara palimpsest denilmektedir. Bu teknik eski metinlerin üzerine yeni bilgi eklenmesini veya eski yazının değiştirilmesini

sağlamaktadır. Ancak eski yazıyı tamamen kaldırmak mümkün olmadığından alttaki eski metin izleri genellikle görünmektedir. Bu durum bir tür belleği çağrıştırdığı için palimpsest terimi genellikle birçok alanda belleği tanımlamak için kullanılmaktadır (Apaydın, 2019).

Çoğu kültürel peyzaj zaman içinde özelliklerini kaybederek değişime uğrayabilmektedir. Bu değişim peyzaj arkeolojisi çalışmalarında çeşitli zorluklar ile sonuçlanmaktadır. Her nesil bir mülkü kullanmakta, yeni ihtiyaçlarına uyum sağlamak için değiştirmekte ve ardından bir sonraki nesile aktarmaktadır. Bu neden ile miras alınan peyzajlar, farklı tarihlerin özelliklerinin bir karışımını içermektedir. Bu durum bir peyzajın zaman içinde aşamalı olarak birikmesi ve bazen önceki peyzajların bazı alanlarının sonraki peyzaj kullanıcıları tarafından seçici olarak değiştirilmesi ile sonuçlanmaktadır (Koru, 2010).

İnsan faaliyetleri ile fiziksel peyzaj arasında sürekli bir etkileşim bulunmaktadır. Bu etkileşim arkeolojik kalıntılar, yerleşimler, ulaşım amaçlı sirkülasyon güzergahları, alan sınırları ve mimari tarzların örüntülerinde görünmektedir. Ayrıca sanat, edebiyat ve mitoloji aracılığı ile daha farklı kültürel kimliğe ilişkin etkileşimde bulunmaktadır. Palimpsest peyzajlarda iç içe geçmiş farklı peyzajların birbirinden ayırt edilmesini sağlayan kültürel kimlik ve yer duygusunun maddi olmayan yönleri ortaya konmaktadır. Palimpsest peyzajların kalıntılarının tanımlanmasında karşılaşılan en önemli sorun, bu katmanların oluşum süreçlerinin içinde yer aldıkları çevrenin, iklimsel koşullarının ve tarihlendirmenin doğru yorumlanması gerekliliğidir.

-Peyzaj tafanomisi: Canlıların gömülme sürecini inceleyen bilim dalı olup; organizmaların biyosferden litosfere geçişini incelemektedir ve bu terim Yunanca gömülme anlamına gelen 'taphos' ve kanunlar anlamına gelen 'nomos' kelimelerinden türetilmiştir. Tafonomi, iki farklı ancak birbiri ile bağlantılı araştırma tekniği içermektedir. İlk teknikte, organik kalıntıların biyosferden litosfere geçişini de kapsayan güncel aşamalar incelenmektedir. Aynı zamanda bu süreçlerin fosillerde gözlemlenecek sonuçlarına odaklanılmaktadır. İkinci teknikte ise birinci teknikten elde edilen bilgiler doğrultusunda prehistorik

örnekler analiz edilmektedir (Gümrükçü, 2018).

Peyzaj tafanomisi, peyzaj öğelerinin nasıl bozulduğunun veya arkeolojik kayıtlarda nasıl korunduğunun incelenmesidir. Peyzaj arkeolojisi çalışmaları gerçekleştirilirken, daha önceki peyzajların yanıtıcı bir kaydı ile karşılaşıldığında, peyzaj tafonomisinin önemi anlaşılmaktadır. Bu neden ile peyzajın genel gelişimini değerlendirirken, üç aşamalı bir araştırma yürütmek gerekmektedir.

-İlk aşama, fiziksel dönüşümlerin bir sonucu olarak peyzajın hangi bölümlerinin kaybolduğunu veya gizlendiği belirlemek,

-İkinci aşama, peyzaj özelliklerinin seçici kaybına neden olabilecek kültürel süreçleri ortaya koymak,

-Üçüncü aşama, bu iki analiz seviyesi gerçekleştirildikten sonra, sosyal, politik ve ekonomik faktörlerin peyzaj oluşumu üzerindeki etkisini incelemektir (Koru, 2010).

-Kalıcı peyzajlar: Herhangi bir bölgenin peyzaj kaydı incelendiğinde, belirli alanların diğer alanlara göre farklı amaçlar için daha fazla kullanıldığının fark edilmesi üzerine "bölgelerin uzun süreli işgalleri sırasında tekrar tekrar kullanılan yerler" olarak tanımlanmaktadır. Kalıcı peyzajlar vadi veya dip araziler gibi belirli faaliyetler için benzersiz nitelikte olabildiği gibi kaynak temini elde edilen alanlar ile daha küçük ancak benzersiz topografyaya sahip yerler olabilmektedir. Kalıcı peyzajlar kalıcı yerleşimi cezbetmede, uzun süreli ya da aralıklı kullanım yapılan yerlerdir. Örneğin; Yakın Doğu'nun Tunç Çağı için, kalıcı peyzaj kavramı, yaylaların dağlık resiflerinin aksine, alüvyonlu ovalarını ifade etmektedir (Koru, 2010).

Peyzaj arkeolojisi kapsamında insanların tarihi anlama yeteneği, geçmişte ne olduğunu doğru bir şekilde yorumlama yeteneğine bağlıdır. Geçmiş yaşamı anlamada arkeolojinin doğa bilimleri ile bağlantısı ise arkeometri bilim dalı gerçekleştirilmektedir.

Arkeometri: Eski Yunanca eski anlamına gelen 'arkhaios' ve ölçü, ölçme işlemi anlamına gelen 'meitron' kelimelerinden türetilmiştir.

Genel bir ifade ile Arkeometri; Arkeolojik buluntuların fiziksel ve kimyasal yöntemler, matematiksel modelleme, istatistiksel analiz ve bilgi edinme teknikleri ile değerlendirilmesi işlemidir (Urtekin, 2021).

Arkeometrik çalışmalar, eski bir kültürün tam olarak anlaşılabilmesi ve tanımlanabilmesi için bir dizi faktörün incelenmesini kapsamaktadır. Bu faktörler arasında kültürü meydana getiren insanların dönem ekolojilerinin, ekonomilerinin, teknolojilerinin, sosyal, politik ve sanatsal düzeylerinin aydınlatılması yer almaktadır. Aynı bağlamda, kültürleri oluşturan insan toplulukları içinde yaşadıkları devrin mutlak tarihlendirmelerinin yapılmasına ilişkin çağdaşları ile olan diğer kültürler veya uygarlıkları meydana getiren diğer topluluklar ile olan ilişkileri, doğal ve biyolojik çevreleri ile olan karşılıklı etkileşimlerinin tamamının açıklığa kavuşturulması için çaba harcanmaktadır (Esin, 1985).

Arkeometrik çalışmalar ;

-Araştırma alanı, toprak altı ve üstündeki kalıntıların konumlarının saptanması; optik (uydu ve hava görüntüsü) ve jeofizik araştırma yöntemleri,

-Rölatif (görelî – izafi)ve sayısal (kesin) tarihlendirme,

-Hammadde karakterizasyonunun belirlenmesi; LA-ICP-MS Yöntemi, SEM-EDX Yöntemi, MALDI Yöntemi, XRD Yöntemi, XRF Yöntemi, Raman Spektrometre Yöntemi, FT-IR Yöntemi,

-Doğal çevrenin anlaşılması için; jeoarkeoloji, biyoeoarkeoloji, paleoantropoloji, zooarkeoloji, palinoloji çalışmaları,

-Tipolojik sınıflandırma ve teknolojik düzeyin belirlenmesi; matematiksel kümeleme ve serileme yöntemlerini kapsamaktadır.

GIS (Geographical Information System /Coğrafi Bilgi Sistemleri) arkeolojik araştırmaların yapıldığı alanların tanımlanması, kullanılan yol ve kanalların belirlenmesi, diğer arkeolojik alanlar ile bağlantılarının ortaya konması, alanın yönetilmesi ve alanın özelliklerini belirlemek için kullanılmaktadır. Ayrıca arazi yüzey araştırması öncesinde arazi ile ilgili genel saptamalarda bu-

lunmak için dron ve uydu verileri ile GPS (Global Positioning System/ Küresel Konum Belirleme Sistemi) kullanılmaktadır.

Peyzaj arkeolojisi araştırmalarında gerçekleştirilen CBS modellerinin oluşturulmasındaki algı, hesap ve gelişmeler hassasiyet ile gerçekleştirilmelidir. Havza alanlarındaki modellerin içine yerleştirilmiş algının peyzajı algılamada ve nitelirmede bir kriter olduğu düşünüldüğünde; belirsizlik yönetimindeki alınan risk mekânsal analizin görselleştirilme sürecindeki gelişmeler CBS'nin peyzaj arkeolojisi kapsamında gerçekleştirilecek araştırmalarda yaygın olarak kullanılmasını kaçınılmaz hale getirmektedir.

Bu araştırma kapsamında Anadolu'nun ilk yerleşim alanlarından biri olarak kabul edilen Konya, Çatalhöyük'ün peyzaj arkeolojisi kapsamında değerlendirmesi sonucunda Çatalhöyük'te iskân dönemi öncesi, iskân dönemi ve bugünün peyzaj özellikleri ortaya konmaktadır.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

(Kültür ve Turizm Bakanlığı, Konya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 11.11.1981 tarih ve a-3256 sayılı kararı ile tescil edilmiş ve Konya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 14.01.1999 tarih ve 3424 sayılı kararı ile I. ve III. derece arkeolojik sit alanı olarak sınırları belirlenen) Konya ili, Çatalhöyük Dünya Kültür Miras Alanı araştırmanın ana materyalini oluşturmaktadır.

Araştırmanın materyali arasında Çatalhöyük Dünya Kültür Miras Alanı ve peyzaj arkeolojisi ile ilgili yapılmış her türlü araştırma, yayın ve literatür verisi ile sayısal, sözel, yazılı ve görsel kaynaklarda yer almaktadır.

Araştırmanın yöntemine ilişkin akış şeması Şekil 1'de verilmektedir.

İlk olarak alanın kültürel, doğal, coğrafi, tarihi verileri alanın tanımlanması amacı ile araştırılmış ve alan ile ilgili belge ve bulgular toplanmıştır. Ayrıca Ağustos ve Ekim 2021 tarihlerinde gözlem, sörvey, ve fotoğraflama amaçlı araştırma alanı ziyaret edilmiştir.

İkinci aşamada Bruno David ve Julian Thomas

tarafından hazırlanan "Handbook Of Landscape Archaeology" kitap referans alınarak; araştırma alanında 1961 yılında J. Melaart'ın araştırmalarından bugüne kadar yapılan arkeolojik araştırmalar kapsamında gerçekleştirilen arkeometri çalışmaları ve GIS (Geographical Information System /Coğrafi Bilgi Sistemleri) kullanılarak elde edilen veriler ve bulgular incelenmiştir.

Son olarak alanın peyzajının karakterize edilmesi için ArcGIS programı kullanılarak CBS veri sistemi ile analiz çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Ayrıca bugüne kadar gerçekleştirilen arkeolojik kazılardan elde edilen bulgular doğrultusunda oluşturulmuş rekonstrüksiyonlar doğrultusunda Çatalhöyük dönem insanının çevre ile olan ilişkisi ortaya konmuş olup; araştırma alanı peyzaj arkeolojisi kapsamında değerlendirilerek bu çalışmalar kapsamında alanın korunması ve sürdürülebilirliği, gelecek nesillere ulaştırılmasına yönelik öneriler geliştirilmiştir.

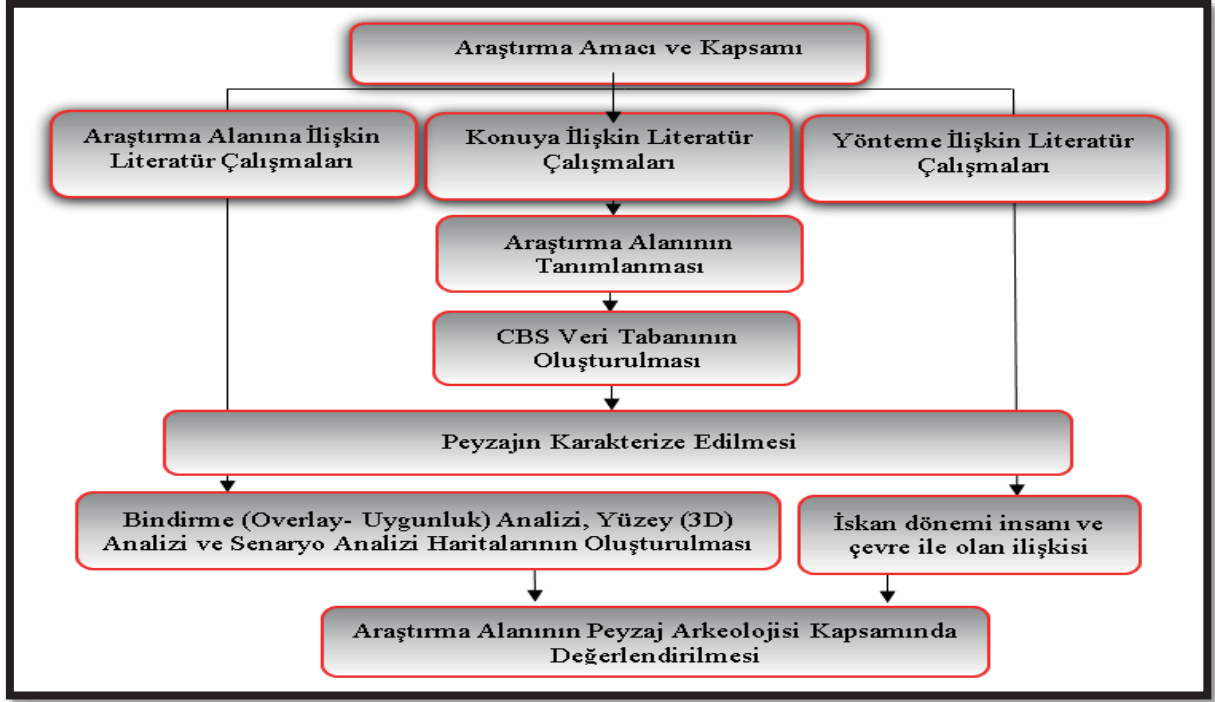
3. ARAŞTIRMA BULGULARI

Konya adı şehir ismi olarak uzun bir geçmişe sahiptir. Bizans döneminde "İkonium" olarak bilinmektedir. Phrig lisanında "kawania", Grek lisanında ise "Eikon" olarak anılmaktadır. Latince'de ise "İconium" ya da "Yconiu" olarak ifade edilmektedir. Batı kaynaklarında ise "Como", "Cumyo", "Cogno", "Coine", "Coyne" ve "Kon" diye adlandırılmıştır. Konya bölgesine tarih boyunca birçok farklı uygarlık hakim olmuştur (Erdoğan, 2019).

Çatalhöyük, İç Anadolu Bölgesi, Konya ili Çumra ilçesi sınırları içinde yer almaktadır (Şekil 2).

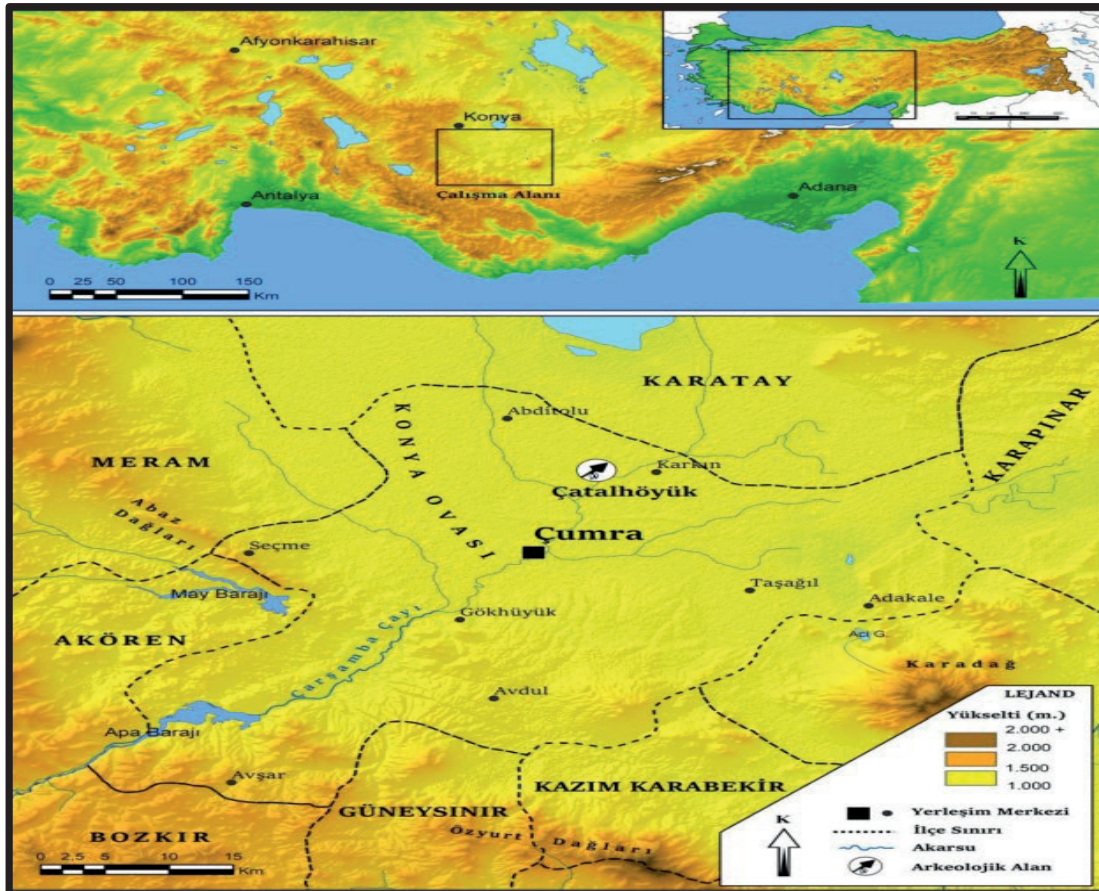
Çatalhöyük Dünya Miras Alanı eski Konya Gölü'nün yatağında, Konya Ovası'nın alüvyonlu topraklarında, Beyşehir Gölü'nden akan Çarşamba Çayı'nın kıyısında konumlanmaktadır. Çatalhöyük Konya İli'nin 52 km. güneydoğusunda, Çumra İlçesi'nin ise 11 km kuzeyinde ve deniz seviyesinden 980 m. yüksekte yer almaktadır. Çatalhöyük'ü oluşturan iki ayrı höyükten büyük olan doğu höyük yaklaşık olarak 450 x 275 m. boyutlarındaki ve 17 m yüksekliğinde Neolitik Dönem'e (MÖ 7400-6000) tarihlenmektedir; 400 m çapında ve 7 m yüksekliğindeki batı höyük ise erken Kalkolitik Dönem'e (MÖ 6000-5500) tarihlenmektedir (Şekil 3).

Şekil 1. Yöntem Akış Şeması

Kaynak: Orijinal, 2022

Şekil 2. Çatalhöyük Coğrafi Konum

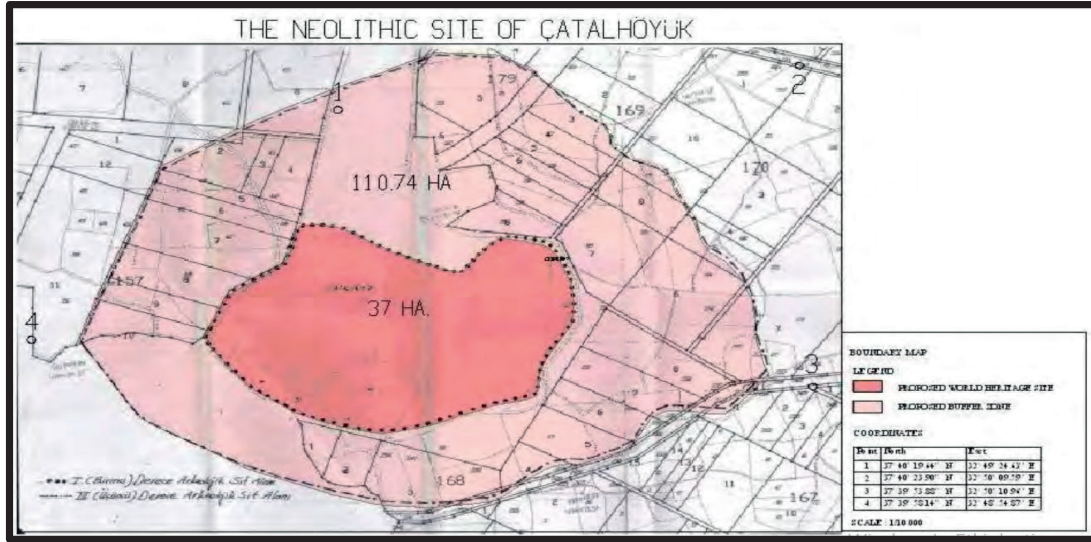

Kaynak: Tuncer ve Bulut, 2019

Çatalhöyük ilk olarak 1958 yılında James Mellaart tarafından Konya Ovası yüzey araştırması sırasında bulunmuş ve 1961-1965 yılları arasında İngiliz Arkeoloji Enstitüsü'nün desteği ile yine James Mellaart yönetiminde kazılmıştır. 1965 yılından 1993 yılına kadar kazılara ara verilmiştir. 1993 yılında ise Cambridge Üniversitesi'nden Ian Hodder başkanlığında uluslararası bir

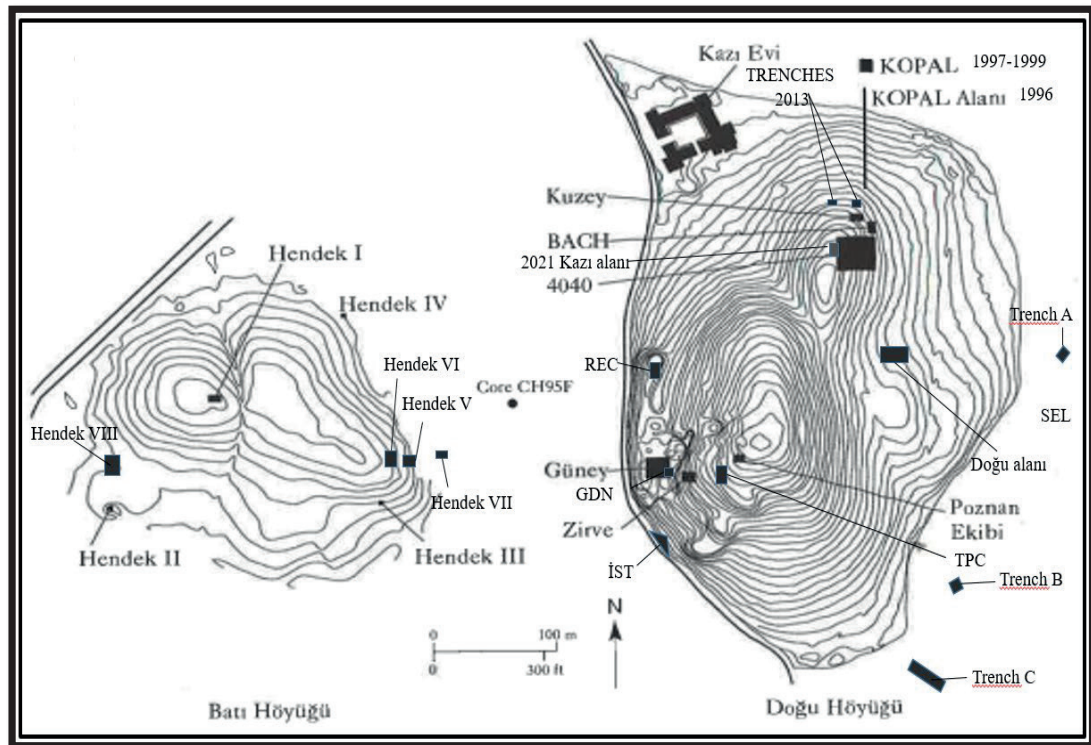
ekip tarafından 25 yıl devam eden ikinci dönem kazısı gerçekleştirilmiştir. Yaklaşık 25 yıl Çatalhöyük kazılarını yürüten Ian Hodder'ın emekli olmasının ardından, 2018 yılında kazı başkanı olarak Ege Üniversitesi'nden Doç. Dr. Çiler Çilingiroğlu göreve başlamıştır. Ancak, 2020 yılı Nisan ayında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından görevden alınmıştır. 01.06.2020 tarihinde

Şekil 3. Konya, Çatalhöyük Araştırma Alanı Sınırları

Kaynak: Unesco, 2022

Şekil 4. Doğu Ve Batı Höyüklerinde Yapılan Kazı Noktaları/Açmalar

Kaynak: Hodder, 2021

Cumhurbaşkanlığı Genelgesi ile Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. Ali Umut Türkcan kazı başkanlığına getirilmiş olup halen kazı çalışmaları devam etmektedir.

Çatalhöyük'ün genel yerleşim planında Doğu ve Batı höyükler üzerinde bulunan ve Ian Hodder'in konumlandığı ana kazı alanları ile birlikte arşiv raporları ve alanda gerçekleştirilen etüd-analiz çalışmalarından elde edilen veriler doğrultusunda yaklaşık olarak konumlandırılan kazı alanları Şekil 4'de verilmiştir.

3.1. Mimari Özellikler, Ekonomi, Flora Ve Fauna

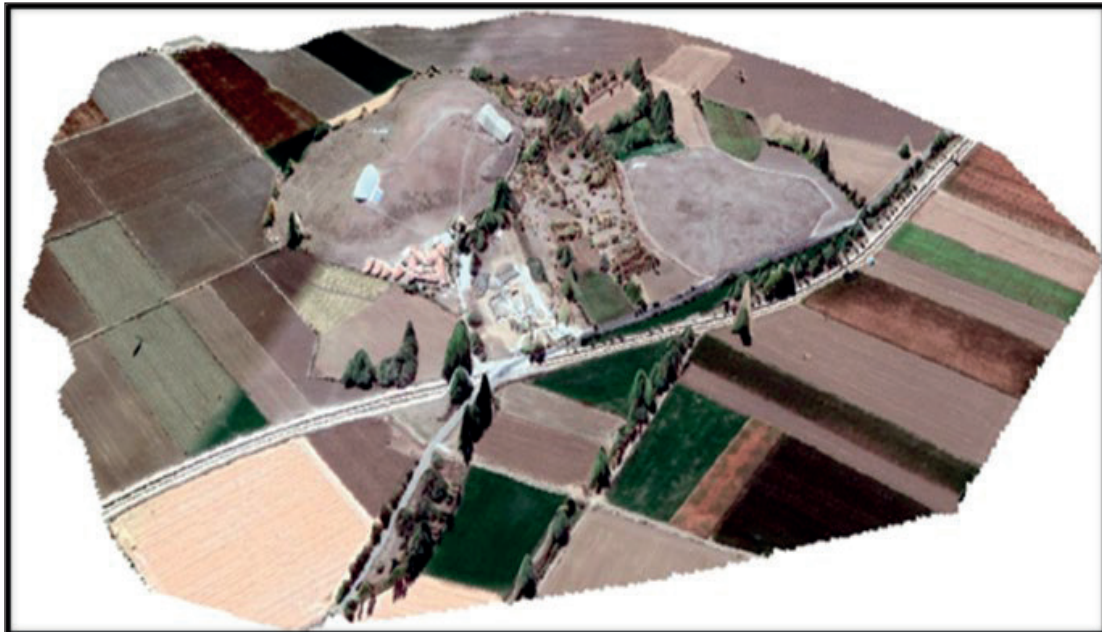
Çatalhöyük yerleşim yapısında üç tür mekân kullanımı belirlenmiştir. Bunlar; konutlar, avlular ve sınırlandırılmamış açık alanlardır. Avlular yapıların arasında bulunan ve ince kül birikintileri ile fosilleşmiş insan dışkısı gibi kalıntıların bulunması sebebi ile atık alanı olarak işlev gören alanlardır. Sınırlandırılmamış açık alanlar ise mahalleleri birbirinden ayıran sokaklar olarak belirlenmiştir. Bu mimari yaklaşım ile birbirine bitişik düz çatılar ile günlük faaliyetlerin gerçekleştirileceği geniş bir hareket alanı sağlamıştır. Konutların höyüğün tepesini çevreleyen teraslar boyunca kademeli olarak yerleştirilmesi aydınlatma ile ilişkilendirilmiştir. 27 m² büyüklüğünde olan konutlarda ortalama olarak 5-10 kişinin

birlikte yaşadığı belirlenmiştir (Düring, 2016).

Çatalhöyük ekonomisinin gerçekleştirilen arkeolojik kazılar sonucunda tarım ve hayvancılığa dayalı olduğu belirlenmiştir. Ayrıca avcılık, toplayıcılık ve balıkçılığında Çatalhöyük ekonomisinde önemli bir yer tuttuğu görünmektedir. Arkeolojik araştırmalar, sulak bataklıklarda yaşadıkları tespit edilen balık, su kuşları, kaz ve ördek yumurtaları ile alüvyon topraklarda otlamaya gelen yaban hayvanların da ekonomik faaliyetler arasında bulunduğunu göstermektedir. (Hodder, 2021).

1964 yılında Helbaek tarafından Çatalhöyük florası makrobotanik bitki kalıntıları açısından incelendiğinde; elde edilen verilerde emmer (*Triticum dicoccum Schübl.*), einkorn (*Triticum monococcum L.*), ekmeçlik buğday (*Triticum aestivum L.*) türleri ile kabuksuz arpa (*Hordeum distichum var. nudum/ Hordeum vulgare var. nudum*) ve bezelye (*Pisum sativum*) ana tarım ürünü olarak tespit edilmiştir. Bu çalışmalarda emmer (*Triticum dicoccum Schübl.*) buğday tanelerinin oldukça büyük boyutlu, dolayısı ile iyi koşullarda yetişmiş olduğu vurgulanmaktadır. Einkorn (*Triticum monococcum L.*) buğday tanelerinin ise morfolojik olarak standart bir boyuta ulaşma sürecinde olmasından dolayı boyutlarında çeşitlilik olduğu ve emmer (*Triticum dicoccum Schübl.*) buğday tanelerine göre daha yeni tarıma alınmış

Şekil 5. Çatalhöyük Arkeolojik Sit Alanının Mevcut Görünüm

Kaynak: Orijinal, 2022

bir ürün olduğu belirtilmektedir. Arpa tanelerinin tümünün kısmen küçük taneli altı-sıralı kabuksuz arpa olduğu tespit edilmiş ve mevcut kabuklu arpa örneklerinin ise iki- sıralı ve olasılıkla yabancı oldukları (*Hordeum spontaneum*), yerleşmeye ana ürünler ile birlikte arsız otu şeklinde geldikleri belirtilmektedir. Ayrıca çalışmada hem tarıma alınmış hem de yabancı halde mevcut olan kara burçağın (*Vicia ervilia*) depolandığı saptanmıştır. Araştırmalar doğrultusunda toplayıcılığın uygulandığına dair tabaka VI' da bulunan silo içinde hardalgiller (*Cruciferae*) familyasına mensup küçük tohumlu kuşkuş otu (*Capsella bursa-pastoris* (L.) Medik.) ve zarife otu (*Erysimum sisymbrioides*) bitkileri bulgularına ulaşılmıştır. Yabancı bitkiler arasında Buğdaygiller (*Gramineae*) familyasından (*Taeniatherum caput-medusae* ve *Eremopyrum*) bitkilerine küçük öbekler halinde rastlanmış olup bu bitkilerin dekorasyon amacı ile değerlendirilmiş olabileceği düşünülmektedir. Helbaek meşe palamudu (*Quercus macrolepis*), çitlembik (*Celtis*), badem (*Prunus amygdalus*) ve fıstık (*Pistacia*) ağaçlarının yemişleri ve menengiç türü yemişler ile hem sulak, hem de kuru arazi bitki türlerinin evlerde bulunan silo içlerinde kabukları ve kabuk içerisindeki çekirdek özleri ile korunmuş badem ve küçük hardalgiillere ait tohum depolarının bulunması

durumunu, yerleşim çevresinde bulunan farklı özellikteki kaynaklardan yararlanılmış olabileceğinin göstergesi olarak değerlendirmektedir.

Çatalhöyük Araştırma Projesi kapsamında son yıllarda yapılan çalışmalarda Helbaek'in tespit ettiği tahıllara ek olarak mercimek (*Lens orientalis*) ve nohuda (*Cicer arietinum*) rastlanmaktadır. Baklagiller tahıllar kadar yoğun tüketilmemiş ve tahıllara oranla doğrudan insan tüketimi için ayrıldıklarını gösteren az sayıda veri bulunmaktadır. Buna bağlı olarak hayvan yemi olarak da kullanılabilmiş olabilecekleri düşünülmektedir. Çatalhöyük, yabancı mercimek (*Lens orientalis*), yabancı bezelye (*Pisum humile/elatius*) ve yabancı kara burçağının (*Vicia ervilia*) doğal yayılım alanı içinde yer almaktadır. Buna bağlı olarak söz konusu türler yerel olarak kültüre alınmış ekinler olabilir, ancak henüz bunu gösteren doğrudan bir veri bulunmamaktadır.

Yaygınlığına ve miktarına bağlı olarak yerleşmede kavuzlu buğdaylar arasında ilk olarak emmer (*Triticum dicoccum* Schübl.) ve onu takiben einkorn (*Triticum monococcum* L.) buğdayları ana ekin olarak karşımıza çıkmaktadır. Yerleşmede *Triticum carthlicum* Nevski olarak tespit edilen buğday kavuzları büyük olasılıkla aslen "yeni kavuzlu buğday türü" olarak adlandırılan

Şekil 6. Doğu Höyük Kazı Alanı Ve Batı Höyük Seramik Parçaları

Kaynak: Orijinal, 2021

ve henüz detaylı bir tanımlaması yapılamamış buğdaya aittir. Tespit edilen kavuzsuz buğday türleri tetraploid (28 kromozomlu) ve hexaploid (42 kromozomlu) tipte olmak üzere kromozom sayılarına göre ayırım göstermektedir. Bu kavuzsuz buğday türlerinin bir arada yetişmesi olası görülmektedir. Tetraploid özellikteki kavuzsuz buğday (*Triticum durum Desf.*) Çatalhöyük'te çok az rastlanan bir ekin türüdür, bu nedenle yerleşimciler tarafından tüketilen başlı başına bir ekin olarak değerlendirilmemektedir. Kabuksuz arpa yerleşmede diğer ekinlere oranla az miktardadır, ancak sürekli olarak görülen bir tahıl ürünüdür. Yerleşmede zaman içinde ekin türlerinin seçiminde belirgin bir değişim gözlenmemektedir. Tüm ana ekin türleri yerleşim boyunca mevcuttur. Seyrek olarak makarnalık buğday (*Triticum durum Desf.*), nohut (*Cicer arietinum*) ve çavdar (*Secale cereale*) gibi bitkilere çok az miktarlarda rastlanmaktadır. Bu türler ya çok az kullanılan ekin türleridir ya da tarlada ana mahsul içerisine karışmış bitki özelliğindedir. Kabuklu arpaya Çatalhöyük'ün Erken Neolitik tabakalarında rastlanmadığı halde yerleşimin daha geç tabakalarında, özellikle Tabaka VI' dan sonra ve batı höyükteki Erken Kalkolitik yerleşmede kabuklu arpa yüksek oranlarda bulunmaktadır. Neolitik yerleşmede çok sıklıkla tespit edilmeyen bir diğer arpa türü ise iki- sıralı kabuksuz arpadır. Yerleşmede sulak arazi bitki türü olan bataklık deniz otu (*Scirpus maritimus*) tohumlarının yaygın olduğu görülmektedir. Bu bitkinin kök yumruları da ayrıca sık rastlanılan bir diğer bitki ögesidir. Bitki gövdesinin döşek, dam örtüsü, zanaat ham maddesi ve hatta çıra gibi çeşitli amaçlar için kullanıldığı da düşünülmektedir (Ergun, 2008).

Çatalhöyük'te en alt katlardan itibaren koyun, keçi gibi hayvanların kemiklerine rastlanmıştır. Ayrıca gerçekleştirilen çalışmalar doğrultusunda koyun ve keçinin yanı sıra köpeklerin evcilleştirilmiş olduğu belirlenmiştir. Ancak büyük baş hayvanların evcilleştirilmesi ile ilgili kesin bir kanıya henüz varılamamıştır. Yabani eşek ve koyun, geyik türleri, gazel, tilki, kurt, leopardlar ve kuşlar avlanan hayvanlar arasında yer almaktadır. Ayrıca araştırma alanında at, domuz, geyik, köpek, tilki, kedi, tavşan ve kuşlara ait kalıntılarda tespit edilmiştir. Balıkçılık faaliyetinin ise

eski kazılardaki sonuçlardan farklı olarak daha yoğun biçimde gerçekleştirildiği yeni çalışmalarda ortaya çıkarılan buluntulardan anlaşılmaktadır (Yaylalı, 2010).

3.2. Alan Etüd-Analiz Çalışması

Ağustos ve Ekim 2021 tarihlerinde arazi çalışmalarına dayalı yerinde gözlem, sörvey, ve fotoğrafı amaçlı araştırma alanı ziyaret edilmiş ve alana ilişkin bulgular peyzaj arkeolojisi kapsamında değerlendirilmiştir. Çatalhöyük'ün mevcut görünümü Şekil 5'de verilmiştir.

Doğu höyük kazı alanı görünüşü ve Batı höyük yüzeyinde bulunan Kalkolitik Dönem seramik parçaları Şekil 6'da verilmiştir.

3.3. Peyzajın Karakterize Edilmesi

Çatalhöyük peyzajının karakterize edilebilmesi için Bruno David ve Jullian Thomas tarafından hazırlanan "Handbook Of Landscape Archaeology" referans alınarak peyzaj arkeolojisi kapsamında araştırma alanının peyzaj özellikleri karakterize edilmiştir.

- 1-Tarihlendirme,
- 2-Stratigrafisi, çökeltme ortamları ve paleopeyzajın yeniden yapılandırması,
- 3-Peyzajı anlamada coğrafi ölçek,
- 4-Peyzaj ve iklim değişikliği,
- 5-İnsan davranışsal ekolojisi ve antik peyzaj kullanımını,
- 6-Çöl peyzajı,
- 7-Ateşe maruz kalan peyzaj,
- 8-Mikrobotanik kalıntılar,
- 9-Tohum analizi,
- 10-Odun kömürü çalışmaları,
- 11-Karasal omurgasızlar,
- 12-Çevresel arkeoloji kapsamında jeoarkeoloji uygulamaları,
- 13-Sulak alan peyzaj arkeolojisi,
- 14-Litikler (yontmataş aletler),
- 15-İnsan iskelet kalıntıları,
- 16-DNA kullanımı,

- 17-Kaynak bulma teknikleri,
- 18-Obsidyen eser jeokimyası ile rotaların izlenmesi,
- 19-Arkeolojik faunal kalıntılar,
- 20-Araştırma stratejileri,
- 21-Yeraltı haritalama teknikleri, uydu ve hava görüntüsü araştırmaları,
- 22-GIS ile değerlendirme,
- 23-Tarım (saban-pulluk) alanı,
- 24-Peyzaj oluşum süreçleri,
- 25-Karşı haritalama.

3.3.1. Tarihlendirme

Çatalhöyük'ün genel tabakalandırma sistemi 1960'lı yıllarda James Mellaart tarafından oluşturulmuştur. Mellaart'ın on dört tabakalı sisteminde en üst yerleşme zirvesi "0" ile gösterilmekte, aşağıya doğru inildikçe tabaka numaraları büyümektedir. Yerleşmenin en eski tabakası 'XII' olup VI. tabaka 'A' ve 'B' olarak iki evreye ayrılmaktadır. Mellaart'a göre bu tabakalar, yaklaşık olarak MÖ 6500 – 5700 / 5600 yılları arasına tarihlenmektedir (Tarkan, 2015).

Ian Hodder tarafından sürdürülen kazı çalışmalarının ilk etabında, Mellaart tarafından oluşturulan tabakalanma sistemi kullanılmaya devam edilmiştir. Ancak, kazılan alan sayısı arttıkça uygulanan tabaka sistemi yetersiz kalmış ve izleyen süreçte gerçekleştirilen çalışmalarda tabakalandırma kültür katına göre değil yapı katına göre oluşturulmuştur. Ian Hodder'a göre Çatalhöyük'ün yapı katları Radyokarbon (¹⁴C-karbon 14) yöntemi ile MÖ 7100- 6700 arasına tarihlenmektedir.

3.3.2. Stratigrafisi, Çökeltme Ortamları Ve Paleopeyzajı

İç Anadolu Bölgesi'nde; Konya, Çumra, Karaman, Ereğli ve Karapınar ovalarını içine alan Konya Ovası deniz seviyesinden ortalama 1000 m yükseklikte yer almaktadır (Roberts, 1982).

1993 yılında Loughborough Üniversitesi Jeoloji Departmanı'ndan Dr. Neil Roberts başkanlığında gerçekleştirilen KOPAL yüzey araştırmaları bölgenin jeolojisi, stratigrafisi ve paleopeyza-

ji üzerine önemli veriler sağlamıştır. Bu yüzey araştırmaları, özellikle Çatalhöyük ve yakın çevresinin jeolojik yapısını, çökeltme ortamlarını ve paleopeyzajını anlamak amacı ile gerçekleştirilmiştir. (Roberts, 1995).

Çatalhöyük çevresindeki sediman stratigrafisi özellikle Süleymanhacı ve Pınarbaşı gölleri tarafından oluşturulan göl çökellerine dayanmaktadır. Bu sediman stratigrafisi, bölgenin jeolojik geçmişini ve çevresel değişimlerini anlamak için önemli bir kaynak sağlamaktadır. Bu göl çökelleri üzerinde yapılan çalışmalar, bölgedeki iklim değişimlerini, su seviyesi dalgalanmalarını ve çevresel koşullardaki değişimleri anlamak için veriler sunmaktadır. Bu doğrultuda Çatalhöyük ve çevresindeki sediman stratigrafisi araştırmaları, bölgenin geçmişinin ve insanların bu çevredeki yaşam biçimlerinin anlaşılmasına katkı sağlamaktadır.

Gerçekleştirilen sediman örnekleme ve analiz çalışmaları, bu araştırmaların temelini oluşturmaktadır. Tortul kayaçların incelenmesi, özellikle radyokarbon, lüminesans tarihleme yöntemleri ve manyetik duyarlılığın ölçülmesi yöntemleri kullanılarak detaylı analizler gerçekleştirilmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre, Çarşamba Deltası'nı meydana getiren iki ana alüvyal depolanma birimi tespit edilmiştir. Bu depolar, farklı iklim koşullarında ve zaman dilimlerinde oluşmaktadır. İlk olarak, MÖ 10.000 – 9500 (kal.) tarihlerine dayanan ve eski Konya Gölü marn dolgularının üzerinde oluşan yaklaşık 1,5 m kahverengi / siyah ve organik maddeler bakımından zengin alt alüvyon (erken) dolguları bulunmaktadır. İkinci olarak ise, MÖ 8200'lerde daha kuru bir iklim döneminde oluşmuş, 1,3 m kalınlığında yüksek silt içerikli, kıvılcak-kahve renkli ve daha az organik madde ile üst alüvyal dolgular yer almaktadır. Bu bulgular Çarşamba Deltası'nın çevresel değişimleri ile ilgili ayrıca alüvyal dolguların pleistosen dönem ve holosen dönem başlarındaki nemli hava koşullarında oluşmuş olduğunun tespit edilmesi ile eski Konya Gölü 'ne ait geçmiş iklim koşulları hakkında önemli ipuçları sağlamaktadır.

Gerçekleştirilen KOPAL yüzey araştırmaları, Konya Ovası ve çevresinin jeolojik evrimini an-

lamak ve bölgenin geçmiş iklim ve çevresel koşulları hakkında özellikle stratigrafisi, çökeltme ortamlarının tespit edilmesi ve paleopeyzajın yeniden yapılandırması açısından önemli katkı sağlamaktadır.

3.3.3. Peyzajı Anlamada Coğrafi Ölçek

Çatalhöyük'te geç kuvarterner paleoekolojisi ve jeoarkeolojisi hakkında ipuçlarına ulaşmak için KOPAL yüzey araştırmaları kapsamında geniş kapsamlı çalışma yapılmıştır. Özellikle Çarşamba Deltası ve Çatalhöyük ile yakın çevresindeki arkeoalüvyal dolgular detaylı şekilde incelenmiştir. Ayrıca 1996, 1997 ve 1999 yıllarında Doğu Çatalhöyük'ün yamaçlarında yerleşim birimindeki oluşum süreçleri ve Çatalhöyük'teki kültürel kalıntıların oluşumuna yol açan süreçler üzerinde araştırmalar gerçekleştirilmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre, Çatalhöyük'ün gelişiminin bir marn üzerinde olduğunu gösteren bulgular mevcuttur. Neolitik dönemde, Çatalhöyük'ün Çarşamba alüvyonu üzerinde nispeten daha alçakta ve hiçbir zaman tamamen gömülmemiş bir peyzaja sahip olduğu anlaşılmaktadır. Sit alanı içinde bir veya iki metre yüksekliğinde düz bir arazi boyunca marn veya marn topraklarının oluşturduğu Çarşamba alüvyonu ile kaplanmış tümsekli bir peyzaj yüzeyi bulunmaktadır. Çatalhöyük'te marn katmanı Eski Konya Gölü'nde olduğu gibi daha önceleri kalın, sürekli, geçirimsiz bir tabaka olarak tanımlanmaktadır. Ancak yapılan kil araştırmaları, önemli miktarda kum ve siltin marn ile iç içe geçtiğini ayrıca Pleistosen dönemde May Nehri'nin alüvyon yelpazesinin, eski Konya Gölü'nün güney kıyısı boyunca marn çökelişini kesintiye uğrattığı ve nispeten ince tabakalar oluşturduğu kumlu killer, çakıllar ve siltler bulunduğu alınan karot örnekleri ile ortaya konmaktadır (Hodder, 2014).

Bu araştırma, bölgenin jeolojik ve arkeolojik geçmişine ışık tutarak Çatalhöyük ve çevresinin evrimsel süreçlerini anlamamıza yardımcı olmaktadır. Çatalhöyük'te peyzajı anlamada coğrafi ölçeği anlamak için üst ölçekten alt ölçeğe araştırmalar devam etmekte olup; gerçekleştirilen araştırmalar doğrultusunda peyzajın algılanmasını sağlayan çevre bileşenleri hakkında daha detaylı veri elde edilecektir.

3.3.4. Peyzaj Ve İklim Değişikliği

Çatalhöyük iskân edildiği dönemde, Orta Anadolu Platosu'nda yer alan Suberde, Pınarbaşı ve Can Hasan III gibi yakın bölgeler ile karşılaştırıldığında, bölgenin görece daha kuru iklim ile karakterize olduğu görülmektedir. Ancak güney ve güneybatıda uzanan Toroslar'ın yüksek kesimlerinde artan yağışlar sonucunda alüvyon düzlüklerin oluşmaya başladığı tahmin edilmektedir. Çatalhöyük, nemli topraklarda ilkbaharda taşkınlar ile karşılaşılan alçak bir bataklık alanında küçük bir yükselti üzerinde kurulmuştur ve pleistosen dönem göl tortullarından oluşmaktadır. Orta Anadolu Platosu'nda yıllık yağış miktarı kış aylarında düşen kar ve ilkbahar aylarında yağın yağmurlar ile birlikte genellikle 400 mm'nin altındadır (bu miktarın 350 mm'si yalnızca Konya Ovası'na düşmektedir). Bölgedeki mevsimsel değişkenlik, çok soğuk kış ayları ile kuru ve sıcak yaz ayları arasındaki aşırı farklılıklar ile belirgin şekilde ortaya çıkmaktadır. Çatalhöyük'ün Neolitik dönemde, Konya Ovası'ndaki genel iklim koşulları bugünkünden daha sulak olmasına rağmen, kış aylarında yağışlı ve yaz aylarında kurak yarı-çorak bir ortam bulunmaktadır. Holosen çağı başlarında, genel olarak Anadolu'daki nem oranının arttığı ancak bu değişimin, özellikle güneybatıdaki Beyşehir gölleri ve kuzeyde Kapadokya gibi komşu bölgelerde daha hızlı olduğu belirlenmiştir. İvme kazanan akarsuların farklı noktalara alüvyon birikintisi oluşturması ile düzlüklerin oluşmaya başladığı gözlemlenmiştir. Çatalhöyük'teki alüvyon birikintisinin oluşumu, yaklaşık MÖ 7500 yıllarına kadar uzanmaktadır. Araştırmacı Eleni Asouti Çatalhöyük'te elde edilen kömür örnekleri üzerinde yaptığı çalışmalar ile yerleşimin erken dönemlerinde çevre ile ilişkilerin değiştiği ve MÖ 7000 yıllarından sonra yağış oranlarının azaldığı ve ardıc ağaçlarının arttığını belirlemiştir. Çatalhöyük'te bitki örtüsündeki değişim, göl yataklarında ve diğer birikintilerde tutunmuş polen zincirlerinde görülebilmektedir. Konya bölgesinde bulunan polen örnekleri, ormanlık alanın MÖ. 4300 civarında en yüksek seviyeye ulaştığını göstermektedir. Çatalhöyük'ün çevresindeki doğal ortamın, kurak Anadolu Platosu boyunca bozkır olduğu, tepelerde meşe ve çayırın yeşerdiği ardıc, şamfıstığı / sakız ağaçları ve huş ağacı ye-

tiştiği ve daha iyi yağış alan Toros Dağları'nda ise meşe, çam ve sedir ağaçları bulunduğu şekilde yorumlanmaktadır (Hodder, 2021).

Bu bulgular, çevresel koşullardaki değişikliklerin, Çatalhöyük halkının yaşam tarzını ve çevre ile etkileşimini nasıl etkilediğini anlamamıza yardımcı olmaktadır.

3.3.5. İnsan Davranışsal Ekolojisi Ve Antik Peyzaj Kullanımı

Çatalhöyük'te insan davranışsal ekolojisi ve antik peyzaj kullanımını anlamak amacı ile farklı davranışsal bağlamlarda mikro ve makro ortamlardan seçilen ve kullanılan yüzey dokuları üzerinde çalışmalar yapılmış ve yapılmaya devam edilmektedir. Çatalhöyük iskan dönemi insanının kullandığı konut iç ve dış mekan kullanımı ile peyzaj kullanımı arasındaki ilişkiyi belirlemek için gerçekleştirilen çalışmalar kapsamında; konut tavanı kaplaması, duvar yüzeyleri, zemin yüzeylerinin incelenmesinin yanı sıra sembolizm öğeleri olan sembolik nesnelere arasında pişmiş kil damga mühür, taş insan heykelciği gibi sembolik algı oluşturan nesnelere ile insanların kullandığı sepet, halat, tekstil ve deri dahil bir çok materyal üzerinde arkeometrik araştırma yöntemleri uygulanmıştır. Yapı malzemeleri, sembolik nesnelere ve kullanılan materyaller üzerinde yapılan araştırmalar, Çatalhöyük'te toplumsal yaşam biçimi ve insan davranışsal ekolojisini anlamak için ipuçları sağlamaktadır. Bu ipuçları arasında konut duvar ve zemin yüzeylerinin yenilenmesi ve onarımının, yıllık ve mevsimsel döngüler, kutsal günler ve hasattan sonra gibi belirli zaman aralıklarında yapıldığını düşündürmektedir. Ayrıca gerçekleştirilen kazılarda birleşik duvarların dışındaki belirlenmiş alanlara atıkların biriktirildiği ortaya çıkmış olup kontrollü atık yönetimi gerçekleştirildiği düşünülmektedir. Faaliyetlerin ve davranışların çeşitliliğini etkileyen çağrışımları içeren sembolik nesnelere ve duvar resimleri, duvar sıva örnekleri, sepetler gibi birçok materyal arkeometrik araştırma yöntemleri ile incelenmiş ve incelenmeye devam edilmektedir. Çatalhöyük'te insan davranışsal ekolojisi ve antik peyzaj kullanımını anlamaya yönelik araştırmalara devam etmektedir.

3.3.6. Çöl Peyzajı

Çatalhöyük'te çöl peyzajı ile ilgili bir durum bulunmamaktadır. Ayrıca gerçekleştirilen biyoarkeoloji, arkeobotanik ve palinoloji araştırmaları ve kazılardan elde edilen bulgular da Çatalhöyük'te çöl peyzajı olmadığını kanıtlamaktadır.

3.3.7. Ateşe Maruz Kalan Peyzaj

Ateşe maruz kalan alanlardan ele geçen insan kemikleri, çömlek, duvar resmi, pigment, kil, mühür kalıntılarının numunelerine XRD analizi gerçekleştirilmektedir. James Mellaart'ın Doğu Höyük'te yaptığı araştırmalarda güney kazı alanı VIB ve VIA seviyelerindeki konutlarda tespit edilen ateşe maruz kalan alanların en azından dolaylı olarak tesadüfi yangınlar olduğu belirlenmiştir. Bu alanların ateşe maruz kalması birçok farklı faktörden kaynaklanmaktadır ve bu neden ile arkeolojik kalıttan ateş veya yangının süresi ve sıcaklığı hakkında kesin çıkarımlarda bulunmak zordur. Ancak dış mekânda çöp alanları ve arazi yangınları, iç mekânda fırın ve ocak yangınları olarak karşılaşılan ateş izleri ve yangınların belirgin anlamı olmamak ile birlikte, dönüşüm, arınma ve yeniden doğuş gibi anlam ve çağrışımları olabilmektedir. Ateşe maruz kalan yapının basitçe yıkılması yerine yeni yapı malzemesi ile doldurulması iskân dönemi insanının yaşadığı deneyim ile bağını kopartmadığını göstermektedir. Çatalhöyük iskân dönemi insanının yaşamı ve barınmak için kullandıkları barınakların ateşe maruz kalmasının yarattığı izlenim ve derin hisleri, mahrem yerleri ve nesnelere yok etme, bireysel veya grup geçmişleri üzerinde bazı hatıraları yok etme, yıkım ve dönüşüm için ateşi kontrol altına alma becerisi kazanılması ile sosyal çatışma olmuş olabileceği hatta yerleşimdeki bazı iskân sakinlerinin diğer yaşayanlara göre ateşi kontrol etme konusunda daha yetenekli olduğunun bilinmesi ile diğerlerine göre güç kaynağı olarak kullanılmış olabileceği düşünülmektedir.

3.3.8. Mikrobotanik Kalıntılar

Çatalhöyük'te bütünsel mikromorfoloji, fitolit ve kimyasal analizler üzerine odaklanan çalışmalar ile mikrobotanik kalıntılar araştırılmaktadır. Ayrıca kimyasal ve mineralojik bileşimin ultra yüksek çözünürlüklü mikro bağlamsal analizleri

de yapılmaktadır. Bu çalışmalar mimari teknoloji, konut tarihlendirmesi, açık alanlar ve peyzaj oluşumunu araştırmanın yanı sıra ekoloji, beslenme, otlama, hayvancılık gibi aktiviteleri araştırmayı amaçlamaktadır. Bu çalışmalar, yerleşim yeri ve bölgesi içinde sistematik karot ve kazı çalışmaları, gömülü arazi yüzeyleri ve paleoekolojik nişler, yapı malzemelerinin oluşum süreçleri, yapı malzemesi kaynaklarının incelenmesi ayrıca Çatalhöyük'te geleneksel yapı malzemelerindeki çeşitlilik, iç ve dış mekan kullanımını ve peyzaj uygulamalarının yanı sıra erken dönem hayvancılık yönetimi gibi konularda önemli ölçüde bilgi edinilmesi hususunda katkı sağlamaktadır (Hodder, 2005).

3.3.9. Tohum Analizi

Çatalhöyük'te yapılan araştırmalar, tohum analizleri ile elde edilen bulguları kullanarak yeni bir buğday türü olan çizgili emmeroid buğdayının yeryüzündeki yayılımı hakkında bilgi sağlamaktadır. Neolitik dönemde Anadolu, Avrupa ve kuzey İran Platosu'nda önemli olduğu ancak daha sonra yeryüzündeki yayılımının tükendiği düşünülmektedir. Bunun nedeni, bu tür buğdayın yerel türler arasında bulunmaması ve neolitik dönemde Levant'ta ki türler arasında yer alması olduğu düşünülmektedir.

Yapılan araştırmalarda korunmuş kabuğundan ayrıştırılmış arpa depoları ile "yeni tip" kömürleşmiş, küllenmiş başaklar ve silislenmiş (fitolit) buğday unu bulunmuştur. Bu bulgular, arpanın tek olarak depolandığını ve her an tüketilebilir olduğunu ancak yeni çizgili emmeroid buğdayının başakları ile birlikte depolandığını ve tüketilmeden önce başaklarından ayrılması ile kullanıma hazır hale getirildiğini göstermektedir. Çatalhöyük'te gerçekleştirilen tohum analizleri sonucunda, tarım faaliyetlerinin yerleşim yerlerinden uzakta gerçekleştirildiği ayrıca buğdayın iyi drene edilmiş topraklarda ve kuru tarım yöntemi ile yetiştirildiğini ortaya çıkmaktadır. Bereketli Hilal olarak bilinen buğday evcilleştirilmesinin merkezi gerçekleştirilen arkeolojik araştırmalar ile sadece Bereketli Hilal'in değil Çatalhöyük'ün de bu süreçte etkin rolü olduğunu göstermektedir.

3.3.10. Odun Kömürü Çalışmaları

Çatalhöyük'te odun kömürü kullanımını ve orman yönetimini belirlemeyi amaçlayan araştırmalar anatomik verilere yönelik (antrakolojik) analizler, botanik tanımlama, biyoarkeoloji ve dendroekoloji yöntemleri ile gerçekleştirilmektedir. Arkeolojik kazılarda elde edilen kabuklu ağaç parçaları ve tam yanmamış parçaların analizler için uygun olduğu fakat tamamen yanmış parçaların bu tür analizler için uygun olmadığı anlaşılmaktadır.

3.3.11. Karasal Omurgasızlar

Çatalhöyük'te arkeolojik ortamlardaki yumuşakça (mollusk) materyallerinin varlığı ve kullanımını arkeomalakolojik araştırmalar ile gerçekleştirilmektedir. Bu araştırmalar ile karasal omurgasızların kullanım alanları hakkında kapsamlı bilgi sağlamanın yanı sıra besin tüketimi, sanat teknolojileri, iklim değişikliği ve çevrenin yeniden yapılanması gibi hususlar araştırılmaktadır. Çatalhöyük'teki arkeomalakolojik araştırmalar kapsamında Akdeniz kıyılarından geldiği bilinen deniz yumuşakçaları, tatlı su midyeleri (Unio), Dentalium, Turritella, Helix sp., Xeropincta sp. ve Vallonia sp. gibi kara omurgasızlarına ait veriler tutarlı ve sabit olarak ortaya çıkmaktadır. Tatlı su yumuşakçaları hemen her yerde bulunmakta ve besin artıklarını temsil etmektedir. İskan dönemi insanlar tarafından üretilen farklı türlerdeki materyallerde ekolojik açıdan peyzajın farklı göstergeleridir. Bu materyallerin yapımında kullanılan mikro yumuşakçalar ise arkeolojik tabakalar arasında yaygın şekilde bulunmaktadır.

3.3.12. Çevresel Arkeoloji Kapsamında Jeoarkeoloji Uygulamaları

Çatalhöyük ve çevresindeki arkeolojik kazılar Konya Ovası'nın çevresel açıdan geçmişteki görünümünü anlamak için önemli ipuçları sunmaktadır.

Jeoarkeolojik uygulamalar, Çatalhöyük ve çevresinde belirlenen on bir (11) arkeolojik alanda yürütülmüştür. Her bir alanda ayrı ayrı gerçekleştirilen araştırmada altta bulunan doğal alüvyon ve göl çökellerinin yapısı ve kalınlığını belirlemek amaçlanmıştır. Karotlama, sedimantolojik ve pa-

leoekolojik analizler için örnekler radyokarbon ve lüminesans ile tarihlendirilmek üzere toplanmış ve tabakaların mineral bileşimi ve kimyası hakkında bilgi sağlanmıştır. (Roberts, 1995).

2015 yılında OSL tarihleme işlemlerini yürütebilmek adına sulama kanallarına bakan kesimden örnekler alınmıştır. Ayrıca 2017 yılında jeoarkeoloji araştırmalarına alanda kara kili bulunup bulunmadığının araştırılması amacı ile Güney Korugan'da derin sondaj kazıları gerçekleştirilmiştir (Ayala ve Wainwright, 2017).

Yapılan analizlerin ardından, temel veriler etnoarkeolojik faaliyet bileşen analizi, sayısal sınıflandırma ve diskriminant analizi çalışmaları ile istatistiksel olarak analiz edilmiştir. Spesifik faaliyet alanları öncelikle kimyasal bileşenlerine göre tanımlanmış, ancak gözlemlenen kimyasal deseni test etmek ve doğrulamak için diğer kazı verileri kapsamında mimari yapılar, eserler, mikro kalıntı ve diğer toprak verileri üzerine araştırmalara devam edilmektedir.

Gerçekleştirilen jeoarkeolojik uygulamalar ile Konya Ovası Geç Kuvaterner döneminde büyük bir gölün oluşumu ve ardından daralması ile alüvyon yelpazelerinin havza kenarlarında birikmesi ile çevresel değişikliklere maruz kaldığı ayrıca Çatalhöyük'ün doğu ve batı höyükleri arasında yapılan karot alımları ile Çarşamba Nehri çökellerinin varlığını belirlemeye yönelik önemli veri sağlanmıştır. Yeni teknikler ile gerçekleştirilecek jeoarkeolojik araştırmalar sonucunda Çatalhöyük çevresel arkeolojisinin anlamlandırılması daha anlaşılabilir olacaktır. Gerçekleştirilen son jeoarkeolojik veriler ve arkeobotanik analizler doğrultusunda Çatalhöyük ve yakın çevresinin rekonstrüksiyonu gerçekleştirilmiştir (Şekil 7).

3.3.13. Sulak Alan Peyzaj Arkeolojisi

Çatalhöyük'te su kaynaklarının bol olduğu bir bölgeye yakın olması gerekliliği ve çevrenin yarı çorak koşullarının bulunduğu ile ilişkilendirildiğinde Konya Ovası'ndaki killi toprakların düşük kalitesine rağmen yerleşmenin çevresindeki alüvyon ve bataklık çukurların erken tarım toplulukları için çekici olduğu düşünülmektedir. Çatalhöyük'te tarımın yapıldığına dair veriler ile ilkbaharda oluşan su taşkınları ile her yıl su

birikintilerinin yenilenmesi Çatalhöyük'te sulak alan peyzajının araştırılması kapsamında gerçekleştirilen biyoarkeoloji, zooarkeoloji ve mikrofauna araştırmaları ile ortaya konmuştur.

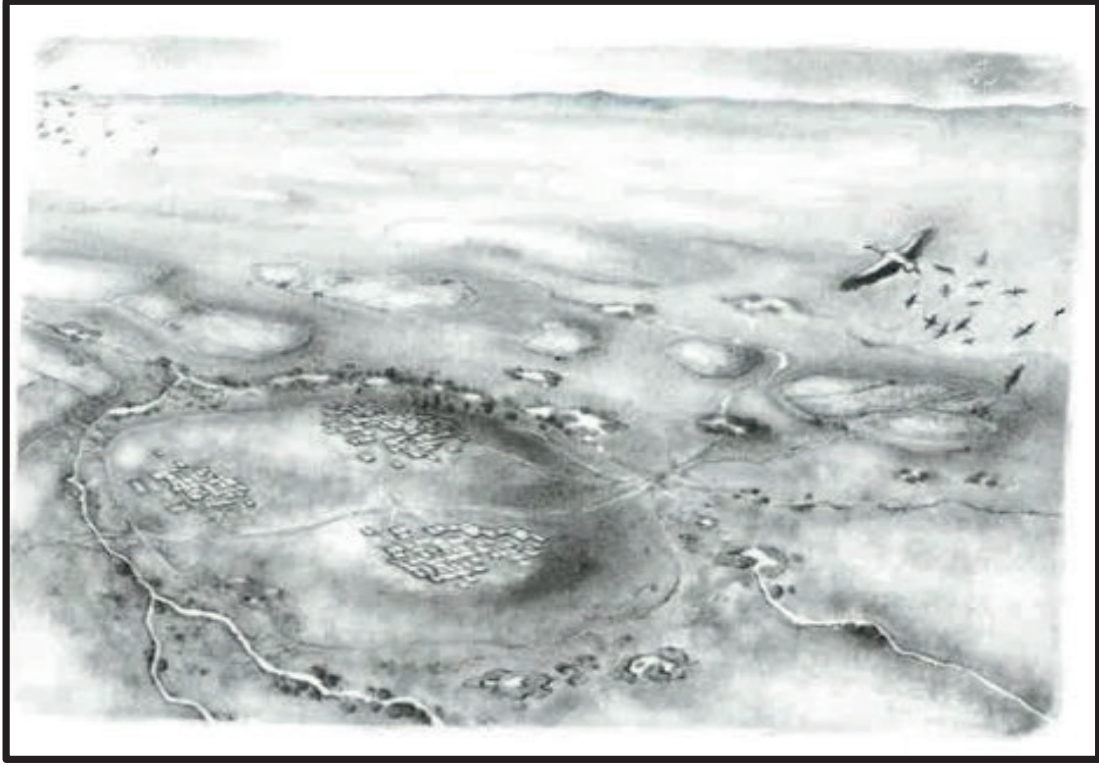
Çatalhöyük'te bulunan bazı kuş kemikleri Konya Havzası'nda bulunan bataklık alanların ve mevsimlik küçük sığ göllerin bulunduğu göstergesidir. Toplanan kuş kemikleri arasında birkaç genel kuş türüne rastlansa da su kuşları ağırlıktadır. Araştırmacı Emma Jenkins yaptığı mikrofauna araştırması ile yerleşmenin sulak alan peyzaj arkeolojisini anlamak için sadece kuş kemiklerinin referans alınmasına gerek olmadığını yerleşimin en alt tabakalarında yüzgezerlere (amfibi) ait izlerin varlığına ulaşıldığını belirterek yerleşimin sulak alan peyzaj varlığının nihai sonucunun ortaya konmasını sağlamıştır (Hodder, 2021).

Konya Ovası'nı kaplayan bitki örtüsü çeşitlidir ve bataklıkların çevresinde çimenli bozkırlar, ince kamışlar, sazlıklar, suyun emildiği alanlarda çalılar ve akarsu boylarında ağaçlar bulunmaktadır. İskan döneminde Çatalhöyük'ün sulak bir ortamda kurulduğunu desteklemekte ve karot sonuçlarını desteklemektedir. Karbonlaşmış bitki tohumları, yerleşmenin en alt tabakalarında yüzgezerlere (amfibi) ait izlere rastlanması sulak alan varlığını göstermektedir. Bu bağlamda biyoarkeoloji, zooarkeoloji ve mikrofauna araştırmaları yerleşimin sulak alan peyzajının incelenmesine önemli katkılar sağlamaktadır. İlkbaharda su taşkınlarına maruz kalan Çatalhöyük yerleşim görünümüne ilişkin rekonstrüksiyon gerçekleştirilmiştir (Şekil 8).

3.3.14. Litikler (Yontmataş Aletler)

Çatalhöyük'te yoğun bir şekilde litik (yontmataş alet) varlığı görülmektedir. Herhangi bir neolitik dönem yerleşimindeki yaşamı anlamak ve litiklerin kullanım alanlarını tespit etmek için yansımali ışık sistemine sahip stereomikroskop ve yansımali ışık ve DIC sistemli metalografik mikroskop aracılığı ile litiklerin kullanım izi analiz edilmektedir. Genellikle yerleşimde obsidyen ve çakmaktaşı litikler mevcuttur. Çatalhöyük'te bulunan litiklere ilişkin araştırmalar tipolojik analiz, işlev/iz analizi, teknolojik analiz, mikroskopik analiz kategorisinde gerçekleştirilmektedir.

Şekil 7. Çatalhöyük'te Analiz Sonuçlarına Göre Çevre Rekonstrüksiyonu

Kaynak: Hodder, 2014

Şekil 8. Çatalhöyük'te İlkbahar Taşkınları İle Çevre Rekonstrüksiyonu

Kaynak: Swogger, 2001

Litik (yontmataş aletler) ile ilgili gerçekleştirilen araştırmalar, dönem insanının yaşam tarzlarını, ekonomik faaliyetlerini, beslenme, alet yapımı, konut yapımı, tekstil ve dokuma gibi farklı amaçlar için çeşitli otsu bitki toplayıcılık faaliyetlerinin yapılması ile çevresel etkileşim hakkında önemli bilgi edinilmesini sağlamaktadır (Lemorini vd. 2015).

3.3.15. İnsan İskelet Kalıntıları

Çatalhöyük'te gerçekleştirilen kazılarda neolitik dönemde konutlara gömü yapıldığı ortaya konmuştur. Her kazı sezonunda karşılaşılan insan iskelet kalıntılarında, sadece 2017 yılı kazı sezonunda neolitik döneme tarihlenen 44 farklı mezar çukurundan farklı yaş ve cinsiyetten 77 insan iskelet kalıntısına ulaşılmıştır. Konutlarda insan iskelet kalıntılarının bulunduğu dolgularda işlenmiş kemikler, farklı renklerde taş boncuklar, heykelcikler, obsidyen ok uçları, kırmızı ve mavi pigment ile deniz kabuğunu içeren çok sayıda buluntuda bulunmakta olup; araştırmalara devam edilmektedir (Haddow vd. 2017).

3.3.16. DNA Bulguları

Çatalhöyük'te antik DNA (aDNA) çalışmaları yapılmaktadır. İnsan kalıntılarında alınan örnekler ile diyet ve radyojenik stronsiyum ($^{87}\text{Sr}/^{86}\text{Sr}$) analizleri, göç / yerleşim hareketliliği araştırmak için kükürt ve oksijen izotop analizleri, kemik biyoerozyonu ve kristallik ölçümlerinin histolojik analizi için femoral kortikal kemik örnekleri alınarak analizler gerçekleştirilmektedir.

Bu analizler sonucunda, dönemin nüfus yapısı, ve sosyal organizasyonu hakkında önemli bilgilere ulaşılmaktadır.

3.3.17. Kaynak Bulma Teknikleri

Araştırmacılar tarafından tercih edilen teknik seçimi genellikle kolay uygulanabilir olmaktadır. Ancak tekniklerin uygulanabilirliği uzmanlar tarafından sorulan sorulara, analiz edilen malzemeye ve malzemenin kaynağını bulmaya göre değişmektedir. Çatalhöyük yerleşiminde kullanılan malzemelere ilişkin birçok kaynak bulma tekniği kullanılmaktadır. Örneğin yerleşimde kullanılan kil minerallerinin kaynağını bulmak için X-ışını kırınım analizi (XRD), Raman Spekt-

roskopisi gibi teknikler tercih edilmektedir (David & Thomas, 2008).

Konya Ovası ve çevresinde tespit edilen diğer neolitik dönem yerleşim yerlerine göre nüfus ve mimari özellikleri ile Çatalhöyük'ün kent yapısına sahip olduğu ve yerleşimde barınmak amacı ile oluşturulan konutlar ile ilgili gerçekleştirilen araştırmalarda konut yapı malzemesi olan ahşap ve kil/toprağın yakın çevreden temin edildiği tespit edilmiştir.

3.3.18. Obsidyen Eser Jeokimyası İle Rotaların İzlenmesi

Çatalhöyük'te obsidyen eserlerin kaynağı üzerine yapılan araştırmalar ile 2017 yılı Kuzey alanı Konut 131 kazılarında bulunan obsidyen eserlerin Nenezi Dağı'ndan, Konut 139 kazılarında bulunan obsidyen eserlerin Göllü Dağ'dan temin edildiği ve Konut 52 kazılarında bulunan 94 adet obsidyen eserin Göllü Dağ üzerindeki Kayırlı koridoru obsidyeninden yapıldığı tespit edilmiştir. Çatalhöyük kazılarında elde edilen obsidyen eserlerin jeokimyası ile rotaları araştırıldığında özellikle hammadde olarak obsidyenin Göllü Dağ, Acıgöl, Nenezi Dağı ve Kayırlı Koridoru obsidyen kaynaklarından sağlandığı yani Çatalhöyük neolitik dönem sakinlerinin Miyosen-Kuvaterner volkanik bölgelerinden obsidyen temin ettikleri ortaya konmuştur.

3.3.19. Arkeolojik Faunal Kalıntılar

Çatalhöyük'te incelenen faunal kalıntılarda oldukça yüksek sayıda tanımlanamayan kemik bulunması özellikle insan ya da otçul/etçil aktivitelerden kaynaklanan kırık kemik yoğunluğundan dolayı hem gecikmekte hem de zorlaşmaktadır.

2016 yılında gerçekleştirilen kazılarda 12 adet konut, 6 adet atık alanı ve 2 çukur dolgudan gelen faunal kalıntılar incelendiğinde; koyun, keçi, domuz, at, köpek, tilki, tavşan, kuş, amfibi, balık ve sürüngenine ait kemik parçaları bulunmuştur. Araştırmalar kapsamında faunal kalıntılardan elde edilen kemik alet tipleri arasında sivri uçlar, tığlar, iğneler, aşık kemikleri, kürek kemikleri, bıçaklar, keskiler, spatulalar, zıpkınlar, kancalar, halkalar, boncuklar, boynuz aletler ve heykelcikler bulunmaktadır.

3.3.20. Araştırma Stratejileri

Çatalhöyük'te peyzaj arkeolojisi üzerine yapılan araştırmalarda, arazi kullanımı, arazinin kapsam ve yoğunluğu, alanın jeomorfolojisi ve yüzey bitki örtüsü gibi verilere dayanarak belirlenen araştırma stratejileri üzerinde odaklanılmaktadır. Bu araştırma stratejileri ile alanın peyzajı hakkında bilgi edinmek amacı ile küçük ölçekten büyük ölçeğe detaylı çalışmalar gerçekleştirilmektedir.

3.3.21. Yeraltı Haritalama Teknikleri, Uydu Ve Hava Görüntüsü Araştırmaları

Çatalhöyük'te yeraltı haritalama teknikleri, jeofizik araştırma, uydu ve hava görüntüsü araştırmaları kapsamında insansız hava aracı fotogrametrisi, karasal lazer taraması, küçük insansız hava araçları ile yapılan arazi içi araştırmalar gerçekleştirilmiş olup, çalışmalara devam edilmektedir.

3.3.22. CBS ile Değerlendirilme

2015 yılında Doğu Çatalhöyük'te miras koruması alanında veri yakalama, analiz ve görselleştirme teknolojilerine dayanan yeni bir araştırma girişimi olan Çatalhöyük Dijital Koruma Projesi başlatılmıştır. Proje kapsamında arazide kullanılan araç ve yöntemler çevresel veri depolama sistemleri, karasal lazer tarama, mikro insansız

hava araçları, derinlik kameraları, sanal simülasyon sistemleri ve 3 boyutlu coğrafi bilgi sistemleri (CBS)'dir. Ön mekânsal analizler ve veri görselleştirmeleri ESRI ArcScene benzeri 3 boyutlu CBS platformları kullanılarak araştırma alanında çalışmalar yapılmıştır.

Arkeolojide CBS ile ilgili olarak üç boyutlu veri kullanımının sınırları ve potansiyeli 2000'li yılların başından beri etraflıca tartışılmaktadır. Coğrafi bilgi sistemleri yöntem, bilimsel ve kuramsal açıdan kültürel miras korunması alanında yeni bilgiler ve güncel veriler üretmeyi hedeflemektedir.

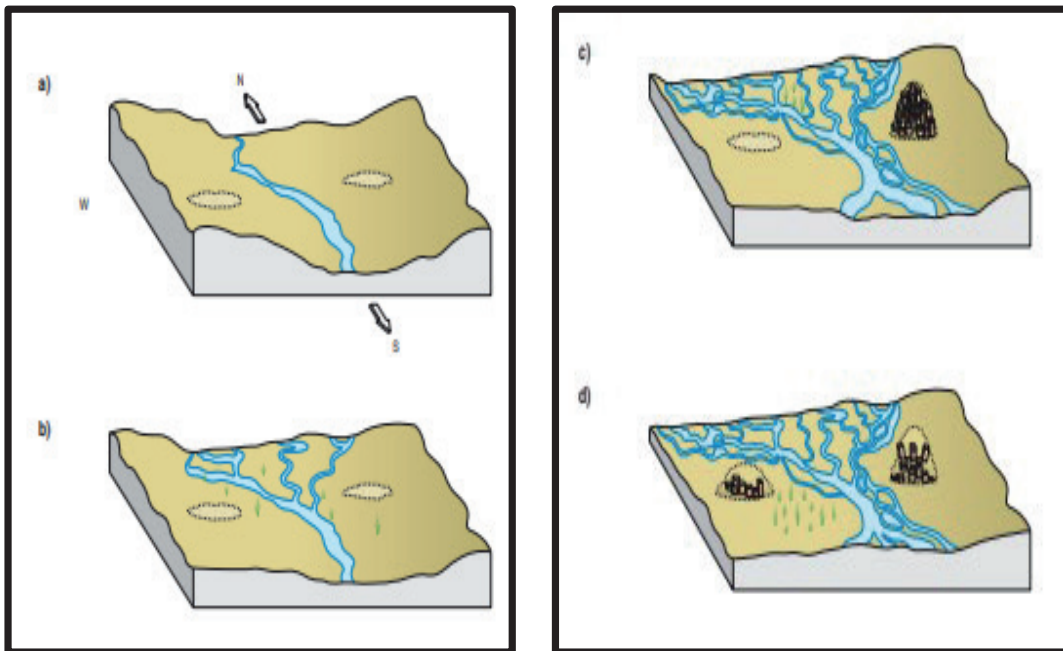
3.3.23. Tarım (Saban-Pulluk) Alanı

2005-2006 yıllarında Çatalhöyük'te tarım alanı çalışmaları, III. derece sit alanı sınırı içinde Selçuk Üniversitesi Arkeoloji Bölümü tarafından gerçekleştirilmiştir. Trench A-B-C-D olarak adlandırılan kazılar sonucunda Hellenistik, Roma ve Bizans dönemlerine ait seramik malzemeler, kesici ve delici nitelikte obsidiyen ve cam parçaları bulunmuştur.

3.3.24. Çatalhöyük Peyzaj Oluşum Süreçleri

Çatalhöyük'te peyzaj oluşum süreçleri yüzey bitki örtüsü, jeomorfoloji ve insan arazi kullanımı gibi faktörlere bağlı olarak şekillenmektedir.

Şekil 9. Çatalhöyük'te Peyzaj Oluşum Süreçleri

Kaynak: Ayala ve Wainwright, 2017

Paleo-çevresel verilerin kullanımı ile potansiyel olanakların değerlendirilmesi sonucunda peyzaj oluşum süreçleri Şekil 9'da (a) Evre 1:Geç Pleistosen, (b) Evre 2: Erken holosen, (c) Evre 3: Kuru alan çatallanması ve Doğu Höyüğün kullanılması

ya başlanması, (d) Evre 4: Batı höyüğe geçiş olarak modellenmektedir. (Ayala ve Wainwright, 2017).

3.3.25. Çatalhöyük Karşı Haritalama

Tablo 1. Konya, Çatalhöyük Dünya Miras Alanı Peyzaj Karakter Analizi Kriterleri

Araştırma Alanının Peyzajının Karakterize Edilmesi Açısından	✓ / X		
	Arkeometri	Coğrafi Bilgi Sistemleri	Değerlendirme
Araştırma alanında tarihlendirme ile ilgili	✓	X	Rölatif ve sayısal tarihlendirme yapılmaktadır.
Araştırma alanında stratigrafi, çökeltme ortamları ve paleopeyzajın yeniden yapılandırması ile ilgili	✓	X	Arkeometrik araştırma yapılmaktadır.
Araştırma alanında insan peyzajlarını anlamada coğrafi ölçek araştırmaları ile ilgili	✓	✓	Arkeometrik araştırma ve CBS çalışmaları yapılmaktadır.
Araştırma alanında peyzaj ve iklim değişikliği ile ilgili	✓	X	Arkeometrik araştırma yapılmaktadır.
Araştırma alanında insan davranışsal ekolojisi ve antik peyzaj kullanımı ile ilgili	✓	X	SEM ve bir FT-IR analizi yapılmaktadır.
Araştırma alanında çöl peyzajı ile ilgili	✓	X	Biyoarkeoloji, arkeobotanik ve palinoloji araştırmaları ile çöl peyzajı olmadığı ortaya konmuştur.
Araştırma alanında ateşe maruz kalan peyzaj ile ilgili	✓	X	XRD analizi yapılmaktadır.
Araştırma alanında mikrobiyotik kalıntılar ile ilgili	✓	X	SEM EDX kullanarak mikro bağlamsal analiz denemeleri, Raman ve IR mikroskopisi ve X-ışını kırınımı ile ICP-AES ve diğer kimyasal analizler yapılmaktadır.
Araştırma alanında tohum analizi ile ilgili	✓	X	Biyoarkeoloji, arkeobotanik ve fitolit analizi yapılmaktadır.
Araştırma alanında odun kömürü ile ilgili	✓	X	Arkeometrik araştırma yapılmaktadır.
Araştırma alanında karasal omurgasızlar ile ilgili	✓	X	Arkeomalakolojik ve biyoarkeolojik araştırmalar yapılmaktadır.
Araştırma alanında çevresel arkeoloji ile ilgili	✓	X	Jeoarkeoloji araştırmaları ve tarihlendirme yapılmaktadır.
Araştırma alanında sulak alan ile ilgili	✓	X	Biyoarkeoloji, zooarkeoloji ve mikrofauna araştırması yapılmaktadır.
Araştırma alanında litikler (yontmataş aletler) ile ilgili	✓	X	Tipolojik, işlev/iz, teknolojik mikroskobik analiz yapılmaktadır.
Araştırma alanında insan iskelet kalıntıları ile ilgili	✓	X	XRF analizi yapılmaktadır.
Araştırma alanında DNA kullanımı ile ilgili	✓	X	Oksijen izotop analizleri yapılmaktadır.
Araştırma alanında kaynak bulma ile ilgili	✓	X	XRD analizi yapılmaktadır.
Araştırma alanında obsidyen eser ile antik rota izlenmesi ile ilgili	✓	X	Jeoarkeoloji ve jeokimya araştırmaları yapılmaktadır.
Araştırma alanında faunal kalıntılar ile ilgili	✓	X	Biyoarkeolojik araştırmalar yapılmaktadır.
Araştırma alanında araştırma stratejileri ile ilgili	✓	X	Jeoarkeoloji kapsamında jeomorfolojik yaklaşım gerçekleştirilmektedir.
Araştırma alanında yeraltı haritalama teknikleri, uydu ve hava görüntüsü ile ilgili	X	✓	Jeofizik, insansız hava aracı fotogrametrisi ve arazi içi çalışmalar, karasal lazer taraması gerçekleştirilmektedir.
Araştırma alanında coğrafi bilgi sistemleri ile ilgili	X	✓	Coğrafi bilgi sistemleri (GIS) kullanılmaktadır.
Araştırma alanında bulunan tarım (saban-pulluk) bölgesi ile ilgili	✓	X	Arkeometrik araştırma yapılmaktadır.
Araştırma alanında peyzaj oluşum süreçleri ile ilgili	✓	X	Jeoarkeoloji kapsamında jeomorfolojik yaklaşım gerçekleştirilmektedir.
Araştırma alanında karşı haritalama ile ilgili	X	X	Karşı haritalama gerçekleştirilmemiştir.

Kaynak: Orijinal, 2022

Peyzaj arkeolojisinde peyzajlar haritaları aracılığı ile temsil edilmektedir. Çevresel atropolojide uygulanan karşı haritalama girişiminde olduğu gibi yerel halkın sorumluluk bilinci ile hareket ederek projelere katkı sağlamaları peyzaj arkeolojisi kapsamında karşı haritalama çalışmalarının oluşturulmasına katkı sağlamaktadır.

Çatalhöyük'te uluslararası ve ulusal araştırmacılar tarafından gerçekleştirilen çalışmalar yapılmış ve yapılmaya devam edilmektedir. Araştırmaların devam etmesinden dolayı karşı haritalama çalışmaları henüz gerçekleştirilmemiştir.

3.4. Konya, Çatalhöyük Dünya Miras Alanı'nın Peyzaj Arkeolojisi Kapsamında Değerlendirilmesi

Konya, Çatalhöyük Dünya Miras Alanının peyzaj arkeolojisi kapsamında değerlendirilmesi aşamasında; araştırma alanının doğal peyzaj özellikleri ve sahip olduğu kültürel varlıklar üzerinden üç yöntem entegre edilerek değerlendirme gerçekleştirilmiştir.

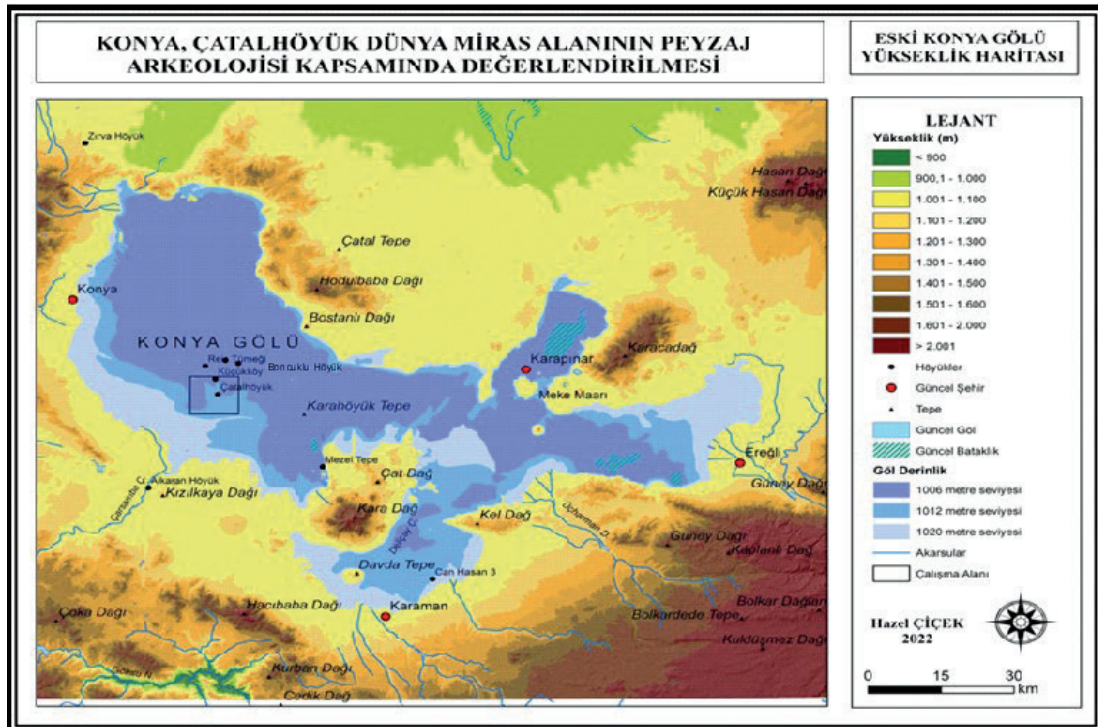
I. Yöntem: Bruno David ve Julian Thomas tarafından hazırlanan "Handbook Of Landscape

Archaeology" çalışması referans alınarak ilgili veriler araştırma alanına uygulanarak peyzaj arkeolojisi kapsamında peyzaj özellikleri karakterize edilmiştir. Ayrıca Çatalhöyük peyzajının karakterizasyonu için bugüne kadar gerçekleştirilen arkeometri ve CBS çalışmaları da temel alınarak değerlendirilmiştir (Tablo 1).

II. Yöntem: Araştırma alanına ait coğrafi ve arkeolojik veriler belirli kriterler ile karşılaştırılarak coğrafi bilgi sistemleri ile gerçekleştirilen modelleme ve analiz haritaları ile araştırma alanının süreç içindeki değişimi ortaya konmuştur.

İlk olarak, Geç Kuvaterner döneminde olduğu tespit edilen 'Eski Konya Gölü' yükseklik haritası oluşturulmuştur. Bu harita 900m.'den alçak alanlar ile 2001m.'den yüksek alanlar arasında bulunan yükseklik verilerini içermektedir. Göl derinliği 1006 m, 1012 m, 1020 m seviyelerinde olduğu takdirde arazi üzerinde hangi bölgeleri kaplayacağı ihtimali düşünülerek senaryo analiz haritası hazırlanmıştır. Ayrıca güncel şehir - göl - bataklık verileri ile tepe ve akarsu verileri haritada konumlandırılmıştır (Şekil 10).

Şekil 10. Çatalhöyük 'Eski Konya Gölü' Yükseklik Haritası

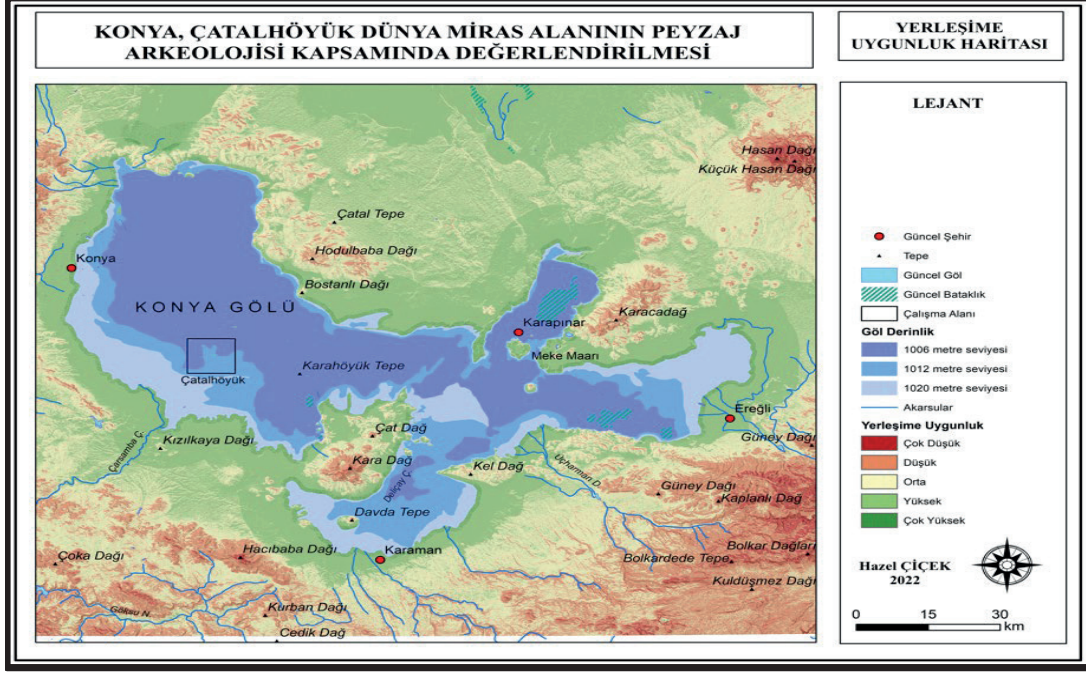

Kaynak: Orijinal, 2022

Hazırlanan senaryo analizi haritasında, Konya'da bulunan neolitik yerleşmelerden Çatalhöyük, Alkaran Höyük, Küçükköy höyük, Kızıl

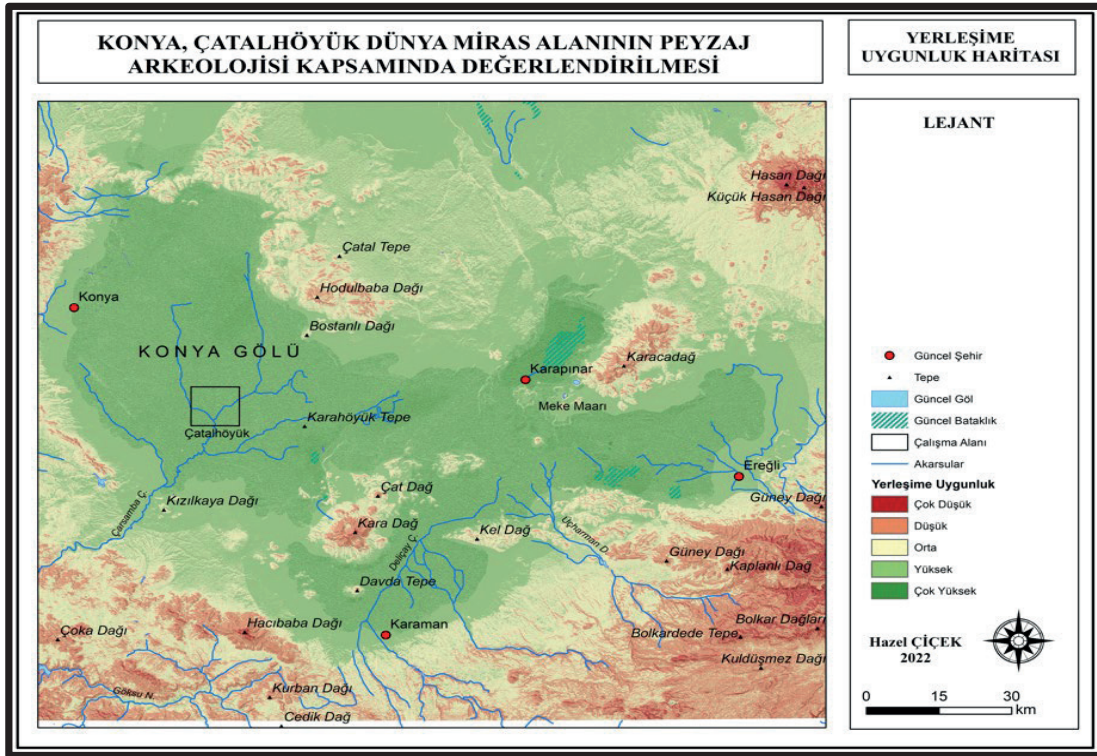
Höyük, Reis Tümeği, Can Hasan 3, Beçene-Zırva Höyük, Hasanlı-Mezel Tepe Höyük ve Çatalhöyük'ten yaklaşık 9 km uzaklıkta bulunan ve

Şekil 11. Çatalhöyük Eski Konya Gölü Yerleşime Uygunluk Haritası

Kaynak: Orijinal, 2022

Şekil 12. Çatalhöyük Yerleşime Uygunluk Haritası

Kaynak: Orijinal, 2022

Çatalhöyük'ten bin yıl daha eski bir yerleşim yeri olan Boncuklu Höyük harita üzerinde konumlandırılmıştır. Bu çalışma sonucunda 'Eski Konya Gölü'nün varlığının bu yerleşimlerin oluşumunda önemli rol oynadığı belirlenmiştir.

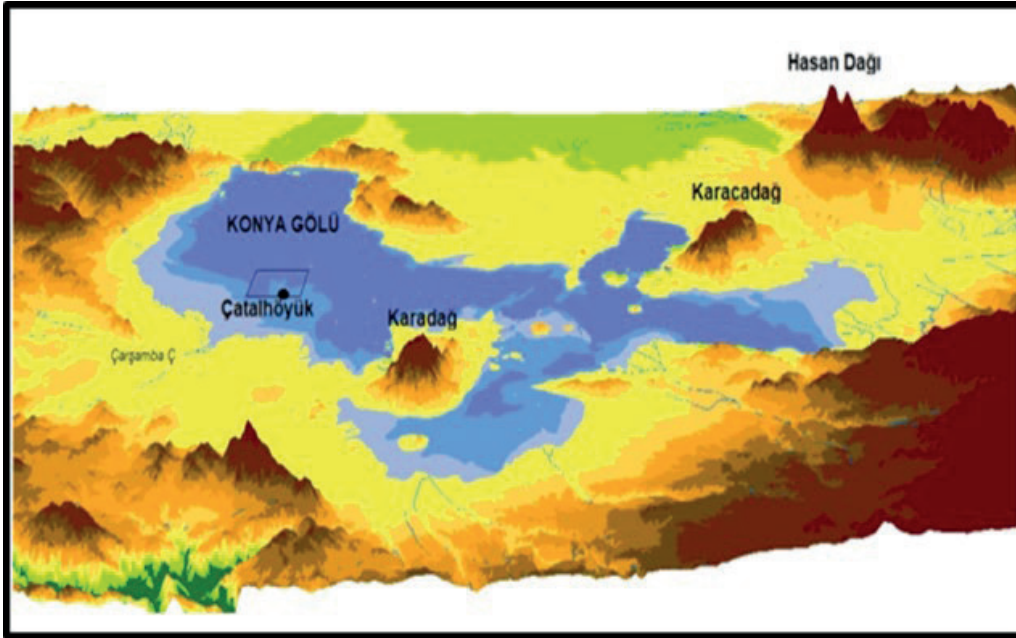
İkinci olarak, Eski Konya Gölü'nün var olduğu döneme ilişkin yerleşime uygunluk haritası oluşturulmuştur. Bu harita ile göl derinliğinin 1006 m, 1012 m ve 1020 m seviyelerinde olduğu koşullarda Çatalhöyük yerleşiminin sular altında kalma olasılığı değerlendirilmiş olup; göl derinliğinin 1012 m ve 1020 m olduğu durumda Çatalhöyük'ün yerleşime uygun olmayacağı ancak

1006 m seviyelerine geldiğinde göl kenarında su kaynağına yakınlık ve verimli tarım topraklarına sahip olduğu koşullarda uygun bir yaşam alanı olduğu ortaya konmuştur. (Şekil 11).

Ancak araştırmacı Boyer'in belirttiğine göre yaklaşık olarak M.Ö. 23.000 civarında geri çekilmeye başlayan ve gittikçe kuruyan "Eski Konya Gölü" taban alanı kısa zamanda çevreden gelen akarsuların getirdiği sedimentler ile dolmuş ve bölge ova görünümünü kazanmıştır (Tarkan, 2015).

Üçüncü olarak, 'Eski Konya Gölü'nün kuruması, akarsu sedimentleri ile dolması ve bölgenin ova görünümü kazanması sonrasında güncel

Şekil 13. Eski Konya Gölü Mevcutken Çatalhöyük Yerleşimine Ait 3D Harita Görünümü

Kaynak: Orijinal, 2022

Şekil 14. Sonbaharda Toprağı İşleme Ve Dış Mekân Tahıl Öğütme Faaliyetleri

Kaynak: Hodder, 2005

topografyaya göre Çatalhöyük yerleşime uygunluk haritası oluşturulmuştur. Bu harita ile Çatalhöyük yerleşiminin ve çevresinin güncel koşullarda yerleşime uygun olduğu ancak bugün Çatalhöyük'ün I. ve III. derece arkeolojik sit alanı sınırları içinde olması nedeni ile yerleşim yapılmadığı ortaya konmuştur (Şekil 12).

Eski Konya Gölü mevcut iken ve güncel Çatalhöyük yerleşimine ait 3D harita görünümü topografyanın geçmiş ve bugün görünümünün nasıl olduğunun belirlenmesi için oluşturulmuştur (Şekil 13).

III. Yöntem: Araştırma alanından elde edilen veriler ve analizler ve bugüne kadar gerçekleştirilen arkeolojik kazılardan elde edilen bulgular ile in situ olarak tespit edilen veya tahminen oluşturulan iskân dönemi insanının çevre ile ilişkileri ve gıda işleme faaliyeti vb. rekonstrüksiyon çizimler ortaya konmuştur (Şekil 14 ve Şekil 15).

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çatalhöyük yerleşimi geçmişten bugüne kadar farklı dönemlere ait kalıntıların bulunması ile peyzaj arkeolojisi bağlamında önemli bir konuma sahiptir. Bu yerleşim neolitik dönemden başlayarak kalkolitik dönem, erken tunç çağı, demir çağı, klasik dönem ve yakın döneme (20.yy) kadar uzanan zengin bir tarihe sahiptir.

Wilkinson'ın sınıflandırması açısından Çatalhöyük; kültürel ve tarihsel, süreçsel ve süreç sonrası yaklaşım kapsamında değerlendirildiğinde; mekânsal, zamansal ve davranışsal olarak (kültürel ve tarihsel), çevre ile olan ilişkisinin ortaya konması kapsamında (süreçsel) ve iskan dönemi insanının kültürel açıdan ürettiği taşınır taşınmaz tüm kültür varlıklarının tarihsel, sembolik, duygusal, sanatsal ve işlevsel açıdan (süreç sonrası) araştırmalara devam edilmektedir.

Şekil 15. Gıda Pişirme Ve İşleme Faaliyetine İlişkin Rekonstrüksiyon

Kaynak: Hodder, 2014

Şekil 16. Üç boyutlu (3D) Sanal Çatalhöyük Görüntüsü

Kaynak: Perry ve diğ., 2015

Preucel ile Hodder'ın sınıflandırması açısından ise Çatalhöyük; çevre, sistem, güç ve deneyim açısından değerlendirildiğinde; iskan dönemi insanının paleoçevre ile olan etkileşimleri veya çevrenin iskan dönemi insanının kullanımı için sağladığı kaynak olarak (çevre), iskan dönemi insanının peyzajda oluşturduğu rota ve güzergahlar ile ortaya çıkan (sistem), iskan döneminde diğer yerleşim yerlerine göre daha kalabalık nüfusa sahip olması ile (güç), iskân dönemi insanın yaşam alanlarına nasıl bir anlam yükledikleri ile ilgili (deneyim) olarak araştırmalara devam edilmektedir.

Devam eden kazı çalışmalarından elde edilen veriler kültürel ve fiziksel bileşenlere entegre edildiğinde Çatalhöyük iskân dönemi insanının çevre ile olan etkileşimi detaylı olarak ortaya konacaktır. Ayrıca devam eden kazı çalışmaları tamamlandığında Çatalhöyük'te gerçekleştirilecek olan etüd-analiz çalışmaları ile alanın bütüncül olarak anlaşılması sağlanacaktır. Henüz yaklaşık %10'luk bir kısmı araştırılmış olan Çatalhöyük Dünya Kültür Miras Alanı'nın peyzaj arkeolojisi kapsamında potansiyelinin etkili bir şekilde ortaya konması doğrudan veya dolaylı olarak planlama, turizm, sosyal, kültürel ve eğitsel anlamda büyük önem taşımaktadır.

Gerçekleştirilen kazılar ve araştırmalar Çatalhöyük'ün peyzaj arkeolojisi ve peyzajın nasıl oluştuğu ve kullanıldığı konusunda önemli bilgiler sunmaktadır. Bu çalışmalar, kültürel verilerin gelecek nesillere aktarılması ve alanın sürdürülebilirliği açısından da önem taşımaktadır. Çatalhöyük'ün üç boyutlu (3D) sanal görüntüsü bu çalışmaların ürünüdür (Şekil 16).

Uzun yıllardır gerçekleştirilen peyzaj üzerindeki araştırmalar, mekânsal ve bölgesel olarak iki farklı ancak birbiri ile ilişkili yöntemle yürütülmüş ve süreç içerisinde farklı yaklaşımlar ile gelişim göstermiştir. Türkiye'nin erken tarım yerleşimlerine ve arkeolojik mirasa sahip olması bu alandaki çalışmaların uluslararası düzeyde önemli olduğunu göstermektedir. Ancak Türkiye'deki arkeolojik verilerin değeri göz önüne alındığında kentsel arkeoloji, yerleşim arkeolojisi, çevre arkeolojisi ve peyzaj arkeolojisi gibi disiplinler arası arkeolojik yaklaşımlar doğrultusunda gelişim gösteren disiplinlerin Türkiye sı-

nırlarında yeterince gelişmediği görülmektedir. Bu nedenle multidisipliner arkeolojik çalışmaların yapılması özellikle peyzaj arkeolojisi araştırmalarının gelişimi ile Türkiye arkeolojik mirasının tanımlanmasının yanısıra peyzaj üzerindeki yerleşimlerin oluşumu, gelişimi ve dönüşümleri daha anlaşılır olacaktır. Bu doğrultuda hazırlanacak üç boyutlu (3D) sanal görüntüler ile görsel açıdan gelecek nesillere bilgi aktarımı sağlanacaktır.

KAYNAKÇA

APAYDIN, B.(2019).Palimpsest Kavramı ve Mekansal Dönüşüm.*The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication – TOJDAC*,9(2),90-103.

AYALA,G. & WAINWRIGHT,J.(2017).Jeoarkeoloji ve Çevre Rekonstrüksiyonu. http://www.catalhoyuk.com/sites/default/files/Catalhoyuk_2017_Arsiv_Raporu.pdf (Erişim Tarihi: 21.06.2022):

BARKER, G., LEVEAU, & TRÖMENT, K.W.,1999. *Environmental Reconstruction & in Mediterranean Landscape Archaeology*, Oxford,USA.

BİNFORD,L.(1982).Yerin arkeolojisi.*Antropolojik Arkeoloji Dergisi*.1(1),5-31.

CASTELFRANCHI,C. (2003). Resmi Olmayı Resmileştirmek mi? : Dinamik Sosyal Düzen, Aşağıdan Yukarıya Sosyal Kontrol ve Kendiliğinden Normatif İlişkiler.*ScienceDirect*,1(1-2),47-92. Web Sitesi: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1570868303000041> Erişim Tarihi:10.12.2022

ÇİÇEK,H.(2022).Konya, Çatalhöyük Dünya Miras Alanının Peyzaj Arkeolojisi Kapsamında Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü.

DAVID,B. & THOMAS,J. (2008). *Handbook of Landscape Archaeology: World Archaeological Congress Research Handbooks In Archaeology*, Walnut Creek, CA.ISBN:978-1-59874-294-7

DURING,B.S. (2016). Küçük Asya'nın Tarihöncesi: Karmaşık Avcı Toplayıcılardan Erken Kentsel Toplumlara: Koç Üniversitesi.

ERDOĞAN,H.A.(2019).Konya'daki Arkeolojik Kültür Varlıklarının Turizme Kazandırılması. Doktora Tezi.

Selçuk Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ERGUN,M.(2008).Çatalhöyük İst Alanı Bitki Kalıntı-
larının Yerleşme Genelinde Değerlendirilmesi.Yüksek
Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi.Sosyal Bilimler Ens-
titüsü.

ESİN, U.(1985). Arkeolojide Kullanılan Arkeometri k
Araştırmalara Genel BirBakış. I. Arkeometri Sonuç-
ları Toplantısı (s.1-6). Ankara: TC Kültür ve Turizm
Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü.

GÜMRÜKÇÜ,M.(2018).Tafonominin Tarihçesi ve Ta-
fonomik Araştırmaların Paleoantropolojideki Önemi.
AÜDTCF Antropoloji Dergisi,35,83-92.

SCHOTSMANS,E. & KNÜSEL,C. (2017). İnsan Kalın-
tıları Web Sitesi: [http://www.catalhoyuk.com/sites/
default/files/Catalhoyuk_2017_Arsiv_Raporu.pdf](http://www.catalhoyuk.com/sites/default/files/Catalhoyuk_2017_Arsiv_Raporu.pdf) Eri-
şim Tarihi:21.07.2022

HAMBRECHT,G.,ANDERUNG,C.,BREWINGTON,
S.,DUGMORE,A.,EDVARDSSON,R.,FEE-
LEY,F.,GIBBONS,K.,HARRISON,R.,HICKS,M.,JA-
CJSON,R.,OLAFSDOTTIR,>G.,A.,ROCKMAN,M.,S-
MIAROWSKI,K.,STREETER,R.,SZABO,V.,MCGO-
VERN,T.,2020. Geçmişin Dağıtılmış Uzun Süreli
Gözlem Ağları (DONOP) Olarak Arkeolojik Alanlar.
Kuaterner Uluslararası.ScienceDirect,549,218-226.
Web Sitesi: [https://wwwsciencedirectcom.translate.
google/science/article/abs/pii/S1040618217311746?_x_
tr_sl=en&_x_tr_tl=tr&_x_tr_hl=tr&_x_tr_pto=sc](https://wwwsciencedirectcom.translate.google/science/article/abs/pii/S1040618217311746?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=tr&_x_tr_hl=tr&_x_tr_pto=sc) Eri-
şim Tarihi:10.12.2022

HODDER,I. (2005).Peopling Çatalhöyük and its Lan-
dscape.Ian Hodder (Ed.),*Inhabiting Çatalhöyük reports
from the 1995-99 seasons*(1-201).United Kingdom: Ox-
bow Books. ISBN:1-902937-29-5/ ISNN:1363-1349

HODDER,I.(2014). Landscape and Taskscope at Çat-
alhöyük: An Integrated Perspective. Ian Hodder
(Ed.), *Integrating Çatalhöyük Themes from the 2000-
2008 Seasons*.(71-147) United Kingdom: Oxbow Books.
ISBN:978 1 898249 32 0 / ISNN:0969-9007

HODDER,I.(2021). *Çatalhöyük Leoparm Öyküsü*, (Di-
lek Şendil,Çev.Ed.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
ISBN 978-975-08-1093-7

KORU,G.(2010). Landscape Archaeology And Its Ap-
proach To Cultural Heritage Management: The Troad
As a Case Study,M.Sc. Thesis. , Middle East Technical
University, Social Sciences Institute.

LEMORINI,C. & D'ERRICO,L. (2015). Use-Wear
Analysis of Chipped Stone Tools from the Neolithic
Phases of Çatalhöyük. Çatalhöyük 2015 Archive Re-
port. WebSitesi:[https://catalhoyuk.ku.edu.tr/sites/de-
fault/files/media/pdf/Archive_Report_2015.pdf](https://catalhoyuk.ku.edu.tr/sites/default/files/media/pdf/Archive_Report_2015.pdf). Eri-
şim Tarihi: 13.07 2022

LEVEAU,P.,TRÖMENT,F.,WALSH,K. & BARKER
(1999). Environmental Reconstrction in Mediterra-
nean Landscape Archaeology. Graeme Barker and
David Mattingly(Ed.).*The Archaeology of Mediterranean
Landscapes*. United Kingdom: Oxbow Books. ISBN:1
900188 63 5

LYNCH, K, (1960). The Image Of The City.194 p.,USA.
Web Sitesi: [https://www.miguelangelmartinez.net/
IMG/pdf/1960_Kevin_Lynch_The_Image_of_The_
City_book.pdf](https://www.miguelangelmartinez.net/IMG/pdf/1960_Kevin_Lynch_The_Image_of_The_City_book.pdf). Erişim Tarihi:20.10.2022

NEWMAN, C. (2017). Landscape Archaeology: intro-
ductory notes. Web Sitesi: [https://www.researchgate.
net/publication/321732446_Notes_on_Landscape_Ar-
chaeology](https://www.researchgate.net/publication/321732446_Notes_on_Landscape_Archaeology) Erişim Tarihi: 24.09.2021

PERRY,S.,DEMİR,B.,KIRKPATRİCK,I.,COPPLES-
TONE,T.,GARGETT,K.,BARTLEY,I. & TASSEWİN-
TER,D.(2016).Site Visualisation and Presentation(on-
line). [http://www.catalhoyuk.com/sites/default/files/
media/pdf/ArchiveReport_2016.pdf](http://www.catalhoyuk.com/sites/default/files/media/pdf/ArchiveReport_2016.pdf) (Erişim
Tarihi:21.05.2022):

ROBERTS,N. (1982). Age paleoenvironments and cli-
matic significance of Late Pleistocene Konya Lake,
Turkey.*Quaternary Research* 19.154-171.

ROBERTS,N.(1995). Konya havzası Paleoçevre araş-
tırma (KOPAL) programı. Çatalhöyük 1995 Archive
Report. [http://www.catalhoyuk.com/archive_re-
ports/1995/ar95_05.html](http://www.catalhoyuk.com/archive_reports/1995/ar95_05.html) (Erişim Tarihi: 21.05.2022):

SEIFERT,J. & LINGLE,A. (2017). Konservasyon.
[http://www.catalhoyuk.com/sites/default/files/Ca-
talhoyuk_2017_ArsivRaporu.pdf](http://www.catalhoyuk.com/sites/default/files/Catalhoyuk_2017_ArsivRaporu.pdf) (Erişim Tarihi:
21.06.2022):

SWOGGER,J.,G.(2001) İlkbahar sellerinde sitenin sa-
natçının yeniden inşası. [http://www.catalhoyuk.com/
archive_reports/2001/](http://www.catalhoyuk.com/archive_reports/2001/) (Erişim Tarihi:21.06.2022)

TARKAN,D. (2015). Doğu Çatalhöyük Neolitik Dö-
nem Çanak Çömleğinin Kil Kullanımı ve Kaynakları
Bakımından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul
Üniversitesi.Sosyal Bilimler Enstitüsü.

TEKİN,A. (2021). Sosyal Arkeoloji Kuramlarında “Do-
ğal Çevre” Üzerine Düşünceler.Gorgon Dergisi. 13.

TUNCER,B. & BULUT,İ. (2019).Arkeo-Turizm Potan-
siyeli Açısından Çatalhöyük. *Uluslararası Sosyal Araş-
tırma Dergisi*,12(64),278-292.

UNESCO. (2022). [https://whc.unesco.org/en/list/1405/
multiple=1&unique_number=1829](https://whc.unesco.org/en/list/1405/multiple=1&unique_number=1829) (Erişim Tarihi:
13.01.2022):

URTEKİN,E., (2021). Bazı Arkeometrik Yöntemler İle Yapılan Çalışmalar ve Elde Edilen Sonuçlar Web Sitesi: https://www.academia.edu/55189734/Baz%C4%B1_Arkeometrik_Y%C3%B6ntemler_ile_Yap%C4%B1lan_%C3%87al%C4%B1%C5%9Fmalar_ve_Elde_Edilen_Sonu%C3%A7lar Erişim Tarihi: 20.12.2022

YAYLALI,M.K. (2010). Post Processual “Süreç Sonrası Arkeoloji” ve Kültürel Miras (Çatalhöyük Örneği). Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi.Sosyal Bilimler Enstitüsü.

“This page is left blank for typesetting”

HOLISTENCE
publications

Bu sayfa dizgiden dolayı boş bırakılmıştır

RESEARCH ARTICLE/ARAŞTIRMA MAKALESİ

Rescue excavation at Kurnish al-Bahr Tombs (Latakia city)

Sarah Hammoud¹ Hiyam Madarati²

¹ Pázmány Péter Catholic University, Budapest, Hungary, e-mail: sarahhamoud92@gmail.com

² Pázmány Péter Catholic University, Budapest, Hungary, e-mail: hiyam.hh.n@gmail.com

Abstract

The focus of this paper is to explore the findings of a never-before-studied site on the Syrian Coast: The Kurnish al-bahr site in the City of Latakia. It is worth noting that the topic of tombs and funerary artifacts is not an entirely new issue discussed in the literature; however, our aim is to present a new location that has not been previously studied or documented before.

Although the number of Roman-period tombs in Syria is estimated in the thousands (wherefrom troves of hand-made glass artifacts were recovered), only those tombs found at the Kurnish al-bahr site have been considered for the purpose of this paper. Historically speaking, the site dates back to the period between the first and third centuries CE based on the dating of artifacts recovered at the site.

The tombs found at this particular site were completely excavated during the 1994 season, and a total of 21 tombs were uncovered. Only three of the 21 tombs are considered for this paper where glass artefacts were found. Further, we will only be discussing the glass items recovered from the aforementioned tombs given the challenges of gaining access to all other glass material available at the National Museum in Latakia. What few glass items discussed herein vary in terms of form, size, and even color.

It is worth mentioning that these tombs all belong to the Roman period and have been carved into the sandstone cliffside. The tombs are void of any and all carvings, drawings, or inscriptions mentioning names or dates. The tombs also show evidence of multiple recurring looting activities. All artifacts recovered were found on tomb floors.

Recent excavation efforts in the City of Latakia (generally carried out as Rescue excavations) have contributed greatly to the studies pertaining to funerary practices during the late Roman period. The numerous findings from these excavations throughout the last century have enriched local collections and offered new insights regarding Roman funerary practices.

Keywords: Tombs, Hypogea, Roman Syria, Unguentaria, Grave Goods.

Citation/Atf: HAMMOUD, S. & MADARATI, H. (2024). Rescue excavation at Kurnish al-Bahr Tombs (Latakia city). *Journal of Awareness*. 9(3):313-321, <https://doi.org/10.26809/joa.2415>

Corresponding Author/ Sorumlu Yazar:
Sarah Hammoud
E-mail: sarahhamoud92@gmail.com

Bu çalışma, Creative Commons Atif 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.
This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

1. AN OVERVIEW OF THE SITE

Latakia, an ancient city situated on the coast of the Mediterranean, was known to the Phoenicians as Ramitha, meaning 'the elevated.' While it was mentioned by Pliny, later historians have debated its origins, with consensus leaning towards its establishment by Seleucus Nicator. Nonetheless, some scholars argue for its Phoenician roots, citing the discovery of a Canaanite coin referencing 'Laodicea' (Yanni, 1881).

Present-day Latakia occupies the site of the historically significant Roman city of Laodicea, a name bestowed upon it by Seleucus I Nicator in honour of his mother, Laodicea (Butcher, 2003). Positioned in the northwest region of Syria, Latakia commands a commanding position overlooking the Mediterranean Sea (Ball, 2000). The city is situated on a promontory that extends into the Mediterranean, forming a distinctive cape-like structure. It is surrounded by the Mediterranean waters on its southern, south-eastern, and western perimeters while maintaining connections to the mainland from the north and northeast (Sa'ada, 1976).

Syria held significant importance within the Seleucid Empire, leading to extensive colonization efforts by Seleucus Nicator. Key cities established by him include Antioch, Apamea, Seleucia, and 'Laodicea' (Jones, 1971).

During the early Roman Empire, cities along the Phoenician coast and the Tetrapolis were considered independent city-states. Pliny's accounts suggest that cities like Laodicea enjoyed a degree of autonomy. Only Emessa and 'Laodicea' possessed a mint, and this occurred primarily during the latter part of the second century CE (see Figure 1).

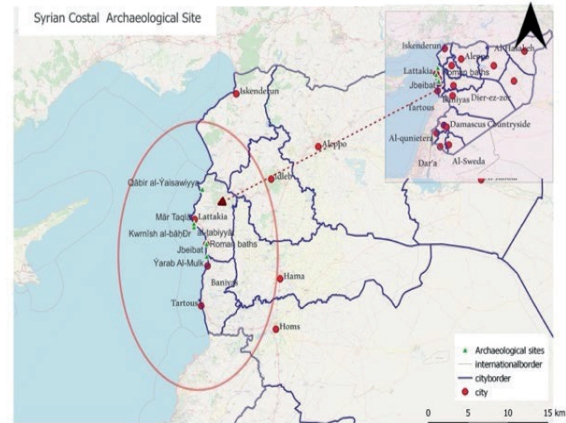

Figure 1. Map of the distribution of the sites in Latakia city, (Map by Hammoud,S).

2. KURNISH AL-BAHR

In Latakia, it has become quite a commonplace occurrence to come upon archaeological discoveries during any construction and/or public works project. The number of emergency excavation reports is proof enough of the number of locations that have been unearthed during recent projects. One prime example is all the Roman cemeteries that had been discovered hewn into the rocky seaside cliffs during works on the Latakia Port expansion project. Further cemeteries and burial sites were also unearthed during one of the major public works projects to upgrade the sewage system all along the seaside (The Kurnish). It was later established that all these findings indicate the presence of a significantly large burial grounds site spanning the distance between the Sheikh Daher neighborhood northward to the Prison neighborhood, and from the seaside westward to the Mar Taqla neighborhood. All of these cemeteries were found to be collective tombs (each belonging to one family) that were carved into the sandstone which forms the geological bedrock of the City of Latakia. The site was called The Kurnish Cemeteries after their present-day location along the stretch of Latakia's seaside waterfront (see Figure 2).

According to local oral historical tradition, most of these burial chambers and tombs could always be seen dotting the coastline up until the second half of the 20th century when all the major projects to modernize the City started to take

place. That was when these cemeteries began to disappear and be eaten by the urban sprawl.

During the 19th century, many Western explorers visiting Latakia had mentioned these cemeteries and tombs in their journals. The sites were also mentioned by the historian Elias Saleh in his major time documenting the history of Latakia. The last academic mention of these cemeteries was in 1976 by professor Gibrael Saadeh in his article *Archaeological Excavation in Latakia* published (in French) in the peer-reviewed *Les Annales Archéologiques Arabes Syriennes*.

In 1994, during works being carried out to upgrade the public sewage system in Latakia, a cemetery dating back to the Roman and Byzantine periods was unearthed. The site consisted of various tombs each containing numerous loculi. Dating the site was done based on the number of artifacts that had been found in the rock-hewn tombs. The tombs were simple structures with no discernible ornamentation or inscriptions that could provide an accurate date for any of the structures. It is important to note as well that, like many other cemeteries and tombs around Syria, these tombs were largely already looted with any leftover finds or artifacts being too few to provide any reasonable narrative detailing their form, date, or context (Haidar, 1994).

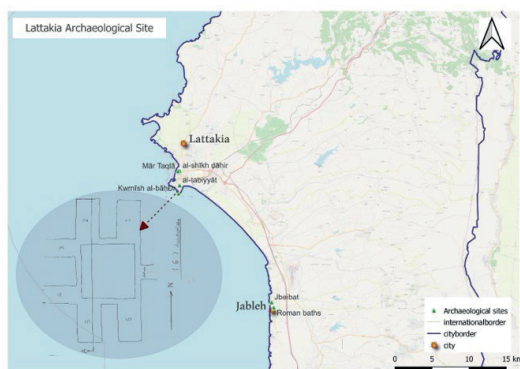

Figure 2. Map of the distribution of Kurnish al Bahr tombs (Map by Hammoud, S).

3. THE TOMBS OF KURNISH AL-BAHR

Excavation on this site began in 1994, during which the archaeological team unearthed a total of 21 tombs. Three of these tombs will be presented in this section, as they are the only

ones in which glass artifacts were found. In the excavation report documenting the find, the tombs were numbered from 1 to 21. The ones considered for this paper are identified as Tomb 4, Tomb 6, and Tomb 16.

Tomb 4: The tomb consists of a large rectangular chamber measuring 4x5 meters and housing a total of 16 loculi, a single grave is situated at the centre of the tomb's floor (see Figure 3).

After removing the debris and rubble from the tomb; the tomb and its loculi were visible. It was found to contain the following:

- The west side contains six loculi open to the east, numbered 1-2-3-4-5-6. Notably, niche number 4 stands out from the others with a height difference of 30 cm and a vaulted ceiling.
- The south side holds four loculi open to the north, numbered 7-8-9-10.
- The tomb's entrance is at the center of the eastern side. To its right and left are loculi labelled 11-12.
- The north side contains four loculi numbered 13-14-15-16.
- Surrounding the tomb's chamber is a step leading to the loculi, measuring 40 cm in height and 50 cm in width.

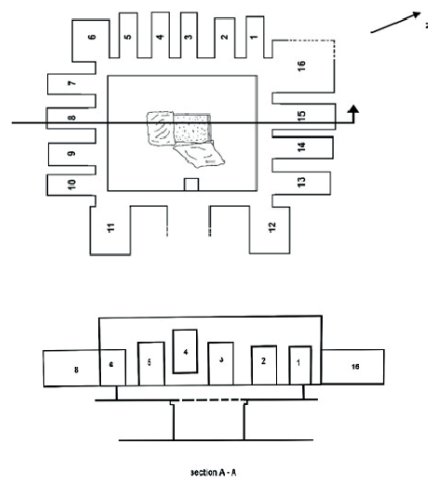

Figure 3. Ground plan of Tomb 4; Section A-A of Tomb 4. Excavation report 1994, (Edited by: Madarati, H).

Figure 4. Glass unguentaria /1/ found in tomb 4
(Drawn found in the excavation report).

Situated at the center of the tomb's floor lies a single grave measuring 175 cm in length, 90 cm in width, and 100 cm in depth. It was covered by two stone slabs, each measuring 90×90 cm in dimension.

The slabs were found to have been disturbed and out of place. This grave has been labelled as number 17.

The grave goods discovered within Tomb 4 include:

- Oil lamp.
- Glass unguentaria
- Unguentaria
- Bronze coin
- Glass bead (N/A)
- Pottery Jar (Haidar, 1994).

It's worth mentioning, concerning the piece of glass bead mentioned as having been found in the excavation report, that it was not found among the finds belonging to the same site. Therefore, it seems it is missing from the items of the National Museum in Latakia.

The first item (see Figure 4) found at this tomb is a glass unguentarium. This type of unguentaria resembles the shape of an amphora, dating back to the second to third century CE, it has a spindle-like body with eight glass spirals decorating the outer surface covering the entire form. The rim had been broken off and is missing. It has two handles, one of which is missing while the other is fully intact. Unfortunately, we do not have a

clear image of this particular item, with the only illustration available from the Tomb's excavation report. The eight trailed handles attached to this unguentarium, from shoulder to base create a cage-like structure encircling the neck. This type of unguents was used primarily as a container for powdered or cosmetics stuff used as eye makeup. Because the openings at the top of these tubes were generally very small, a small metal bone spoon was used to extract the contents (Kelley, 2012 & Telli, 2019).

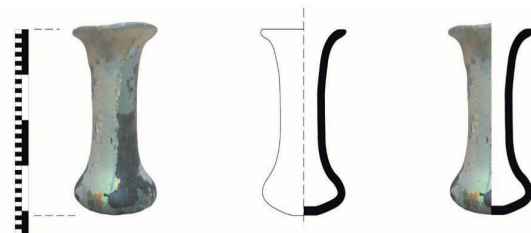

Figure 5. Candlestick unguentaria /2/ found in tomb 4 (Drawn by: Hammoud, S).

Another recovered item from this tomb is another unguentarium (see Figure 5), this type of unguentaria is called (**Candlestick Unguentarium**), dated to the same period. It is translucent blue, with a rim folding out and back in. It has a cylindrical shape, and a slightly convex neck with irregular tooling marks at the top. It also has a broad, flaring mouth. At its base, another horizontal indent can be found. Its conical body has slightly convex sides and a pushed-in bottom. The vessel also shows intact, pinprick, limy encrustations, and faint wreathing on its exterior (Isings, 1957 & Fleming, 1998).

This type of unguentaria were mostly used as containers for oil and were also suited for storing and dispensing other liquid and powdered substances (Khāiry, 1980 & Lightfoot, 2017).

Tomb 6: The tomb consists of a narrow square-shaped chamber measuring approximately 265×260 cm. Following the excavation within the tomb, a step surrounding the chamber emerged, measuring 50 cm in width and 60 cm in height. This step leads to the loculi (a total of six), evenly distributed in three directions along the walls of the tomb as follows: (see Figure 6)

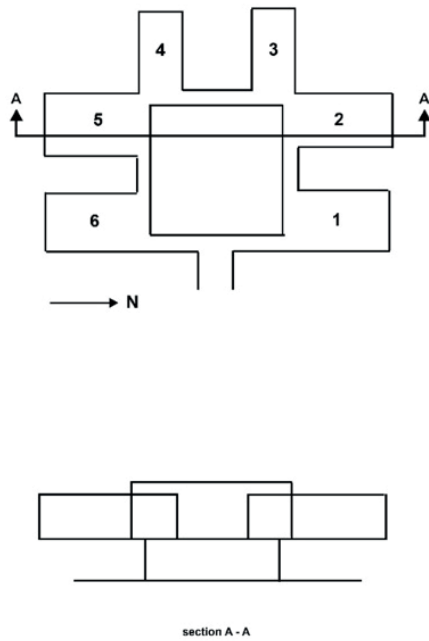

Figure 6. Ground plan of Tomb 6; Section A-A of Tomb 6. Excavation report 1994 (Edited by: Madarati, H).

- The eastern side was solely allocated for the tomb's entrance.
- The northern side accommodated loculi numbered 1-2.
- The western side housed loculi numbered 3-4.
- The southern side also contained loculi numbered 5-6.

The chamber of the tomb was filled with red agricultural soil that had seeped in due to rainfall and construction works, intermixed with grey-hued ashen soil.

Several archaeological findings were unearthed from the tomb's chamber, including:

- Four oil lamps.
- Glass unguentaria.
- A bronze coin (Haidar, 1994).

This example of unguentaria (see Figure 7) dated to the second-third century CE, was found in Tomb 6 and was mostly used to contain ointments (unguent), medicine, cosmetics, or perfume as we mentioned before, besides this function, unguent bottles were also utilized for

other religious purposes, especially as votive objects at tombs (Laflı, 2018). This type was known (Bulbous Unguentarium), it features a short and small conical body with convex sides, slightly concave at the bottom, leading to a long thick cylindrical neck and a small out-flared flat rim. The vessel is almost completely covered with a base of dark encrustation. There are small pockets of iridescence covering the entirety of the piece (Rütti, 1991).

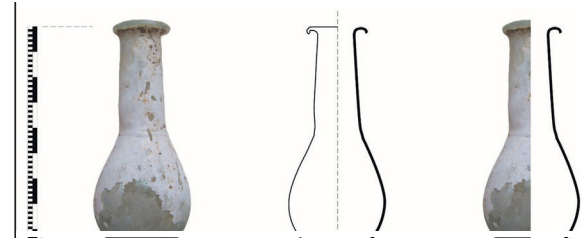

Figure 7. Bulbous unguentaria found in tomb 6 (Drawn by: Hammoud, S).

Tomb 16: This tomb comprises a narrow, nearly square-shaped chamber measuring approximately 300×260 cm, encompassed by a step leading to the loculi, with a width of 40 cm and a depth/height of 45 cm. The tomb comprises a total of 5 loculi arranged in the following manner:

- On the west side of the tomb, one loculus labelled as 1.
- On the northern side, one loculus is situated and labelled as 2.
- Two loculi are located on the eastern side and labelled as 3-4.

The southern side houses the tomb's entrance, with one loculus numbered 5 (see Figure 8).

And it is worth mentioning that this tomb was still under construction, and the burial niches had not yet been fully constructed and prepared; specifically, loculus number 5 (Haidar, 1994).

A single, small piece of unguentarium (another type of candlestick unguentarium) (see Figure 9) dated to the second - third century CE, was recovered from Tomb 16.

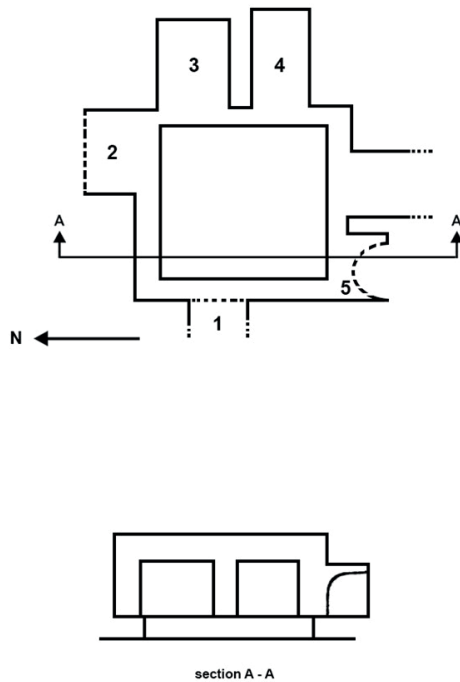

Figure 8. Ground plan of Tomb 16; Section A-A of Tomb 16. Excavation report 1994 (Edited by: Madarati, H).

Just as the majority of other unguentaria, this one was found in a funerary context where such items were usually either cremated with the deceased or placed in tombs as votive objects (Isings, 1957 & Fleming, 1998).

The dimensions of the piece found in this tomb are 8.9 cm height, 3.8 cm Rim diameter, and 0.1 cm thickness.

It is translucent blue, with an uneven, flared-out rim. It has a cylindrical neck, with an elongated conical body that curves into a small flat bottom. This item was recovered fully intact with some discoloration affecting its outer surface.

Figure 9. Candelstick unguentaria found in tomb 16 (Drawn by: Hammoud, S).

4. ANALYSIS OF THE STRUCTURE OF KURNISH AL-BAHR'S TOMBS

Burial customs emphasizing communal interments held significant sway in Roman Syria and across the eastern reaches of the Empire. The predominant burial form in these regions was the hypogeum, an underground burial chamber resembling a crypt or tomb (Hamoud & Eger, 2018). These hypogea were often hewn into rock formations, primarily situated beyond the confines of populated areas and nestled into the slopes of nearby hills (De Jong, 2017).

This style of tomb is usually communal, with each hypogeum/tomb typically accommodating individuals from the same familial lineage. While the architectural forms of hypogeal tombs vary, the general layout typically includes a sloping staircase leading down to the primary subterranean structure (al-Nu'mat, 2017). The structure is often configured in a T-shape or cross-shaped layout (Ball, 2000). Access to the hypogeum is facilitated through a corridor known as the dromos, leading into a small chamber sealed by a stone slab. The primary chamber typically exhibits a rectangular or occasionally square shape, with burial niches (loculi) carved into the walls on one or every side ('Ūmīarī & Rūbā, 2012). The ceilings of these underground tombs may either be flat or vaulted (al-Nu'mat, 2017).

Typically, a hypogeum houses six loculi, although some structures may include additional chambers, possibly added at a later stage. Nevertheless, the prevailing trend suggests that the majority of hypogea accommodate fewer than ten burial compartments (De Jong, 2017).

The internal dimensions of subterranean tombs exhibit variability contingent upon the number of interred individuals or correlate with the socio-economic standing of the familial proprietors. Predominantly, the interior walls of these loculi are enveloped in plaster, embellished with aesthetically pleasing paintings portraying the members interred within or illustrating a spectrum of mythical motifs. Furthermore, decorative elements showcasing diverse classical and indigenous themes are also prevalent within these structures (al-Nu'mat, 2017).

While a hypogeum is inherently an underground burial structure, it was common for many to have supplementary above-ground constructions erected atop them to delineate their positions. Approximately one-third of the hypogea examined by scholars were found to have some form of above-ground structure associated with them (De Jong, 2017).

It was customary for individuals to prepare their burial site before their passing, regardless of whether it entailed a modest grave dug in the earth or rock or an elaborate mausoleum intended for themselves and their kin. The form of the tomb was often commensurate with the individual's socio-economic status.

If the tomb is of the communal type designated for the family, the head of the family is responsible for preparing and arranging the tomb. Moreover, numerous tombs have been utilized across successive generations, although without definitive evidence regarding whether all the interred individuals belong to the same family or not (ʻŪmīārī & Rūbā, 2012).

While the utilization of hypogea became prevalent during the Roman Period, their use as burial structures originated much earlier, evidenced by findings from the Hellenistic and Parthian periods. Moreover, older burial structures from the Hellenistic period showed signs of similar functional usage since the Iron Age, indicating a continuity of use spanning from the Iron Age to the Hellenistic period. Pre-Roman hypogea displayed a wide variety of design and construction styles, albeit typically smaller and less decorated compared to their Roman counterparts.

In contrast to Roman hypogea, examples from the Hellenistic and Parthian periods often lacked aboveground structures to mark their locations. Their layouts varied, with some being irregular while others exhibited identifiable configurations (De Jong, 2017). Although the practice of utilizing loculi as burial structures dates back to earlier periods, the concurrent use of loculi and arcosolia was a new development during the Roman period (Hamoud & Eger, 2018).

In 1994, 21 hypogea were excavated at Kurnish al-Bahr in Latakia. These structures exhibited similarities in terms of size and layout.

The site forms part of an expansive burial complex that stretches from the Sheikh Daher neighbourhood to the northward direction of Prison neighbourhood and extends westward through the Mar Taqla neighbourhood where it continues to meet the City's coastline. The tombs found within this complex have all been found to be communal tombs that had been carved into the sandstone which forms the geological bedrock of Latakia (Haidar, 1994).

Dating these tombs relied extensively on analysing the architectural features present and comparing them with structures of known dates with the same resemblant characteristics. Furthermore, by dating the glassware found within the tomb structures was also a key factor in establishing the date of the tombs since no coins, human remains, or other artifacts were discovered.

In 2021, numerous hypogea were unearthed in Mar Taqla's neighborhood, (Madarati, 2022 & Radwan & Ahmad & Suliman, 2021) followed by discoveries in al-Sheikh Daher's neighborhood in 2022, all dating to the middle of the second century CE (Madarati, 2023 & Radwan, 2022). The architectural features of the tombs at the Mar Taqla and al-Sheikh Daher locations resemble those found at the Kurnish al-Bahr site, further corroborating their date. Therefore, it has been concluded (through comparative analysis) that Tombs 4, 6, and 16 all date back to the period from the middle of the second century CE to the early third century CE.

It is worth mentioning here that the prevailing architectural style of the Tombs at the Kurnish al-Bahr site is simple and lacking any notable features, decorations, and/or adornments that had been found in other tombs (such as those at Palmyra). This heavily suggests that these structures were largely built and used by members of middle-class families. It is also worth mentioning that with the absence of any inscriptions, no further insight as to who had been interred in these structures can be gleaned.

5. CONCLUSION

The Roman tombs discovered in Kurnish al-Bahr were predominantly constructed of sandstone. These structures suffered partial damage as a result of construction activities conducted in 1994. This study focuses on three out of the 21 tombs unearthed during the excavation. These three tombs were distinguished by the presence of glassware among their grave goods which set them apart from others within the archaeological site. The glass findings discussed above date to a period when glass was an everyday commodity in and around the Mediterranean World. The ubiquitous presence of Roman glassware in Roman tombs points to the significant role they played in funerary and burial rituals. The presence of glass objects in burial sites reflects the prevalent cultural and religious aspects of society at the time, and people's attitudes and beliefs vis-à-vis death and the after-life.

The discovery of fragmented and shattered grave goods in the main chambers of these tombs suggests heavy looting activities in earlier periods. Only objects that can be clearly classified as unguentaria had been recovered from these structures and had all been found to serve funerary and votive purposes.

The architectural characteristics of the tomb structures, simple as they are; along with the presence of glassware in the main chambers strongly correlate with existing data that point to Tombs 4, 6, and 16 being dated to the middle of the second century to the early third century CE. The largest of the three, Tomb 4 housing 16 loculi, likely served as the resting place of a large family. Tomb 6, on the other hand, seems to have been intended for a family of six members.

Tomb 16 showed evidence that it had not been fully constructed. It was likely designed to accommodate five individuals, with four of its loculi having been fully constructed, while a fifth loculus remained incomplete. Unfortunately, no inscriptions or notable features were found within the tombs that could point to further historical information surrounding those buried within. Nonetheless, it is evident that these tombs had been commissioned by families of significant

economic means and social standing, enabling them to construct such elaborate structures.

The absence of skeletal remains presents a challenge in determining whether or not the tombs were emptied for potential reuse in later periods, yet, remained unused. It is plausible that they were re-purposed for other functions, such as shelters during wartime or personal dwellings, given the historical context of Latakia.

Finally, it is safe to say that the aforementioned glass artifacts which have been dating to the second-third century CE, form but a miniscule part of a larger, highly diversified collection of glass findings that had been recovered from burial sites and tombs. Unfortunately, they are all that could have been accessed given the challenges that face the archaeological sector in Syria at the present. The small size of the sample discussed herein does not afford any broader conclusions as to the historical and/or economic contexts they were recovered from. This remains open for further research to, hopefully, be able to accomplish.

REFERENCES

- Al-NU'MĀT, M. (2017). *al-Tuqūs al-janāziyya al-athanīa fī Sūriyya khilāl al-hukum al-Rumānī 64 BC-325AD*. Thesis (MA). Damascus University.
- BALL, W. (2000). *Rome in the East*. London and New York: Routledge, ISBN: 978-0-415-71777-9 (pbk)
- BUTCHER, K. (2004). *Roman Syria and the Near East*. London: British Museum press, first Edition, ISBN: 0714122351.
- DE JONG, L. (2017). *The Archaeology of death in Roman Syria: burial, commemoration, and empire*. United Kingdom: University Printing House, ISBN: 9781316443231
- FLEMING, S. (1996). Early Imperial Roman glass at the University of Pennsylvania. *Expedition Magazine of Penn Museum*. 38 (2)
- HAMOUD, M. & EGER, C. (2018). Late Roman to early Byzantine burial customs in the Ghuta of Damascus—the necropolis of Darayya. *Death and Burial in the Near*

East from Roman to Islamic Times. In Research in Syria, Lebanon, Jordan, and Egypt. Münchner Beiträge zur Provinzialrömischen Archäologie. Band 7. 89-97.

ISINGS, C. (1957). *Roman glass from dated finds.* Groningen.

JONES, A. H. M. (1971). *The Cities of the Eastern Roman Provinces.* Oxford: Oxford University press, second Edition. ISBN: 978-0198142812

KELLEY, M. (2012). *A Study of Late Hellenistic and Early Roman Glass in Jerusalem from Excavated Sites: Understanding Local Production and the Economic Status of the Population from the Time of the Hasmoneans to Hadrian.* Thesis (MA). Jerusalem University College.

KHAIRY, N.I. (1980). Nabataean Piriform Unguentaria. *Bulletin of the American Schools of Oriental Research.* 240 (1), 85-91.

LAFLI, E. (2018). Unguentarium. A terracotta vessel form and other related vessels in the Hellenistic, Roman and early Byzantine Mediterranean. *An international symposium.* Eds: E. Laflı & G. K. Şahin. 17-18 May 2018, Izmir, Türkiye: The Research Center for the Archaeology of Western Anatolia, 12-15.

LIGHTFOOT, C. S. (2017). *The Cesnola Collection of Cypriot art, ancient glass.* New York: Metropolitan Museum of Art, ISBN-13: 978-1588396815

MADARATI, H. (2022). Roman Tombs from Mar Taqla (Latakia, Syria). XXV. *Tavaszi Szél Konferencia. Tanulmánykötet III.* 6-8 May 2022, Pécs: Budapest, 483-498.

MADARATI, H. (2023). Recent Discovered Roman Hypogea Tombs in Laodicea, Syria (2022). XXVI. *Tavaszi Szél Konferencia. Tanulmánykötet II.* 5-7 May 2023, Miskolc: Budapest, 402-419.

RÜTTI, B. (1991). *Die römischen Gläser aus Augst und Kaiseraugst, 13/1.* Römer Museum.

SA'ĀDA, J. (1976). *Iktishāfāt fi madīnat al-Lādziqiyya.* Translated by Zihdī Bashīr. *Les Annales Archeologiques De Syrie.* 26. 269-274.

TELLI, E. (2019). Unguentarium as a Ceramic Vessel. *1st International Aromatic Plants & Cosmetics Symposium.* Ed: S. Yiğit. 3-6 October 2019, Iğdır, Türkiye, 18-23.

THE NATIONAL MUSEUM OF LATAKIA. (2022). *Rescue Excavation at al-Sheikh Daher Tombs, West Kurnish Uncovered at Plot 1885.* M. RADWAN. Archives of the General Directorate of Antiquities and Museums in Latakia. Unpublished.

THE NATIONAL MUSEUM OF LATAKIA. (2021). *The excavation report of Mar Taqla. Rescue Excavation of Lot 1775 – 2021.* M. RADWAN; Z. AHMAD; and D. SULIMAN. Archives of the General Directorate of

Antiquities and Museums in Latakia. Unpublished.

THE NATIONAL MUSEUM OF LATAKIA. (1994). *Rescue excavations at the tombs of Kurnish al-Bahr.* J. HAIDAR. Archives of the General Directorate of Antiquities and Museums in Latakia. Unpublished.

'ŪMĪARĪ, I. and RŪBĀ, S. (2012). *al-Madāfin wa al-uqūs al-janāziyya fi al-uūr al-klāsikiyya fi Rif Dimashq.* Damascus: Publications of the General Directorate of Antiquities and Museums, Ministry of Culture, ISBN:

YANNI, J.A.(1881). *Tarikh Sūriyya.* Beirut, Princeton university library. ISBN: 32101076412566.

Note of Transcription: Transcription of Arabic means rendering Arabic with Latin characters. Transcription is used to smoothly quote an Arabic word or expression in a text that is otherwise written in English or another language with Latin characters, especially if the intended readership does not master Arabic (general linguists, literary historians, or critics). Transcription is also a straightforward way of stating the pronunciation if the original Arabic text is unvocalized. I used in this paper some Arabic names; thus, you can notice the transcription in the bibliography and footnotes.

“This page is left blank for typesetting”

HOLISTENCE
publications

Bu sayfa dizgiden dolayı boş bırakılmıştır

RESEARCH ARTICLE/ARAŞTIRMA MAKALESİ

Edebiyatta kent algısı üzerine mimari bir okuma

An architectural reading on city image in literature

Gül Şebnem Tural¹ Fatma Demet Aykal²

¹ Yüksek Mimar, Dicle Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Türkiye, e-mail: sebnemtural@gmail.com

² Prof. Dr., Dicle Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü Türkiye, e-mail: demetaykal@gmail.com

Öz

Edebi eserlerdeki kentsel mekân anlatımları mimarlık için zengin bir araştırma alanı oluşturmaktadır. Aynı kenti eserlerinde sıklıkla kullanan yazarlar bir süre sonra o kentle anılmaktadır. Kentin bir parçası haline gelen edebi eserler kent kimliğine dair izler taşımaktadır. Edebiyat ve mimarlık ilişkisinin kent ölçeğinde ele alındığı çalışmada amaçlı örneklem yöntemi ile Dublin, Londra, İstanbul ve Mardin kentleri seçilmiştir. Seçilen kentlerle özdeşleşen yazarların sırasıyla Dublinliler (James Joyce), Oliver Twist (Charles Dickens), Kara Kitap (Orhan Pamuk) ve Harita Metod Defteri (Murathan Mungan) eserleri değerlendirilmiştir. Edebiyat ve kentsel mekanların kesişimi mimari bir bakış açısıyla incelenmiştir. Yazarların kentlerle özdeşleşme sürecinin kent kimliği ile ilişkisi göz önünde bulundurularak seçili eserlerde yapay çevre bileşenleri aranmıştır. Bu eserlerdeki yapay çevre bileşenleri içerik analizi yöntemiyle tespit edilmiştir. Yapay çevre bileşenlerini oluşturan anıtsal yapılar ile meydan ve sokaklar belirlenmiştir. Viktorya dönemi Londra'sının hareketli sokaklarından Mardin'in dar sokaklarına kadar edebiyatta tasvir edilen kent anlatıları incelenmiştir. Karşılaştırmalı değerlendirmeler sonucunda edebiyat-mimarlık arakesitinde kente değer katacak öneriler sunulmuştur

Anahtar kelimeler: Kent kimliği, James Joyce, Charles Dickens, Orhan Pamuk, Murathan Mungan.

Abstract

Urban space narratives in literary works constitute a productive research area for architecture. Writers who frequently use the same city in their works are associated with that city after a while. Literary works that become a part of the city carry traces of city identity. In this study, in which the relationship between literature and architecture is examined on a city scale, the cities of Dublin, London, Istanbul and Mardin were selected with the purposive sampling method. The works of Dubliners (James Joyce), Oliver Twist (Charles Dickens), The Black Book (Orhan

Citation/Atf: TUTAL, G.Ş. & AYKAL, F.D. (2024). Edebiyatta kent algısı üzerine mimari bir okuma. *Journal of Awareness*. 9(3):323-336, <https://doi.org/10.26809/joa.2426>

Corresponding Author/ Sorumlu Yazar:
Gül Şebnem Tural
E-mail: sebnemtural@gmail.com

Bu çalışma, Creative Commons Atif 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.
This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Pamuk) and Harita Metod Defteri (Murathan Mungan) of the authors identified with the selected cities were evaluated respectively. The intersection of literature and urban spaces was analyzed from an architectural perspective. Considering the relationship between the process of writers' identification with cities and city identity, artificial environment components were searched for in the selected works. The artificial environment components in these works were identified by content analysis method. Monumental buildings, squares and streets that constitute the components of the artificial environment were identified. From the bustling streets of Victorian London to the narrow streets of Mardin, city narratives depicted in literature were analyzed. As a result of comparative evaluations, suggestions that will add value to the city in the literature-architecture intersection are presented.

Keywords: City identity, James Joyce, Charles Dickens, Orhan Pamuk, Murathan Mungan.

1. GİRİŞ

Edebiyat, yazarların deneyimleri ve bakış açıları aracılığıyla okurun daha önce deneyimlemediği duygu durumlarını ve olayları deneyimlemesini sağlar. Okur hiç gitmediği ve belki de hiçbir zaman gidemeyeceği bir kentin sokaklarında edebiyat aracılığıyla gezebilir. Bu tarz edebi metinler okuru sosyal ve kültürel açıdan geliştirir. Bazı yazarlar kendi hayatlarından esinlenip bunu eserlerine yansıtabilirler. Özellikle çalışmaya konu olan belirli bir kent ile eserleri özdeşleşen yazarlar, hayatlarındaki bilgi birikimlerini yaşadıkları kentler üzerinden eserlerine taşımışlardır.

Edebi eserlerin önemli rollerinden biri de kültürel öğeleri yıllar sonraya taşıyabilmesidir. Resmi kaynaklarda bulunmayan günlük hayata ve sosyal yaşantıya yönelik bilgilere buradan erişilebilmektedir (Altun, 2013: 2). Özdemir (2009) ile Aliğaoğlu ve Narlı (2012), edebi eserlerde kullanılan kentlerin önemine vurgu yapmış, edebiyatın ve kentlerin birbirlerinden fayda sağladığını belirtmişlerdir. İstanbul, Londra, New York gibi kentlerdeki birçok mekânın edebi eserler sayesinde tanınır hale geldiğini açıklamışlardır. Doğan (2019), romanlarda kent algısı ile ilgili yaptığı çalışmada konunun disiplinlerarası yönüne değinmiştir.

Edebiyat ve kent ilişkisi bu bağlamda önem taşımaktadır. Özellikle roman türündeki eserlerde edebiyat-kent ilişkisi oldukça derindir. Kentel mekanları romanlarında sıkça kullanan yazarlar kentin değişik yönlerini, mimarisini, toplumsal yapısını ve kültürünü okuyucuya aktarır. Kentler, yazarlar için hem bir tema hem de eserle-

rinde oluşturmak istedikleri atmosfer için bir araçtır (Yücel, 2017: 22). Yazarların kalemiyle bütünleşen kentler ve bu kentleri eserlerine yansıtma eğilimleri yeni bir araştırma alanı oluşturmaktadır.

Kentlerle özdeşleşen yazarlar kent kimliği ile yakın bir ilişkiye sahiptir. Yazarlar kentlere kimlik kazandırma noktasında etkili olabilirler. Bunu tüm yazarlar başaramıyor olsa da çalışmaya konu olan yazarların bu konuda etkili olduğu düşünülmektedir. Çalışmanın amacı yazarın gözüyle edebiyat dünyasında yeniden betimlenen kentler üzerinden kent kimliği kavramını tartışmaktır. Bu doğrultuda yazarların kente kattığı ve ileride katabilecekleri değerler araştırılmıştır.

Çalışmada çok yönlü bir kavram olan kent kimliği edebi eserlerdeki kentsel mekân anlatımları üzerinden incelenmiştir. İncelemeler belirli kentlerle yazarların çalışmaya uygun olan birer eseri üzerinden yürütülmüştür. Kentler ve yazarlar Balcı ve Dilek (2023)'in Türkiye'de ve Avrupa'da yazar-mekân özdeşliğini anlatırken kullandığı örneklerden seçilmiştir. Kentleri en geniş perspektifle anlatıp onlara edebi destinasyon özelliği kazandıran yazarlar ve eserleri kullanılmıştır. Yurtdışından iki Türkiye'den iki olmak üzere toplam dört kent ve dört yazar çalışmanın materyalini oluşturmuştur. James Joyce'un Dublinliler'i ile Dublin, Charles Dickens'ın Oliver Twist'i ile Londra, Orhan Pamuk'un Kara Kitabıyla İstanbul ve Murathan Mungan'ın Harita Metod Defteri kitabıyla Mardin kentleri değerlendirilmiştir.

Çalışmada öncelikle konuyla ilgili literatür taraması yapılmıştır. Literatür taraması sonrası

belirli kentlerle ilgili eserleriyle ulusal ve uluslararası literatürde öne çıkan yazarlar ve kentler tespit edilmiştir. Belirlenen yazarların eserleri incelenerek kent anlatımına en çok yoğunlaştıkları eserleri seçilmiştir. Bu eserler okunduktan sonra kent kimliğinin mimari bileşenleri olan meydanlar, sokaklar, anıtsal yapılar içerik analizi yöntemiyle tespit edilmiştir. Yazarların bu bileşenleri eserlerinde kullandığı bölümler tablolaştırılmış, tablodan elde edilen veriler grafik haline getirilmiştir. Elde edilen sonuçlar karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir.

2. KENT KİMLİĞİ

Kent kimliği kısaca “kentsel mekânlarla kurulan ilişkiler sonucunda ortaya çıkan genel semboller bütünü” olarak tanımlanmaktadır (Utandır Karaduman, 2023: 3). Lynch de mekânın kimliğini “bireyin bir mekânı diğerlerinden ayırt etmesini sağlayan özellikler” diye ifade etmiştir (Lynch, 2022: 9).

Aydoğan (2001: 13), kent kimliğini kentin bir bütün olarak algılanmasını ve diğer kentlerden ayırt edilmesini sağlayan etkenlerin bütünü olarak tanımlamıştır. Sosyal yapı, doğal ve çevresel etkenlerin kimliğin biçimlenmesinde rol oynayan öğeler olduğunu belirtmiştir.

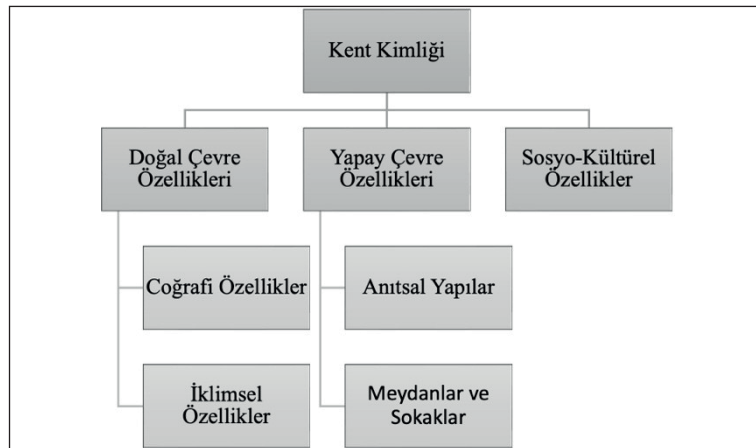
Can (1999: 50), kentsel mekanda bulunan yolla-

rın, yapıların ve açık alanların mekanın algılanması ve insanların kentle bağlantı kurması noktasında önemli rol oynadığını belirtmiştir. Fakat bu öğelerden kent içinde tekrar etmeyen, benzeri bulunmayan, özgün olanların kenti tanımlayıcı ve kimlik kazandırıcı nitelikte olduğunu ifade etmiştir.

Altuğ Turan (2010: 9), kent kimliğinin çok yönlülüğüne değinmiş ve kimliği oluşturan bileşenleri doğal çevre özellikleri, yapma çevre özellikleri, sosyo-kültürel özellikler, sosyo-ekonomik özellikler olmak üzere 4 ana başlık altında incelemiştir.

Disiplinlerarası bir kavram olan kent kimliği kültürel, fiziksel, coğrafi, ekonomik ve sosyolojik faktörlerle şekillenmektedir. İnsanların algılarıyla kavradığı, deneyimlediği ve kültürel anlamda etkilendiği birçok unsur kent sakinleri için gizli/açık mesajlar barındırmaktadır. Bu sosyal mesajlar kent kimliğinin oluşmasında etkili olmaktadır (Örer, 1993: 34). İnsanlar gibi kentler de karakteristik ve ayırt edici özelliklere sahip olmalıdır. Mimari ve kentsel açıdan karakteristik özelliklerini kaybeden kentler sıradanlaşıp herhangi bir yerleşim yerine dönüşürler. Bu noktada kent kimliğinin bir kentin doğal-yapay elemanları ve sosyo-kültürel özellikleriyle var olduğu görülmektedir (Şekil 1).

Şekil 1. Kent Kimliğini Oluşturan Özellikler (Beyazıt, 2019)'tan Yararlanılarak Hazırlanmıştır.

Kancıoğlu (2005), kent kimliğini oluşturan özelliklerin bir kısmını aşağıdaki gibi sıralamıştır:

Kent kimliğinin doğal çevre bileşenlerinden olan coğrafi özellikler kentin kurulduğu andan itibaren etkili olmaktadır. Topografyaya göre kimlik kazanan kentler tepe ova gibi coğrafi özelliklere göre yerleşimde farklılaşmaktadır. Doğal çevre bileşenlerinden bir diğeri olan iklimsel koşullar ise binaların tasarımında öne çıkan bir parametre olarak binaların yerleşimlerine yön vermektedir. Kenti bütünüyle etkileyen iklimsel özellikler kent kimliğine farklılık katmaktadır.

Yapay çevre bileşenlerinden anıtsal yapılar kenti veya kentin bir bölgesini temsil eden, çevresinden farklılaşmış sembol haline gelen kent işaretleridir. Meydanlar ve sokaklar yönsel niteliği olan kentin belirgin yerlerinin kesiştiği stratejik noktalarlardır.

Kent kimliğini oluşturan bir diğer bileşen olan sosyo-kültürel özellikler toplumun sosyal ve kültürel altyapısı ile toplumsal ilişkileri kapsayan özelliklerdir.

Kentlerin kimliğini yansıtan bileşenlerine örnek olarak Londra'nın saat kulesi (yapay çevre) ve kraliçe muhafızları (sosyo-kültürel özellikler), Los Angeles'ın palmye ağaçları (doğal çevre) ve sinemaları (sosyo-kültürel özellikler), New York'un gökdelenleri ve Özgürlük Anıtı (yapay çevre), Paris'in Eyfel Kulesi (yapay çevre), Kahire'nin Piramitleri (yapay çevre) gösterilebilir (Örer, 1993: 38).

Yazarların geçmişten gelen birikimlerini yazıya dökmesiyle okuyucuya aktarılan edebi mekân deneyimleri kent kimliğinin oluşmasına ve gelişmesine katkı sağlamaktadır. Yazarların eserlerinde vermek istedikleri etkiye de bağlı olarak kentler "olayların meydana geldiği yer" olmanın ötesine geçerek eserin önemli bir parçası haline gelmektedir. Aynı kenti farklı eserlerinde sıkça kullanan yazarlar da zaman içinde o kentle özdeşleşmektedirler. Yazarın kente bakış açısı, kenti anlatırken kullandığı yazım dili ve eserin kurgusunda kentsel mekanların yeri gibi çeşitli değişkenlere bağlı olarak yazarlar okuyucunun kenti görmeden deneyimlemesini sağlamaktadırlar. Yazarın eserlerinde yer verdiği destinasyonlar, mekanlar ve simge yapılar eserin popü-

laritesine de bağlı olarak geniş kitlelere yayılarak kent kimliğine değer katarlar. James Joyce-Dublin, Charles Dickens- Londra, Orhan Pamuk-İstanbul ve Murathan Mungan-Mardin yazar-kent eşleşmeleri buna örnek olarak verilebilir.

3. YAZARLAR VE KENTLER

Edebi eserler genellikle mekân ve zaman üzerine kurulmaktadır. Bazı yazarlar eserlerinde mekânı özellikle kent ölçeğinde kullanmaktadır. Belirli kentleri yazınında tema olarak kullanan yazarlar okuyucularına bu deneyimi yaşatırken o kentlerle anılmaya başlamışlardır.

Edebiyatın kentle olan çift yönlü etkileşimi Edwards (1996) tarafından "Roma kenti, yalnızca tuğlayla ve mermerle değil, aynı zamanda onu yazarların sözcükleriyle de inşa edilmiştir." cümlesiyle anlatılmıştır. Yani kentlerin yazarlara ilham kaynağı olup metinlerin önemli bileşenleri haline gelmesi dışında, kentle ilgili yayımlanan metinlerin o kentin kimliği haline geldiğini söylemiştir.

Eserlerinde kenti kullanma şekliyle farklılaşan birçok yerli ve yabancı yazar bulunmaktadır. Bunlara dünya edebiyatından Dostoyevski- St. Petersburg ya da Balzac- Paris, Dante- Floransa, Dickens-Londra örnekleri verilebilir. Türk edebiyatı için Yakup Kadri-Ankara, Yaşar Kemal-Çukurova, Murathan Mungan- Mardin, Orhan Pamuk-İstanbul örnek gösterilmiştir (Uğurlu, 2007: 3). Sadece bu yazarlardan ötürü özdeşleştikleri kenti ziyaret eden okurlar vardır. Yazarların eserlerinde kullandıkları mekanların haritalaştırılıp turizm rotası haline geldiği örnekler söz konusudur. Yazarların üslubu okurların kentlere yönelik algısını da etkilemiştir (Şekil 2,3).

Şekil 2. Joyce'un Dublin'i Haritası (Gray, 2013).

Şekil 3. Oliver Twist Londra Lokasyonları (URL-1, 2024).

Bu çalışmada da kenti bir arka plan olarak kullanılmaktan çok eserin asıl ögesi olarak kullanıp o kentle özdeşleşen yazarlar incelenmiştir. Bunlardan ilki James Joyce ve Dublin'dir.

3.1. James Joyce-Dublin

Yirminci yüzyılın modernist yazarlarından biri olan James Joyce, Dublin'i anlatılarının merke-

zine taşıyıp romanlarının ana karakterlerinden biri haline getirmesiyle bilinen bir yazardır. Joyce (1882-1941) Dublin'de doğmuş Paris, Trieste, Roma, Zürich gibi farklı şehirlerde yaşamını sürdürmüştür. Edebiyat dünyasında Dublin denince aklı gelen ilk isim olan Joyce bu durumu kendi sözleriyle "Dublin günün birinde yok olursa, benim sayfalarımın yeniden yaratılabilir" diyerek açıklamıştır (Tosun, 2009: 361). 1922'de yayınlanan Ulysses romanından önce yine Dublin'i ve Dublinli insanların dar görüşlü ve baskıcı karakterlerini anlatan "Dublinliler" adlı öykü kitabını yazmıştır. 1914 yılında yayınlanan kitap tamamen kent etrafında şekillenmiştir. Yirminci yüzyılın başlarında Dublin'de yaşayan orta sınıf İrlandalıların yaşamının anlatıldığı eserde kent kimliğinin mimari bileşenleri olan meydanlar, sokaklar ve çeşitli anıtsal yapılar sıkça kullanılmıştır (Joyce, 2012). Roman boyunca yazar okuru Dublin'in sokaklarında gezdirmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Dublinliler Eserindeki Kent Kimliği Bileşenlerinin İçerik Analizi

KENT KİMLİĞİ BİLEŞENLERİ		ALINTI
<i>Buckingham Sokağı</i>	Meydan ve Sokak	"Buckingham sokağından istasyona doğru yürürken parayı avucumda sıkıyordum. Alıcılarla dolu, gaz lambalarıyla aydınlanmış sokakların görünüşü bana yolculuğumun amacını hatırlattı. Boş bir trenin üçüncü mevki vagonuna yerleştim. Dayanılmaz bir bekleyişten sonra tren ağır ağır istasyondan çıktı. Yıkık dökük evler arasından ve göz kırpan nehrin üstünden sürüklendi. Westland River İstasyonu'nda bir kalabalık kapılara saldırdı." s.40
<i>Rutland Meydanı</i>	Meydan ve Sokak	"Ağustos ayının kül rengi, ılık akşamı inmişti şehrin üstüne ve yazı hatırlatan yumuşak ılık bir hava dolaşıyordu sokakları. Pazar dinlenmesi için panjurları kapalı evleriyle sokak neşeli ve renkli bir kalabalıkla dolup taşıyordu. İçinden aydınlanmış inciler gibi sokak lambaları uzun direklerin tepesinden, aşağıda, biçimini ve rengini durmadan değiştirirken, ılık kül rengi akşam havasına değişmeyen ve durmayan bir uğultu gönderen canlı dokuya ışık saçıyordu. Rutland Meydanı'nın üzerinden iki genç yokuş aşağı geliyorlardı." s.55
<i>Shelbourne Oteli</i>	Anıtsal Yapı	"Lenehan Shelbourne Oteli'ne kadar yürüdüktan sonra durup bekledi. Biraz oyalandıktan sonra kendisine doğru geldiklerini gördü ve onlar sağa sapınca o da arkalarından gitti. Beyaz ayakkabılarıyla, Merrion Meydanı'nın bir kısmından hafif adımlarla yürüyordu" s.62
<i>George Sokağı</i>	Meydan ve Sokak	"Ona çeyrek kala arkadaşlarından ayrılıp George Sokağı'na girdi. Pazar yerinden sola sapıp Grafton Sokağı'na çıktı. Kızlarla delikanlıların kalabalığı seyrelmişti, sokaklarda yürürken birçok grup ya da çiftlerin birbirlerine iyi geceler diledikleri çalınıyordu kulağına" s.64

Joyce, Dublin anlatımında kentteki günlük yaşantıyı anlatırken ulaşım yapılarına, dini ve kültür yapılarına yer vermiştir. Aynı zamanda meydan ve sokakları detaylıca betimlemiştir. Dublin'in kimliği eserde sıkça bahsedilen sokakları, meydanları ve tarihi binalarıyla belirginleşmiştir. Sokakların kalabalığına sıkça değinen yazar, kentin kültürel ve sosyal yaşamının mer-

kezlerinden biri olarak Westmoreland Sokağı'nı kullanmıştır. Dublin'in sokakları ve meydanları toplumsal hafızanın bir parçası olarak betimlenmiştir. Grattan Köprüsü ve Royal (Kraliyet) Tiyatrosu kentin tarihî ve kültürel kimliğini vurgulayan önemli yapılar olarak öne çıkmıştır. Yazar bu eserinde kent kimliği bileşenlerinden anıtsal yapıları ve meydan sokak anlatımını eşit

Tablo 1. (devamı) Dublinliler Eserindeki Kent Kimliği Bileşenlerinin İçerik Analizi

<i>George Kilisesi</i>	Anıtsal Yapı	"Pansiyonun bütün pencereleri açıldı ve tül perdeler kalkık çerçevelerin altından hafif sokağa doğru balonlanıyordu. George Kilisesi'nin çan kulesi sürekli ses yayıyor ve dindarlar, tek tek ya da gruplar halinde, kilisenin önündeki küçük meydandan geçiyor, eldivenli ellerindeki küçük ciltlerle olduğu kadar ağırbaşlı tavırlarıyla da amaçlarını açığa vuruyorlardı." s.69
<i>Grattan Köprüsü</i>	Anıtsal Yapı	"Dublin'de hiçbir şey yapamazsın. Grattan Köprüsü'nü geçerken nehrin aşağısındaki rıhtımlara baktı, bodur, zavallı evlere acıdı. Bir serseri çetesini andırıyordu, nehir kıyısına gelip omuz omuza oturmuşlar; pejmürde paltoları kir ve kurum kaplı, gün batımının panoraması karşısında şaşkına dönmüş bir durumda gecenin ilk ayazının gelip onları dürtmesini bekliyorlar sanki, kalkıp bir yerlere yollanmak üzere." s.79
<i>Westmoreland Sokağı</i>	Meydan ve Sokak	"Westmoreland Sokağı'nda kaldırımlar işten dönen adamlar ve kadınlarla doluydu, gazeteci veletler de akşam baskılarının adlarını bağırarak koşuyorlardı. Adam geçiyordu kalabalığın içinden, manzarayı genel olarak gururlu bir hoşnutlukla seyrediyor ve sekreter kızları pek yukarıdan süzüyordu. Kafası tramvay çanlarının ve ışıklar çalarak geçen trolleybüslerin gürültüleriyle dolmuş, burun delikleri dumanı kıvrımlanan punç kokusunu almaya başlamıştı bile." s.98
<i>Baggot Sokağı</i>	Meydan ve Sokak	Chapelizod'dan buraya tramvayla gelirdi. Öğle yemeği yemek yemeye Dan Burke'un dükkanına giderdi bir şişe bira yanında küçük bir tabak ararotlu bisküvi yedi. Saat dörtte serbest kalırdı. Akşam yemeğini George Sokağı'nda bir yerde yiyordu, çünkü burada kendini Dublin'in yaldızlı gençliğinden uzak buluyordu ve gelen hesap da belli bir dürüstlikle yapılmış oluyordu." s.113
<i>Cizvit Kilisesi</i>	Anıtsal Yapı	"Gardiner Sokağı'ndaki Cizvit Kilisesi'nin tören kısmı aşağı yukarı tamamen dolmuştu; hala da dakikada bir yan kapıdan beyler içeri giriyor, sivil görevlilerin gösterdiği kısımlarda parmak uçlarına basa basa boş yer arıyorlardı. Beyler hepsi iyi giyimli, bakımlıydı. Kilise lambalarının ışığı aralarında tek tük olan siyah ceketler ve beyaz yakalar üstüne, ayrıca da yeşil mermerden benekli sütunlar ve kasvetli perdeler üstüne düşmekteydi (...) Sırtlarını resmi bir tavırla sıranın arkasına dayamışlar, yüksek mihrabın önünde sarkan kırmızı ışık beneğine gözlerini dikmişlerdi." s.178
<i>Royal Tiyatrosu</i>	Anıtsal Yapı	"Mr Browne ise daha da eskileri hatırlıyordu, eskiden Dublin'e gelen İtalyan kumpanyalarını Tietjens, Ilma de Murzka, Campanini, o büyük Trebelli, Giuglini, Ravelli, Aramburo. O eski Royal'ın üst galerisinin nasıl tıklım tıklım dolu olduğunu, bir gece İtalyan tenorun Let me like a soldier fall'u beş kere tekrarladığını ve her seferinde tiz mi'yi çıkardığını, galerideki çocukların bazan coşkunluktan o büyük primadonna'lardan birinin arabasından atlarını çözüp otele kadar kendilerinin çektiğini de anlattı." s.206

oranda kullanmıştır. Detaylı betimlemelerin ve mekân kullanımının sonucunda adeta okurlarına bir Dublin gezi rotası oluşturmuştur.

3.2. Charles Dickens-Londra

On dokuzuncu yüzyılın önemli yazarlarından olan Charles Dickens, romanlarında Viktorya Dönemi Londra'sının sorunlarına değinmesi ile tanınmıştır. Dickens (1812-1870) İngiltere'nin Portsmouth şehrinde varlıklı bir ailede doğmuş fakat on yaşına geldiğinde babasının işlerinin bozulmasıyla yoksullukla tanışmıştır. Daha sonra bu yoksulluk temasını eserlerinde sıklıkla kullanmıştır (Razi, 2006: 75). Yazar çalışmaya konu

olan Oliver Twist kitabında Londra'nın yoksulluk ve ihtiyaçları bir arada barındıran çok yönlü yüzünü ve keskin sosyal eşitsizlikleri kentsel ölçekte mimarlık yardımıyla yansıtmıştır. Baş kahraman Oliver yetimhanede büyümüş yoksul bir çocuktur. Çalıştığı yerde başına gelen sorunlardan sonra Londra'ya kaçan Oliver'ın başına gelenlerin anlatıldığı kitapta meydanlar, sokaklar ve çeşitli anıtsal yapılara sıklıkla yer verilmiştir (Dickens, 2018). Karakterlerin deneyimleri ekleninde gelişen hikâyede belirli mekanlar yoksulların sembolü olurken bazı mekanlar da zenginlerin sembolü olarak kullanılmıştır. Eserdeki mekanlar haritada gösterilmiştir (Tablo 2).

Tablo 2. Oliver Twist Eserindeki Kent Kimliği Bileşenlerinin İçerik Analizi

KENT KİMLİĞİ BİLEŞENLERİ		ALINTI
<i>Yoksullar Evi (Public House)</i>	Anıtsal Yapı	"Çocukların yemek yedikleri oda kocaman, taş bir dehlizdi. Çevresi tuğlalı, yerleşik kazandan aşçıbaşı, yemek saatlerinde bir-iki kadının da yardımıyla kepçe kepçe mısır unu lapası dağıtırdı. Bu lapadan çocuk başına bir tasta fazla verilmezdi. Ancak bayramlarda birer çeyrek de francala eklenirdi yanına." s.17
<i>Sadler Wells Tiyatrosu</i>	Anıtsal Yapı	"Jack Dawkins Londra'ya gece basmazdan önce girmek istemediği için Islington'daki turnikeye vardıkları zaman saat on bire geliyordu. Angel'dan St. John Caddesi'ne geçtiler ve Coppice boyunca uzanıp Sadler Wells Tiyatrosu'nda sonlanan dar sokağa girdiler." s.63
<i>Saffron Hill</i>	Meydan ve Sokak	"Yoksullar evinin yanındaki küçük avludan bir zamanlar adı Hockley-in-the-hole olan alana, oradan da Little Saffron-Hill'e ve Great Saffron-Hill semtine saptılar. Ömründe bundan daha pis, daha yoksul yerler görmemişti. İyice dar ve çamurlu sokaklar kokudan geçilmiyordu. Bir sürü küçük küçük dükkânlar vardı ama görünürdeki tek mal çevredeki çocuk yığınlarıydı." s.64
<i>Mutton Hill</i>	Meydan ve Sokak	"Suç, gayet ünlü bir karakolun bölge sınırları içinde, hatta çok yakınında işlenmiş bulunuyordu. Kalabalık, Oliver'a eşlik etme zevkini ancak üç sokak boyunca ve Mutton Hill denilen bir yokuştan aşağı indiği sürece tadabilirdi. Sonra Oliver'ı alçak bir kemerin altından ve kirli bir avludan geçirerek ayaküstu' adalet uygulayan bu karakolun arka kapısından içeri soktular..." s.80
<i>Bethnal Green Meydanı</i>	Meydan ve Sokak	"Birçok dar, kıvrım kıvrım sokaklar boyunca, Bethnal Green Meydanı'na gelinceye kadar yolu sürdürdü. Orada birden sola saparak kentin bu sıkışık, kalabalık semtinde pek bol olan pis ve yıkık dökük sokakların karmakarışıklığı içine daldı." s.152
<i>Smithfield</i>	Meydan ve Sokak	"Smithfield'e vardıkları vakit karmakarışık yaygaralardan oluşmuş öyle bir şamatayla karşılaştılar ki Oliver Twist şaşkınlıklar içinde kaldı. Smithfield'de pazar kurulmuştu. Yerler, hemen hemen ayak bileklerine kadar çıkan çamur ve pislikle kaplıydı. Büyükbaş hayvanların pis kokulu gövdelerinden durmaksızın yükselen kalın buhar bulutları, bacaların üzerine çökmüş duran sislere karışarak havada kopkoyu dalgalanıyordu." s.169

Dickens'in Londra'da dönemin karmaşık sosyal yapısını anlatırken kent kimliğini ifade eden değerlerden yararlanmıştır. Meydan ve sokak anlatımının küçük bir farkla öne çıktığı eserde coğrafi özelliklerin sokak dokusuna etkileri de yansıtılmıştır. Dickens, Londra'nın dar sokakları ve geniş meydanlarını, kentin sosyal ve ekonomik eşitsizliklerini anlatmak için kullanmıştır. Thames Nehri çevresi karakterlerin yaşam mücadelelerini ve kentin dinamizmini yansıtan mekânlar olarak betimlenmiştir. Karmaşık ve canlı bir şehir olan Londra okura tanıtılırken ulaşım ve kültür yapılarının yanı sıra hapisane ve yoksullar evi gibi yapıların anlatımına da yer verilmiştir. Tüm bunlar dönemin kent kimliğiyle ilişkilendirilmiştir.

3.3. Orhan Pamuk-İstanbul

Türkiye'nin dünyaca ünlü yazarı Orhan Pamuk kazandığı büyük başarılarla tarihe geçmiştir. 2006 yılında Nobel Edebiyat Ödülünü kazanarak bu unvanı alan ilk Türk olmuştur. Başarıları kadar romanlarında kullandığı mekanlarla da farklılaşan Pamuk için Nobel Komitesi Jüri Üye-

si Horace Engdahl "Sayın Orhan Pamuk, İstanbul'u Dostoyevski'nin St. Petersburg'u, Joyce'un Dublin'i ve Proust'un Paris'i gibi dünyanın her köşesinden okurların kendi hayatlarını yaşar gibi tanıyıp, bir ikinci hayat sürecekleri vazgeçilmez bir edebi şehir yaptınız!" söylemini dile getirmiştir (Pamuk, 2013: 3). Pamuk eserlerinde İstanbul'u öne çıkarıp yazının önemli bir parçası haline getirmiştir. Böylelikle İstanbul ile özdeşleşen bir yazar niteliği kazanmıştır. Bu çalışmada da Pamuk'un Kara Kitap romanı İstanbul ekseninde incelenmiştir.

Kara Kitap 1990 yılında yayınlanmış ve 1994 yılında France Culture Ödülünü almıştır. Anlatıcının değiştiği, iç içe geçen hikayelerin kullanıldığı bölümlerin olması romanda mekanların takibini yapmayı zorlaştırmıştır. Pamuk 1970'lerde geçen bu kitapta özellikle Nişantaşı ve çevresine yoğunlaşmıştır. İstanbul'un caddelerini, sokaklarını, meydanlarını ve anıtsal yapılarını ustalıkla anlatmıştır. Roman İstanbul'da yaşayan Galip isimli bir avukatın onu terk eden eşini aramak için şehirde dolaşmasını konu almaktadır (Pamuk, 1991). İstanbul'un kent kimliğini yansıtan

Tablo 2. (devamı) Oliver Twist Eserindeki Kent Kimliği Bileşenlerinin İçerik Analizi

<i>Field Lane Sokağı</i>	Meydan ve Sokak	"Snow Hill ile Holborn Hill'in birleştiği yerde, kentten çıkarken sağ kolda, daracık, pis bir yol vardır ki Saffron Hill'e çıkar. Bu yolun berbat dukkânlarında yığın yığın, elden düşme ipek mendil satılır; her boy, her örnek (...) Field Lane Sokağı gerçi dardır, kısadır ama gene de berberi, kahvesi, meyhanesi, kızarmış balık satan açıcısı tamamdır. Başlı başına bir ticari kolonidir burası." s.204
<i>Londra Köprüsü</i>	Anıtsal Yapı	"Kadının gösterdiği basamaklar köprü'nün her iki yanında, suya kadar inen ve teknelerden inilip binilmesine yarayan yerlerdi. Bu merdivenler köprü'nün bir parçasıdır ve üçer katlıdır. İkinci katın hemen aşağısında, sol yandaki taş duvar, süs olsun diye yapılmış; yüzü Thames Nehri'ne dönük bir sütun halinde son bulur. Bu noktada alt basamaklar genişler; öyle ki sütunlu duvarın köşesini dönen bir kimseyi bir basamak yukarısındaki insanlar bile göremez." s.379
<i>Jacobs Island</i>	Meydan ve Sokak	"Rotherhithe Kilisesi'nin Thames kıyısına doğru çıkıntı yaptığı noktanın yakınlarında; kömür yığınlarından yükselen toz ve alçak damlı, sıkışık evlerden yükselen duman yüzünden kıyılarıdaki yapıların ve ırmaktaki teknelerin en isli, en pis olduğu yerde Londra'nın en garip, en ilgi çekici semtlerinden biri gizlidir ki kentte oturanların çoğunluğu buranın değil varlığını, adını bile bilmez! Bu mahalleye varmak için ziyaretçi, birbiri içine girmiş, kargacık burgacık, çamurlu sokaklardan, bu sokakları dolduran son derece yoksul ve kabadayı "ırmak kıyısı" ahalisinin arasından geçmek zorundadır." s.417
<i>Newgate Hapishanesi</i>	Anıtsal Yapı	"Şu Newgate Zindanı'nın korkunç duvarları... tarifsiz azap ve sefaletleri insanların salt gözlerinden değil, çok uzun zaman düşüncelerinden de gizlemiş olan bu duvarlar hiç böyle korkunç bir görüntüye tanık olmamışlardı." s.447

birçok önemli mekânın betimlendiği eserde öne çıkan kimlik bileşenleri değerlendirilmiştir (Tablo 3).

Pamuk'un İstanbul'da geçen romanında kentin özellikle tarihi semtlerine yer verilmiştir. Yazarın anlatımında İstanbul'un kent kimliği, özellikle tarihî yarımadasındaki meydanlar, sokaklar ve anıtsal yapılarla şekillenmiştir. Haliç ve Galata gibi kamusal alanlar, kentin anlatımında önemli yer tutmuştur. Kapalıçarşı ve Süleymaniye Camii gibi yapılar, İstanbul'un zengin tarihî ve kültürel mirasını anlatan simgeler olarak yer almıştır. İstanbul sokakları, kentin kozmopolit

yapısını ve tarihî derinliğini yansıtacak şekilde tasvir edilmiştir. Farklı sosyal dokuları olan Nişantaşı ve Eminönü gibi semtler betimlenirken kentin çok kültürlü yapısına ve çeşitliliğine değinilmiştir. Anıtsal yapılar ve meydan-sokak anlamları dengeli yapılmıştır.

3.4. Murathan Mungan-Mardin

Mardinli şair ve yazar Murathan Mungan 1955 yılında İstanbul'da doğmuştur. Doğumundan kısa süre sonra ailesiyle Mardin'e taşınan Mungan çocukluk ve gençlik yıllarını burada geçirmiştir. Romanları, oyunları, şiirleri Dünya'nın birçok yerinde ilgi gören yazarın tanınırlığı Tür-

Tablo 3. Kara Kitap Eserindeki Kent Kimliği Bileşenlerinin İçerik Analizi

KENT KİMLİĞİ BİLEŞENLERİ		ALINTI
<i>Konak Sineması</i>	Anıtsal Yapı	"Eminönü'nde bindiği otobüsten Harbiye'de indiğinde Galip, Konak Sinemasının önündeki kalabalığı gördü. Cumartesi öğleden sonra 2.45 matinesinin kalabalığıydı. Yirmi beş yıl önce, Rüya ve başka bazı okul arkadaşlarıyla birlikte Galip de bu 'matine' için aynı pardösülü, sivilceli öğrenci kalabalığı içinde, şimdiki gibi talaşla kaplanmış merdivenleri iner, küçük lambalarla aydınlatılmış gelecek haftanın resimlerine bakar, Rüya'nın kimlerle konuştuğunu sessiz bir sabırla gözlerdi." s.73
<i>Haliç</i>	Meydan ve Sokak	"Birbirlerini düzensiz eğrilerle kesen ve gittikçe darlaşarak karanlıklaşan ara sokaklarda yürürdüm. Cumbaları eğilerek birbirine yaklaşmış karanlık evlerin kör karanlık pencereleri arasında kendi ayak seslerimi dinleyerek yürürdüm. Köpek çetelerinin, uykulu bekçilerle esrarkeşlerin ve hayaletlerin bile artık adım atmaktan çekindiği o bütünüyle unutulmuş sokaklarda yürürdüm" s.76
<i>Galata Kulesi</i>	Anıtsal Yapı	"Tünel'e çıkan sokakların birinde, kenar mahallerde işitilecek cinsten bir bekçi düdüğü duyulunca hepsi dönüp dar sokağın mor bir neon lambanın aydınlatığı karlı kaldırımlarına baktılar: Galata Kulesine açılan sokaklardan birine girdiklerinde, Galip'e, yolun iki tarafındaki yapıların üst katları, ağır ağır kapanan bir sinema perdesi gibi, birbirlerine yaklaşıyorlarmış gibi geldi. Kule'nin tepesinde, ertesi gün yağacak karı işaret eden kırmızı lambalar yanıyordu." s.123
<i>Süleymaniye Camii</i>	Anıtsal Yapı	"Minareye çıkma düşüncesi hoşuna gittiği için Galip arabadan indi. Çıplak ampullerin karla kaplı ağaçları aydınlatığı birinci avluyu geçip caminin iç avlusuna girdiler. Taş kütsesi burada bir de olduğundan küçük gözükünce surlarını gizleyemeyen tanıdık bir yapıya dönüştü. Mermeri kaplayan buzlaşmış kar tabakası, yabancı saat reklâmlarındaki ay yüzeyi gibi karanlık ve çukur çukurdu (...) Caminin içi boştu. Neon lambaları, bir denizin yüzeyi gibi uzanan mor halılardan çok çıplak duvarları aydınlatıyordu. Galip'in çoraplı ayakları buz kesti. Kubbeye, sütunlara, başının üstündeki muazzam taş kütsesine etkilenmek isteyerek baktı; ama içinde kendi etkilenme isteğinden başka bir şey uyanmadı." s.130

Tablo 3. (devamı) Kara Kitap Eserindeki Kent Kimliği Bileşenlerinin İçerik Analizi

<i>Nişantaşı</i>	Meydan ve Sokak	“Nişantaşı'na geldiğinde hava kararmıştı. Kış akşamları trafik tıkağında araçların egzozlarıyla, apartman bacalarından çıkan dumanların biriktirdiği koku dar kaldırımlara sinmişti. Galip tuhaf bir şekilde bu mahalleye özgü bulduğu bu geniz yakan kokuyu huzurla içine çekti.” s.148
<i>Kapalıçarşı</i>	Anıtsal Yapı	“Gözünde kara gözlüklerle Milliyet binasından çıktıktan sonra Galip yazıhanesine doğru değil, Kapalıçarşı'ya doğru yürüdü. Turistik eşya satan dükkânlar arasından ilerlerken, Nuruosmaniye Camii'nin avlusundan geçerken uykusuzluğunu birdenbire öyle hissetti ki, bütün İstanbul ona bambaşka bir şehir olarak gözükte. Kapalıçarşı'da yürürken gördüğü deri çantalar, lületaşından pipolar ve kahve değirmenleri, insanların içinde binlerce yıldır yasaya yasaya kendilerine benzettikleri bir şehrin nesnelere değil, milyonlarca kişinin geçici olarak sürgün edildiği anlaşılmaz bir ülkenin korkutucu işaretlerini çağırıyordu. "Tuhaf olan şey," diye düşündü Galip, Kapalıçarşı'nın darmadağın sokaklarında...” s.222
<i>Beyazıt</i>	Meydan ve Sokak	“Beyazıt Meydanından hızla Çadircılar Caddesine girdi, oradan, adını sevdiği için Semaver Sokağına saptı, ona paralel Nargileci Sokaktan aşağı Haliç'e doğru indi ve Havancı Sokaktan dönüp yeniden yokuş yukarı çıktı. Plastik atölyeleri, aşevleri, bakırcı dükkânları, anahtarcılar gördü (...) birbirlerine yaslanan boyasız ahşap evler arasından yürüdü. Yıkıntı halindeki evlerin birinci kat pencerelerinden dışarı çıkan soba borularının kör namlular gibi ya da paslanmış periskoplar gibi ya da korkunç top ağızları gibi sokağı uzandı geliyordu aklına, ama hiçbir şeyi başka bir şey ile ilişkilendirmem için 'gibi' kelimesini aklına bile getirmek istemiyordu.” s.223
<i>Zeyrek</i>	Meydan ve Sokak	“Hızla Tezgâhçılar Sokağına girdi, Keserciler Sokağına geçti ve uzun bir süre sokak adlarına bakmadan yürüdü. Ahşap evler arasına bitişik nizam yapılmış, balkon demirleri paslanmış döküntü apartmanlar, uzun burunlu 1950 model kamyonlar, çocukların oynadığı araba tekerlekleri, eğrilmiş elektrik direkleri, kazılıp bırakılmış kaldırımlar, çöp tenekelerini karıştıran kediler, pencerelerde sigara için başörtülü ihtiyar kadınlar, seyyar yoğurtçular, lağımçılar, yorgancılar gördü.” s.224
<i>Nişantaşı Meydanı</i>	Meydan ve Sokak	“Dışarıdan Nişantaşı Meydanından cuma akşamının sesleri geliyordu: Dolu otobüslerin yorgun motorlarından, trafik sıkıştığında kornaları körlemesine çalınan arabalardan, köşedeki sinirli polisin düdüğünden, pasaj girişlerinde plak ve kaset satan dükkânların hoparlörlerinden ve kaldırımları dolduran kalabalıktan gelen sesler, yalnız pencereleri değil, odadaki eşyaları da arada bir belli belirsiz çıtırdatıyordu” s.263
<i>Pera Palas</i>	Anıtsal Yapı	“Pera Palas'ın girişi sıcak ve aydınlıktı. Sağdaki geniş salonda İskender, eski divanların birine oturmuş, bazı turistlerle birlikte bir kalabalığı seyrediyordu: Otelin 19. Yüzyıl sonu atmosferinden yararlanarak tarihi bir film çeken yerli filmcileri. İyi aydınlatılmış salonda bir eğlence, dostluk ve neşe duygusu vardı.” s.266
<i>Teşvikiye Caddesi</i>	Meydan ve Sokak	“Galip taksiden inip Emlak Caddesini Teşvikiye Caddesine bağlayan dar ve kısa sokağına girdi. Sokağın caddeyle birleştiği yerde park etmiş polis araçlarının yanıp sönen mavi ışıkları soluk ve acıklı bir neon rengiyle ıslak asfaltta yansiyordu.” s.284

kiye sınırlarını aşmıştır. Eserleri birçok dile çevrilmiştir (Çetin, 2020: 4).

Murathan Mungan'ın eserlerinde hayatının ilk yıllarını geçirdiği Mardin'in önemli bir yeri vardır. Mardin 'in kültürel zenginliği eserlerine yansımış, yazarın ilham kaynağı olmuştur. 2015 yılında yayımlanan Harita Metod Defteri kitabında da Mardin ön plana çıkmıştır. Otobiyografik bir anlatıya sahip olan kitapta yazar çocukluk ve gençlik yıllarındaki anılarını öyküler halinde

kaleme almıştır. Olayların geçtiği mekanlarda okuru dolaştırmıştır. Mardin'in geçmiş yıllardaki kent kimliğine dair anlatımlara yer vermiştir. Kentin meydanlarını, sokaklarını ve anıtsal yapılarını önceki ve şimdiki haliyle anlatmış, mekanların geçirdiği dönüşüme değinmiştir (Mungan, 2015). Yazarın anlattığı kent kimliği bileşenleri tablolştırılmıştır (Tablo 4). Mungan Mardin'i anlatırken kentin özellikle anıtsal yapılarının üstünde durmuştur. Eserde bu öğelerin detaylı

Tablo 4. Harita Metod Defteri Eserindeki Kent Kimliği Bileşenlerinin İçerik Analizi

KENT KİMLİĞİ BİLEŞENLERİ		ALINTI
<i>Şehidiye Camii</i>	Anıtsal Yapı	"Evimizin tam karşısındaki Şehidiye Camii'nin kaidesinin dört yanındaki yivli kenar sütunlarından biri de o kasırgada yerinden kopup parçalanmıştı. Sonradan yerine yapılmış olanın renk farkı yıllarca herkesin gözüne batıp durdu. Her avluya çıkıp camiye bakışında gözüme batan bu fark nedeniyle taşın zamanla güneşi nasıl içtiğini, Mardin'e rengini, dokusunu veren şeyin yalnızca güneşte kalmış taşlar değil, zamanın rengi olduğunu kavradım. Şehre ışığını veren bu parlak güneşin, aynı zamanda akrebi de vardı." s. 54
<i>Emir Hamamı</i>	Anıtsal Yapı	"Gözümün önünde canlanan ilk bulanık resimler Mardin'de ana cadde üzerinde Emir Hamamı'nın karşısına düşen merdivenlerle çıkılan ve aile arasında "yüksek ev" diye tabir edilen eve ait." s.70
<i>Cumhuriyet Meydanı</i>	Meydan ve Sokak	"Atatürk heykeli dikmek için Süryani Patrikhanesi'nin önünde açılan meydanla birlikte çocuklar şehrin içinde belki de ilk kez bu genişlikte bir düzlüğe kavuşmuştu ki, hemen kenarında bisiklet kiralamaya başlayanlar çıktı ortaya. Ben bisiklete binmeyi o meydanda, artık kazık kadar olduğum bir zamanda arkadaşım Nevzat Eldem'den öğrenmiştim." s.165
<i>Deyrülzefaran Manastırı</i>	Anıtsal Yapı	"Bu olaylar sırasında ben ilkokul ikinci sınıfa gidiyordum. Maçın yapıldığı o pazar günü ev halkı olarak biz Deyrülzefaran'daydık, yanılmıyorsam Süryanilerin paskalya yortuları nedeniyle gitmiştik, bize ikram edilen rengarenk boyalı paskalya yumurtalarının hepsini yiyemeyip kalanını eve getirmiş olduğumuzu hatırlıyorum." s.174
<i>Keldani Kilisesi</i>	Anıtsal Yapı	"Ana caddenin üzerinde Keldani Kilisesi'ne varmadan, Arapça "Sok'ul Bakar" denilen sokağa inen dik merdivenin tam karşısına düşen yerde Diyarbakır Garajı vardı o zamanlar." s.177
<i>Yeni Cadde</i>	Meydan ve Sokak	"Şehri ortasından ikiye bölen tek bir cadde vardı çocukluğumun Mardin'inde. 'Yeni Cadde' dedikleri ikincisi daha sonra 60'ların ilk yarısında pek çok tarihi bina ve mezarlık feda edilerek açıldı." s.199
<i>Halkevi</i>	Anıtsal Yapı	"Evimizin kapısından çıkıp sağımızda kalan postaneyi geçince, İki hemen sağda geniş cephele bir bina vardı. Yanındaki dik merdivenlerden kaleye, kalenin eteğindeki mahallelere, oradaki evlere çıkılırdı (...) Binanın postaneye komşu olan arka tarafındaysa Mardin'de Cumhuriyet döneminde yapılan ilk bina olup dönem mimarisinin kendine özgü sevimli, tipik özelliklerini taşıyan Halkevi yer alırdı. Şimdi hepsi yıkılıp yerine otel yapılmış." s.202

bir şekilde ele alınması Mardin'in kent kimliğinin anlaşılmasına önemli katkılar sağlamıştır. Meydanlar ve sokaklar, toplumsal yaşamın ve kültürel etkileşimlerin merkezi olarak ön plana çıkarken, Deyrülzefaran Manastırı, Keldani Kilisesi ve Mardin Kalesi gibi anıtsal yapılar, tarihî ve kültürel mirasın taşıyıcısı olarak önemli bir rol üstlenmiştir. Mungan, kentin çok kültürlü yapısının bir göstergesi olarak manastır, cami ve kilise yapılarının anlatımlarına yer vermiştir. Savunma yapıları, dini ve kültürel yapıların yanı sıra meydan ve sokak anlatımları da yapılmıştır.

İncelenen eserde meydan ve sokak anlatımlarının anıtsal yapılara oranla çok daha kısıtlı olduğu görülmüştür.

4. DEĞERLENDİRME

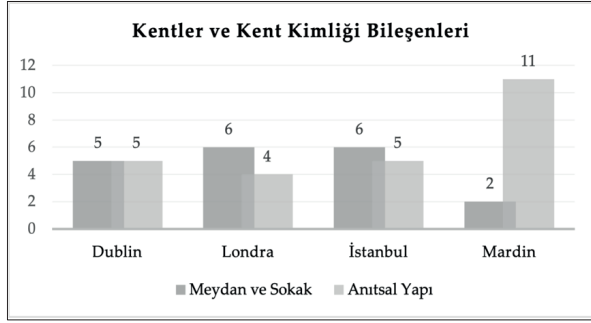
Disiplinlerarası bir düzlemde tartışılan kent kimliği kavramının edebi eserlere yansıma şeklinin incelendiği çalışmada değerlendirilen örneklerde, yazarın yazın diline göre anıtsal yapı, meydan ve sokak öğelerini kullanım oranının değiştiği, belirlenmiştir. Mungan'ın (Mardin) eserinde çok büyük oranda anıtsal yapılara yer

Tablo 4. (devamı) Harita Metod Defteri Eserindeki Kent Kimliği Bileşenlerinin İçerik Analizi

<i>Mungan Evi</i>	Anıtsal Yapı	"Bugün Mardin'in Savurkapı'ya açılan güney yamacında "Mungan Evi" diye adlandırılan konak, Hacı Kermo Faris Çelebi Konağı'dır. (...) İlk iki katının iki yüz elli yıl kadar önce inşa edildiği söylenen bu konağa ailenin büyüyüp genişlemesiyle 1897'de bir üçüncü kat daha eklenmiştir." s.236
<i>Meryem Ana Kilisesi</i>	Anıtsal Yapı	"Süryani ahabplarımız Polin ile Yvon 'un evlerinin Mardin ovasına hâkim dik ve yüksek bir merdivenle çıkılan geniş, güzel bir terasları vardı. Evin sağında kapılarının karşılıklı konumlandığı Meryem Ana Kilisesi, solundaysa bugün Mardin Müzesi 'ne dönüştürülmüş olan Süryani Patrikhanesi yer alıyordu." s.242
<i>Şahkulu Bey Konağı-Çermeyan Konağı</i>	Anıtsal Yapı	"Cumhuriyet Meydanı'ndan yukarı, şehrin merkezine doğru çıkan Birinci Cadde'nin hemen kuzeyinde, arazinin eğimine göre üç katlı olarak konumlandırılmış göz alıcı bir konak yer alır. Sonradan cephesine "Şahkulu Bey Konağı" diye yazılıp öyle anılarak, geçmişine sözde bir Osmanlı paşası, bir Akkoyunlu, bir Artuklu beyi çağrışımı kazandırılmaya çalışılan bu konak, aslında o dönem bölgenin tüccar ve toprak sahibi ailelerinden Raffi ve Tomas Çermeyan kardeşlerin konağıdır; mimarı da Ermeni Mimarbaşı Lolo Serkis Efendi'dir" s. 243
<i>Mardin Postahanesi</i>	Anıtsal Yapı	"Sözünü ettiğim çocukluğumun postanesi olan konak Kasparyanlardan sonra bir süre "Paşa Konağı" olarak anılmış, 30'ların sonunda kısa bir süre "Memleket Hastahanesi" olarak, otuz yıl kadar da "Saray Otel" (Palace) olarak hizmet vermiş, ardından "Mardin Postanesi" olmuş. Mardin 'deki en büyük U plan yapı olan, ortasındaki avlusunu revakların, ayvanların, odaların çepeçevre kuşattığı konak; gerek güneye yani ovaya bakan görkemli cephesinde, gerekse de kapı, pencere sövelerinde, iç mekanlarındaki nişler ve mihrabiyesindeki ince taş işçiliğiyle Mardin mimarisinin en güzel örneklerinden biridir" s. 250
<i>Park Sineması</i>	Anıtsal Yapı	"Yaz geldiğinde Mardin'de Melek ve İstiklal sinemalarının yazlığı, buldukları binanın damına kurulurken, Lale Sineması'nın yazlığı, Park Sineması adıyla aynı cadde üzerinde karşısına düşen bir ara sokağın hemen başındaydı, daha sonraki yıllarda kapatılıp Mardinspor Kulübü binası olarak kullanıldığını gördüm." s.278
<i>Mardin Kalesi</i>	Anıtsal Yapı	"Her dönüşte ufukta Mardin Kalesi'nin heybetli silueti belirlediğinde heyecanlanırdım. Mardin'in ufukta görünmesiyle ona varılması arasındaki mesafe gene de kısa değildir, bu durum sabırsızlığımı biler, o yol gözümde git git bitmezdi." s.302

verirken Pamuk (İstanbul) ve Dickens'ın (Londra) romanlarında meydan ve sokakların ön plana çıktığı görülmüştür. Joyce'un Dublin anlatımında ise anıtsal yapılar ile meydan ve sokak öğelerinin eşit oranda kullanıldığı belirlenmiştir (Şekil 4).

Şekil 4. Kent Kimliği Bileşenlerinin Eserlerde Kullanım Sayısı

Eserlerin geneline bakıldığında kullandıkları betimleyici dil sayesinde kent kimliğini görsel ve duyuşsal unsurlarını okura aktararak kent hafızasında iz bırakmıştır.

Eserler farklı dönemlerde yazılmalarına ve farklı dönemleri anlatmalarına rağmen dönemin toplumsal yapısını ifade etmek için kentsel mekân anlatımlarından sıklıkla faydalandığı tespit edilmiştir. Yazarlar, kendi hayatlarında önemli yeri olan kentleri anlatırken nesilden nesile aktarılacak kentsel bilgi birikim elde edilmesi konusunda katkıda bulunmuşlardır. Bu yazılar dönemin günlük yaşantısını anlamak için bir araç haline gelmiştir.

5. SONUÇLAR

Çalışmada Dünyadan ve Türkiye'den yazarlarla özdeşleşen kentler seçilerek yazınsal anlatımlar üzerinden analiz edilmiştir. Araştırma kent kimliğini oluşturan faktörlerden yapay çevre özelliklerinin edebi eserlere etki ettiğini göstermiştir. Kent kimliği bileşenlerinden anıtsal yapılar, meydan ve sokakların edebi eserlerde kullanım sıklığı ve şeklinin yazarlara ve kentin yapısına göre değişiklik gösterdiği belirlenmiştir.

Yazarların bakış açısıyla yeniden canlandırılan kent anlatımlarında betimlemelerin öne çıktığı görülmüştür. Kentlerin eserin bir karakteri gibi

ön plana çıktığı, yan unsur olarak kullanılmadığı belirlenmiştir.

Kentsel mekanların edebi metinler üzerinden okunmasıyla kentin sadece fiziksel varlığı değil mekanların kullanım şekli doğrultusunda sosyo-kültürel ve toplumsal özellikleri ile ilgili bilgiler de elde edilmiş böylelikle kent kimliği bileşenlerinin çok yönlü şekilde ele alınabileceği görülmüştür.

Yazarların tasvirleri kent kimliğinin korunması ve gelecek nesillere aktarılması için etkili olurken, aynı zamanda kentin tarihsel süreçte yaşadığı değişimin ve kimliğin gelişim aşamalarının belgelenmesinde rol oynamıştır.

Yazarların kent kimliğine yaptıkları katkılar geniş bir perspektifle ele alındığında kentlerin tanıtılması, geziler düzenlenmesi ve şehrin keşfedilmesi noktasında etkili olduğu ve bunun başka kentlere de örnek olabileceği görülmüştür. Edebiyatın toplumsal etkisine bakıldığında kentler için turizm rotası potansiyeli barındırdığı, özellikle Türkiye için ele alınan eserlerin haritalandırılmasıyla yeni bir turizm destinasyonu oluşturulabileceği, bu durumun kent kimliğinin korunması ve tanıtılmasında etkili olabileceği görülmüştür. Bu edebi eserlerin dünyanın her yerindeki edebiyat severlere kentleri tanıma fırsatı yaratacağı düşünülmüştür.

Çalışmadaki yabancı eser örneklerinden Dublin ve Londra kentlerinin "edebi haritalama" ile haritalaştırılıp gezi rotaları oluşturulduğu tespit edilmiştir. Kentlere özgü edebi-mimari gezi rotalarıyla farklı bir bakış açısı sağlanarak insanların kenti yeniden keşfedebileceği destinasyonlar oluşturulmuştur. Benzer uygulamaların başta bu çalışmadaki İstanbul ve Mardin örnekleri olmak üzere Türkiye'de de yapılmasının edebiyat-kent kimliği ilişkisini güçlendireceği sonucuna varılmıştır.

KAYNAKÇA

ALİAĞAOĞLU, A., & NARLI, M. (2012). Edebî Miras Turizmi ve Türkiye’de Edebî Mekânlar. *Bilgi / Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 0(60), 1- 18.

ALTUĞ TURAN, İ. (2010). *Kentsel Tasarımda Fiziksel Kent Kimliği Kodlarının Oluşturulması: İzmir Konak İlçesi*. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi.

ALTUN, S. S. (2013). *Romanda Bir Kent İmgesi Olarak Ankara (1920-1955)*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi.

AYDOĞAN, M. (2001). *Kent Kimliğinin Ortaya Çıkarılması İçin Kentsel Tasarım Rehberlerinin Kullanımı Kemeraltı Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi.

BALCI, U., & DİLEK, S. E. (2023). *Edebiyat Turizmi (Kavramlar- Türler- Örnekler)*. Ankara: Detay Yayıncılık, 2. Baskı, ISBN: 9786052543764

BEYAZIT, E. (2019). *Hatay Kent Kimliği*. Ankara: Detay Yayıncılık, ISBN: 9786052541920

CAN, N. (1999). *Kent Kimliği*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi.

ÇETİN, T. (2020). *Murathan Mungan’ın Hayatı ve Edebi Kişiliği Üzerine Bir İnceleme*. Final Ödevi, Mersin Üniversitesi.

DICKENS, O. (2024). *Oliver Twist*. Çeviren: Nihan Yeğınobalı. İstanbul: Can Yayınları, 27.Baskı, ISBN: 9789750738883

DOĞAN, Ş. (2019). *Orhan Pamuk’un romanlarında kent algısı*. Yüksek Lisans Tezi, Batman Üniversitesi.

EDWARDS, C. (1996). *Writing Rome: textual approaches to the city*. Cambridge: Cambridge University Press, ISBN: 9780521559522

GRAY, D. (2013). Exploring The Dublin of James Joyce: A Guide Map [online]. <https://www.doylecollection.com/blog/exploring-the-dublin-of-james-joyce-a-guide-map> [Erişim Tarihi: 12/01/2024]

JOYCE, J. (2012). *Dublinliler*. Çeviren: Murat Belge. İstanbul: İletişim Yayınları, 12. Baskı, ISBN: 9789754700367

KANCIOĞLU, M. (2005). Çevresel imaj, kimlik ve anlam kapsamında turizm binalarına ilişkin kullanıcı değerlendirmeleri. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*. 10 (2).

LYNCH, K. (2022). *The Image of The City*. Çeviren: İrem Başaran. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2.Baskı, ISBN: 978994488948

MUNGAN, M. (2015). *Harita Metod Defteri*. İstanbul: Metis Yayınları, 1.Baskı, ISBN: 978605316021

ÖRER, G. (1993). *İstanbul’un kentsel kimliği ve değişimi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi.

ÖZDEMİR, N. (2009). Turizm ve Edebiyat. *Milli Folklor*. (82): 32-49.

PAMUK, O. (1991). *Kara Kitap*. İstanbul: Can Yayınları, 11. Baskı, ISBN: 975510142X

PAMUK, O. (2013). *İstanbul Hatıralar ve Şehir*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1. Baskı, ISBN: 9789750807169

RAZİ, B. (2006). *Charles Dickens’in Hard Times, David Copperfield, Great Expectations, Oliver Twist adlı romanlarında yoksulluk*. Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi.

UĞURLU, S. B. (2007). Bellek, tarih ve kültür: Murathan Mungan’da Mardin imgesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. 4(2), 1-23.

URL- 1 (2024). Charles Dickens Oliver Twist London Locations Map [online]. <https://www.charlesdickens-page.com/images/Oliver-Twist-london-map.jpg> [Erişim Tarihi: 12/01/2024]

UTANIR KARADUMAN, A. (2023). Kent Kimliği İnşasında Girişimci Kent Yönetimleri: Gaziantep Örneği. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*. 22(1), 1-11. <https://doi.org/10.21547/jss.1212689>

TOSUN, N. (2009). Dublin’in Bilinçaltı: James Joyce. *Hece Aylık Edebiyat Dergisi*. 150/151/152, 359-368.

YÜCEL, A.G. (2017). *Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Şehir İmgesi ve Beş Şehir Kitabı, İstanbul Bölümü Üzerinden İçerik Analizi Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi.

JOURNAL OF AWARENESS

HOLISTENCE
publications